

Наталія Богданець,
Катерина Ющенко,
Оксана Івасюк

Інна Червінська та
Наталія Богданець

До збірника увійшли тези учасників Всеукраїнської онлайн-конференції «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (21 травня 2020 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: традиційні техніки вишивки різних регіонів; культура носіння й дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця ХІХ – початку ХХ століття; формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді; інтерпретація та використання символів вишиванки в шкільному освітньому процесі; потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти дітей із особливими потребами; вишиванка в культурі України та національних спільнот; досвід збереження українських традицій у діаспорі та багато інших питань.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ВІДДІЛ НАВЧАННЯ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. СТЕФАНІКА»

Україно моя ВИШИВАНА:

етнокультурний та освітньо-виховний
потенціал української вишиванки

**Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції, присвяченої
Всесвітньому дню вишиванки**

21 травня 2020 р.

(електронне видання)

Київ
Педагогічна думка
2020

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. СТЕФАНІКА»
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ОГІЄНКА
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

**«Україно моя вишивана :
етнокультурний та освітньо-виховний потенціал
української вишиванки»**

**Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції,**

присвяченої Всесвітньому дню вишиванки

21 травня 2020 р.

(електронне видання)

За науковою редакцією Н. Богданець-Білоskalенко

Київ
Педагогічна думка
2020

УДК 37.017:39:008(477)(043.2)

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 6 від 22 червня 2020 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна, доктор педагогічних наук, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України, професор Ізмаїльського державного гуманітарного університету;

Хорошковська-Носач Тетяна Петрівна, науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Червінська Інна Богданівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських Карпат» ДВНЗ «Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кічук Надія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Попова Людмила Олександрівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : зб. тез Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, 21 травня 2020 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2020. 163 с.

ISBN 978-966-644-442-7

До збірника увійшли тези учасників Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (21 травня 2020 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: традиційні техніки вишивки різних регіонів; культура носіння й дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця XIX – початку XX століття; формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді; інтерпретація та використання символів вишиванки в шкільному освітньому процесі; потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти дітей із особливими потребами; вишиванка в культурі України та національних спільнот; досвід збереження українських традицій у діаспорі та багато інших питань.

Збірник адресовано науковцям, науково-педагогічним працівникам, педагогам, докторантам, аспірантам, студентам, практикам освітньої галузі та всім, хто цікавиться долею України, її традиціями та культурою.

УДК 37.017:39:008(477)(043.2)

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

Технічний редактор – **Ліпчевська Інна Леонідівна**, науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України.

ISBN 978-966-644-442-7

© Інститут педагогіки НАПН України, 2020

© Педагогічна думка, 2020

ВСТУПНЕ СЛОВО

У нових обставинах, які склалися в сучасному суспільстві, ми провели онлайн-конференцію, де на платформі Google Meet об'єднали учасників з різних куточків українського світу (Австралії, Америки, Іспанії, Німеччини, Польщі) та понад 20 наукових установ, закладів вищої освіти, шкільної та позашкільної освіти України.

Це одна з перших глобальних конференцій, присвячена Всесвітньому дню вишиванки. Тема вишиванки хвилює всіх українців, оскільки має надважливе, глибинне значення: це і духовність, це і космос, і закодовані солярні знаки, що мають магичний зміст, це й оберіг.

Відкрили конференцію очільники освітніх установ – Інституту педагогіки НАПН України, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Привітали учасників конференції культурно-громадська діячка, голова наглядової ради Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» *Катерина Ющенко*, одна із засновниць Свята вишиванки в Україні – *Леся Воронюк*. З вітальним словом долучилися проректор Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича *Тамара Марусик*, проректор Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка *Володимир Дубінський*, декан психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка *Наталія Сулаєва*.

Пленарне засідання пожвавили доповіді знаних в Україні науковців, культурно-громадських діячів: кандидата філологічних наук, доцента, керівника секретаріату комітету Верховної Ради з питань культури і духовності у 2007–2019 рр., дипломата *Наталії Колесніченко-Братунь*; кандидата філологічних наук, експерта з питань змісту освіти, моєї дорогої подруги, сестри геніального Володимира Івасюка – *Оксани Івасюк* (до речі, цьогоріч минає 50 років від дня написання і виконання пісні «Червона рута»); голови фонду «Просвіта» у Польщі, педагога і публіциста, засновника фестивалю української культури в Польщі *Марка Сирника*; голови Союзу українок Південної Австралії *Ірини Буженко*; головного редактора громадсько-політичного тижневика «Освіта» *Ольги Коноваленко*; академіків – *Івана Беха* та *Миколи Євтуха*.

Злагоджено й плідно працювали 8 секцій, де почергово кожен охочий учасник виголошував доповідь. Понад 9 годин за високої активності звучали доповіді учасників конференції.

Лунали практико орієнтовані доповіді про вишиванку, техніки вишивання, регіональні особливості вишиванок, кольористику; використання вишиванки в освітньому процесі, застосування елементів технік вишивання в інклюзивній освіті, у виховному процесі та у формуванні національно-культурної ідентичності, як маркер національної культури, як модний тренд.

Водночас було й пряме доєднання з музеїв народного побуту, де завідувачі захоплюю розповідали про види вишиванок, різновиди узорів та їх значення, символіку. Окремі учасники конференції провели майстер-класи в ефірі, що спонукало активну спільноту взяти голку і сісти за вишивання.

Як різнокольорові ниточки щільненько лягають одна до одної в мережці української вишивки, так і ми гаптувати нашу спільну вишиванку.

Щиро дякую всім гостям та учасникам!

*Наталія Богданець-Білокаленко,
доктор педагогічних наук,
завідувач відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

УРОЧИСТЕ ВІДКРИТТЯ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ

Топузов Олег Михайлович,
академік, віце-президент Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, м. Київ, Україна

Цепенда Ігор Євгенович, доктор політичних наук, професор, ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна

Кічук Ярослав Валерійович,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Україна

Вітальне слово:

Воронюк Леся Олександрівна,
засновниця Дня вишиванки, письменниця, журналіст та громадський діяч, член Національної спілки журналістів України

Ющенко Катерина Михайлівна,
культурно-громадська діячка, голова наглядової ради Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000»

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ:

Колесніченко-Братунь Наталія, кандидат філологічних наук, доцент, керівник секретаріату комітету Верховної Ради з питань культури і духовності у 2007–2019 рр., дипломат

Символи національної ідентичності і культурна дипломатія

Івасюк Оксана, кандидат філологічних наук, доцент, культурно-громадська діячка, експерт з питань змісту освіти, засновниця Музею Володимира Івасюка в Чернівцях

Інтерпретація та використання символів вишиванки у шкільному освітньому процесі

Сирник Марко, український культурно-громадський діяч у Польщі. Голова фонду «Просвіта», педагог, публіцист, головний редактор часопису «Рідна мова», засновник фестивалю української культури в Польщі

Українська вишиванка в соціокультурному контексті українців у Польщі

Буженко Ірина, Голова Союзу українок Південної Австралії, м. Аделаїда, Австралія

Досвід збереження українських традицій у діаспорі

Коноваленко Ольга, головний редактор громадсько-політичного тижневика «ОСВІТА», м. Київ, Україна

Роль Всеукраїнського громадсько-політичного тижневика «ОСВІТА» в розбудові національно-патріотичного виховання молоді

Бех Іван, доктор психологічних наук, професор, академік, директор Інституту проблем виховання НАПН України

Формування вищих смислів зростаючої особистості у процесі засвоєння духовної спадщини українського народу

Євтух Микола, доктор педагогічних наук, дійсний член НАПН України, професор, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України

Українська народна вишиванка крізь призму соціокультурної ідентичності

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ

Колесніченко-Братунь Наталія,
*кандидат філологічних наук, доцент, керівник
секретаріату Комітету з питань культури і духовності
Верховної Ради України у 2007–2019 рр., дипломат*

СИМВОЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ

Ключові слова: національна ідентичність, символ, вишиванка, українська держава.

Національна ідентичність як модель колективної свідомості окремо взятого народу охоплює в кожному суспільному просторі лише йому притаманну систему конкретних символів. Ці символи слугують як знаки, що вказують на поняття, ідеї, об'єкти, притаманні ідентичності нації. Культура етносу співмірна з інформацією, для передання якої потрібна її власна символічна система. Завдяки їй вона розповідає собі і світові про своє минуле, теперішнє, майбутнє, віддзеркалює душу народу, його етичні й естетичні цінності. Для українського народу невід'ємною складовою її культури, символом національної ідентичності стала вишиванка. У ній закодовано багатство індивідуального й колективного історичного досвіду етносу.

Сьогодні, у час російської агресії і гібридної війни, простежується масштабне використання ініціатором агресії інформаційного простору для ведення пропагандистської діяльності. Для досягнення своєї мети він активно використовує стратегічний контент, до якого належать культура, мова, створює власний привабливий образ та демонізує образ України. У цих умовах Україна шукає підходи, які можуть забезпечити ефективну протидію російській деструктивній пропаганді. Одним із найперспективніших шляхів цієї протидії є формування дієвої системи стратегічних комунікацій, створення й популяризації власного культурного наративу, який сприймався б різними аудиторіями, сприяв би позитивному іміджу України у світі. Саме ним є вишиванка, яка стала символом не лише культурно-національної ідентичності українського народу, але й політичним символом незламності суверенної держави, інструментом просування зовнішньополітичних інтересів держави.

Так, наприклад, для візуального підтвердження своєї позиції щодо підтримки України у її війні з Росією засновник Фейсбуку Марк Цукерберг, у роду якого були вихідці з України, у 2017 році заявив про введення з власної ініціативи санкцій проти Росії через її агресію щодо української держави. Вдягнувши

вишивану сорочку, він висловив власну позицію: «... вважаю Україну своєю другою батьківщиною. Тому не можу спокійно дивитися, як Росія поводить себе в Криму і на Донбасі».

Учасники політичних заходів, які проходять за сприянням діаспори у різних куточках світу і спрямовані на підтримку України та протидію російській агресії, окрім прапора як державного символу, використовують український національно-культурний символ – вишиванку, візуально підкреслюючи цим свою політичну позицію.

Сьогодні одним із дієвих механізмів формування іміджу держави на міжнародній арені є культурна дипломатія, тобто напрям дій, що базується на обміні ідеями, цінностями, традиціями та іншими аспектами культури чи ідентичності. У цьому обміні вишиванка займає помітне й важливе місце. Так, у сучасному глобалізованому світі, де збереження тотожності на всіх рівнях людського буття стало викликом для кожної нації, українська вишивана сорочка є прикладом утвердження окремішності української культури, візитівкою України, символом Батьківщини.

Як приклад, за сприяння української громади в ПАР у День вишиванки диктори центрального телебачення країни вдягнули вишивані сорочки, які стали візитівкою, запрошенням і закликом до південноафриканського глядача – дізнавайтесь про Україну більше, відвідайте її. Національне вбрання ще раз продемонструвало свою спроможність у зміцненні відносин та поліпшенні соціокультурної співпраці між народами.

Івасюк Оксана,
*кандидат філологічних наук, доцент,
культурно-громадська діячка,
експерт з питань змісту освіти,
засновниця Музею Володимира Івасюка в Чернівцях*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СИМВОЛІВ ВИШИВАНКИ У ШКІЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне викладання літератури, образотворчого мистецтва у середній школі для глибокого засвоєння матеріалу передбачає використання в освітньому процесі елементів народної творчості, малярства тощо. Символи вишиванки учні пізнають протягом усього навчання у школі, адже слово вишиванка для українця в декілька разів перевищує первісне своє значення або призначення, оскільки далеко предмет не лише побуту, а передовсім символ пам'яті, символ традиції.

Вишиванка для українця – це вища естетика побуту, може, навіть його вершина, адже його використання передбачене для основних віх життя.

Вишиванка, символ ідентичності, національна ознака – багатовимірною в тисячах різноманітних узорів, включає в себе величезну кількість технік, швів, ниток, базових тканин та прикрас.

Із здобуттям незалежності в Україні розпочалася нова епоха створення вишиванок, рушників-символів. Підкреслюю, створення, адже це насправді дуже витончена, делікатна, індивідуальна творчість. Почали вишивати, використовуючи давні, додаючи нові узори. На Буковині мешкає майстер народної творчості Михайло Покиданець, який вишив серію рушників за творчістю Тараса Шевченка.

На відкритті виставки «Естетика символу: жіноча сорочка» 17 травня 2017 року в Національному музеї історії України, на якій були представлені прикрашені геометрично-рослинним орнаментом старовинні жіночі сорочки ХІХ–ХХ ст. з Поділля, Полісся, Волині, Галичини та Буковини, Президент України (2005–2010 рр.) Віктор Ющенко наголосив на спільності українців, на вислові громадської спільноти, які закладені у вишитих сорочках і передовсім у збережених символах.

Це – високе мистецтво вишивання і символи передавалися в кожній українській хаті від покоління до покоління.

Шкільна програма передбачає широку інтерпретацію використання рослинних та квіткових, геометричних та зооморфних орнаментів.

Вишитими шедеврами прикрашені кабінети народознавства та української мови і літератури у школах, ліцей, гімназіях. Орнаментики з чорного і червоного кольорів, з калиною, виноградом, жолудями, яблуками, вишнями, сотнями квіткових зразків, дивовижні гуцульські взори, вишиті шовком, усі ці елементи традиції і новини сотнями майстринь нині втілені у вишиванки, а також – рушники єдності, які майже щороку передаються з міста до міста, від села до райцентру всіх областей нашої держави.

Сирник Марко,
*український культурно-громадський діяч у Польщі,
голова фонду «Просвіта», педагог, публіцист,
головний редактор часопису «Рідна мова»,
засновник фестивалю української культури в Польщі*

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА В ПОЛЬСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Передовсім вітаю всіх учасників конференції, бажаю цікавих ідей, доповідей та конструктивної й творчої співбесіди.

«Українська вишиванка в польському соціокультурному контексті» – я навів би певну коректу в тому місці: «Українська вишиванка в соціокультурному

контексті українців у Польщі». Чи – її роль і значення для українців у Польщі. З'ясуємо термін «українці у Польщі» – мається на увазі українську національну меншину в цій країні. Тобто – зараз нащадків переселенської акції «Вісла», що пройшла 73 роки тому, метою якої була повна асиміляція українців у цій країні.

Відтак, усе, що могло нагадувати і сприяти збереженню українства, сприймалося (і сприймається) українцями дуже природньо. Передусім та сама вишиванка. Зберігаються ті, які «приїхали» з нами в 1947 році. Але і кожна дівчина мала вміти вишивати (зараз простіше, можна купити – хоч навряд чи це краще...). Як правило, коли йшли в церкву, їхали на свою ж «забаву», фестиваль тощо, вдягали вишиванку. У свята (Рідво) практично всі засідають за столом у вишиваних сорочках. Гарно завівся звичай публікації в українському тижневику «Наше слово» фотографій українських дітей, народжених у цьому році в Польщі. Усі діти на цих світлинах – у вишиванках. Дуже популярними стають усілякі майстер-класи – вишивальниці, інші майстрині з дітворою проводять заняття з народного ремесла. Дуже цікаво це виглядає на Підляшші (Більськ Підляський).

Отже, правильно звучить фраза: «вишиванка – це код нації».

А для поляків чи інших наших тут співгромадян – це просто одяг. Гарне вбрання, яким можна похвалитись.

Але приємно, коли, наприклад, на організований нами концерт влада нашого міста Валч з'являється на публіці, зодягнена у вишиванку. Це вже в нас майже традиція.

І стисло розповім про наш фонд «Просвіта», який ми заснували 2015 року. Раніше працювали в структурах Об'єднання українців у Польщі. 25 років проводимо винятковий Мандрівний фестиваль української культури (у 2019 році бувала – з-поміж інших – у нас також івано-франківська «Гуцулія» – передаю вітання). Це до 20-ти концертів у різних кутках Польщі, українських ансамблів.

Заснували і ведемо Український освітній портал, який став найкращим джерелом інформації про навчання української мови в Польщі. Запрошуємо відвідати сайт, а також надсилати матеріали: www.osvita.org.pl.

Організатором цієї конференції є Наталія Богданець-Білоskalенко з Києва (вітаю). Разом із нею ми створили авторську групу задля опрацювання підручників і матеріалів до навчання української мови для українців у Польщі. Сподіваємося подолати труднощі з фінансуванням цих видань, і врешті світ їх побачить. Видаємо також дидактичні матеріали для наших школярів.

Щастя всім Вам! Миру й удачі! Слава Україні!!!

Буженко Ірина,
Голова Союзу українок Південної Австралії,
м. Аделаїда, Австралія

ДОСВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У ДІАСПОРІ

Дорогі організатори та учасники онлайн-конференції «Україно моя вишивана», щиро сердечно вітаємо вас з відкриттям цієї першої онлайн-конференції, присвяченої Дню вишиванки. Бажаємо великих успіхів у її проведенні та сподіваємося, що ця ваша перша ініціатива буде такою успішною, що закладе міцний фундамент для подальшої співпраці не тільки між закладами вищої освіти України, але і українською діаспорою різних країн та сприятиме обміну досвідом між ними. Ці кроки є рушійними для такої важливої мети: передачі любові молодшому поколінню до розуміння багатства краси українського мистецтва та вишивки зокрема.

У жовтні 2020 року Союз Українок Південної Австралії (далі – СУПА) святкуватиме 70 років від дня свого заснування.

У далекому 1950 році молоді жінки, яких післявоєнна доба закинула до далекої Австралії, заснували СУПА. Опинившись далеко від України, вони прагнули зберегти свою мову та культуру для себе та своїх дітей на далекій австралійській землі. Це було нелегко, адже потрібно було влаштувати своє життя, важко працювати і вивчати мову країни, у якій опинилися.

Після роботи та у вихідні ці молоді жінки збиралися разом, співали українські пісні та планували перші паростки союзянської діяльності. Так і з'явилися перші курси крою та шиття, української вишивки та писанкарства. Свого приміщення ще довго не мали, тому збиралися у приватних оселях, здебільшого – рентованих. А для літературних вечорів, молодіжних зустрічей та святкування винаймали приміщення у австралійського уряду.

Багато молодих жінок приїхали до Австралії у 1949–50х роках з чоловіками та дітьми, тому так хотіли, щоб їхні діти не забули рідної мови та культури. У 1951 році союзнянки заснували в Аделаїді першу українську школу, у якій вони були і вчителями. Навчали дітей української мови, пісні та танцю, організовували для них та родин різні святкування: українські фестивалі, літературні зустрічі, свята Святого Миколая, виставки українського мистецтва, українські вечорниці та різні курси.

У 1979 році союзнянки СУПА купили власне приміщення, відремонтували його та через 2 роки заснували перший в Австралії Музей Українського Мистецтва. Упродовж багатьох років союзнянки поповнювали Музей різними експонатами українського мистецтва: багато з них були подаровані, деякі – вишивали самі або замовляли спеціально для Музею. Так, Музей поповнився

багатою колекцією з різних видів українського мистецтва: вишивки, писанки, ткацтва, писанки, різьби, малярства тощо.

Теперішня Управа СУПА здебільшого складається з еміграції 90-х та 2000-х років та дітей тих перших союзнок-засновниць. Ми продовжуємо започатковані першими союзнянками традиції, тримаючи тісний зв'язок з українською школою та іншими молодіжними організаціями. Щорічно проводимо фестивалі українського мистецтва, показ традиційного українського вбрання, Фестивалі історії, курси куховарства та вишивки, Великодні ярмарки, Андріївські вечорниці та організуємо різні виставки з українського мистецтва, не тільки для української діаспори Австралії, а для ширшого австралійського контингенту.

Багато заходів СУПА спрямовані для збирання коштів на допомогу нужденним в Україні, лікування та реабілітація українських воїнів, родинам загиблих воїнів та сиротинцям.

Але основною метою нашої організації є збереження багатства української культури та традицій і передача їх молодшому поколінню.

Бех Іван,
*доктор психологічних наук,
професор, академік,
директор Інституту проблем виховання
НАПН України*

ФОРМУВАННЯ ВИЩИХ СМИСЛІВ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Шановні колеги! Загроза коронавірусу змінила форму нашої зустрічі, але не змінила її глибинної сутності, не змінила прагнення до розкриття душ наших, наповнених єдиним бажанням бути по-доброму відкритим до світу, до нашої молоді, щоб орієнтувати її до минулого і сьогодення нашої України.

Ваша конференція, її, я сказав би, сакральна тематика – явище в нашій освіті непересічне, оскільки зачіпає сутність кожної людини, якій не байдужа доля країни, яка причетна своїм розумом, почуттями і справами до її світлих намагань. А що вже говорити про нас, педагогів, які покликані стояти і стоїмо на сторожі великих національних цінностей, передаючи їх у руки молодого покоління.

Життя – то боротьба, і ми покликані зробити все, щоб менше було в нас людей національно безликих, чужинців у власній Батьківщині. Саме дух нації має визначати всі наші наміри, устремління і дії – незалежно від того, яку соціальну страту хтось займає. Адже кожна справа буде набувати справжнього сенсу, коли навіть у найменшому результаті висвітлюватиметься найвища людська цінність, найвищий духовний абсолют.

Дозвольте мені, будучи душевно присутнім з Вами, висловити низку наукових суджень, що стосуються тематики заявленої конференції.

1. Вишиванка – це далеко не бутлева річ. У своєму виховному призначенні вона є символом найвищої проби – як національний прапор чи герб. Тож вона повинна сприйматись як втілення високого почуття любові особистості до своєї Батьківщини. І це почуття ми повинні прищепити нашій молоді.

2. Одягнути вишиванку – це рівноцінно як вмитися цілющою рососою нації. Таким має бути щоденне правило-заговор для кожної національно свідомої людини.

3. Вишиванка як символ не дозволяє етнокультурно розчинитись у гущі чужих за природою уподобань. Тож вона є духовним стрижнем нашої самобутності, так нині необхідної. Адже тенденція до всеохопної глобалізації ставить під загрозу це національне надбання.

4. Вишиванка поєднує в собі наше минуле, теперішнє і майбутнє, переносить з минулого те краще, що збагачує теперішнє і задає стійку лінію подальшого національного поступу.

5. У вишиванці варто вбачати особливий архетип, що зберігає національний рід і забезпечує його безперервність у історичній динаміці. І в цьому сенсі – це оберіг нації.

6. Вишиванка зобов'язує нас відійти від печалі за історичне національне приниження до безпосередньої дії з національного вивершення.

7. Вишиванка є матазасобом об'єднання нації навколо єдиної мови, віри, культури.

Тож бажаю Вам, шановні колеги, міцно стояти на національному ґрунті задля благородного служіння нашому молодому поколінню.

Євтух Микола,
*доктор педагогічних наук,
дійсний член НАПН України, професор,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ВИШИВАНКА КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українці – єдина нація, яка виразно асоціюється з вишиванкою. А тому вишиванка – це національний символ, який зберігає наше коріння як ідентичність, як розуміння своєї культури, традиції, віри.

Сформувавшись у процесі соціалізації, особистість обирає відповідні власним уподобанням цінності, ідеали, норми й вибудовує власну систему співвіднесення себе із певною соціальною групою чи культурною спільнотою. У ширшому сенсі соціокультурна ідентичність розглядається як складник культурної взаємодії, як культурна норма, що визначає позиціонування індивіда чи групи у світі суспільних зв'язків.

Неодмінною умовою формування соціокультурної ідентичності є гармонізація етнічної самосвідомості молодих людей, підвищення рівня їхнього соціального й інтелектуального розвитку, активне залучення до суспільно-політичного життя країни, регіону, спільноти, участь у діяльності громадсько-культурних організацій, підтримка традицій та надбань національної культури та історії. Зокрема, йдеться про вироблення конструктивістського ставлення до історичних подій минулого і сучасного, активізацію процесів усвідомлення та прийняття етнокультурних надбань і цінностей, до яких відносять українську народну вишивку. Оскільки енергетичне поле людини, яка одягла вишиванку, блискавично підсилюється, згармонізовується. Тож завдання педагога полягає у знайомстві школярів з традиціями, пов'язаними з українською вишиванкою, формуванні почуття гідності та поваги до національних символів та оберегів.

Збереження та відтворення традицій української національної вишивки надійно захищає національну самобутність, сприяє усвідомленню кожною молодою людиною невід'ємною частиною свого народу, сприяє формуванню соціокультурної ідентичності. Етнокультурні традиції проявляються в загальнокультурних зв'язках, їх неможливо здійснити без національної етнопедagogіки, рідної мови, історії, фольклору, символів та оберегів нашого народу.

Отже, традицієзнавчий підхід забезпечує повсякчасне транслювання соціокультурного досвіду, його єдність з інноваційними процесами, спрямованими в майбутнє.

МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ

Бакуліна Наталія,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: natusya29@ukr.net

СЛОВА-СИМВОЛИ ЯК ДУХОВНИЙ КОД ЕТНОКУЛЬТУРИ : ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ЗІСТАВЛЕННЯ

Ключові слова: культурно-мовна компетенція, слова-символи.

На сучасному етапі оновлення змісту освіти одним із провідних завдань є формування культурної ідентичності особистості в полікультурному та багатомовному українському соціумі. Про це наголошується в Концептуальних засадах реформування середньої школи «НУШ» (2016), Законі України «Про освіту», п. 1 статті 12 (2017; зі змінами 2018–2020), Державному стандарті початкової освіти (2018), Проекті Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Тому нині вкрай актуальним є формування та розвиток **культурно-мовної компетенції**, яка передбачає «здатність носіїв певної етнічної культури й мови впізнавати в мовних одиницях і мовленнєвих продуктах культурно значимі установки й норми, ціннісні орієнтири, культурні коди й можливість їхньої переінтерпретації, а також організувати свою комунікативну поведінку та текстопородження згідно з цими культурними знаннями <...> адже комунікативна діяльність забезпечується не лише знаннями про мову й у мові, а й культурно опосередкованими паравербальними й поведінковими параметрами» [5, с. 286–287].

Одним із шляхів формування цієї компетенції є робота зі словом, але не тільки як із центральною функціонально-структурною одиницею мови, а й як символом національної культури, «який має усталені обумовлені етнічною культурою асоціативні зв'язки з поняттям про певний культурний предмет <...> і має вирішальне значення для створення неповторної мовної картини світу певної національної лінгвокультурної спільноти» [1, с. 153–154].

Саме **слова-символи** поряд із культурними й етнічними стереотипами, прецедентними феноменами й етнічними міфами є одиницями організації етнокультурної компетенції взагалі та культурно-мовної зокрема. У культурно-

мовній компетенції символи зафіксовані у *квазісимволах* – мовних знаках символів [3, с. 98]. На думку Ю. Лотмана, символ ніколи не належить до одного синхронічного зрізу культури – він завжди пронизує його по вертикалі, виходячи з минулого та йдучи в майбутнє [2]. О. Потебня вбачав у механізмі формування символу три типи логічних відношень: порівняння, протиставлення й каузальне [4].

За твердженням О. Селіванової, «символ є стабільною функціональною категорією культури, виконує потужну регуляторну й інтегративну функцію в культурі <...> є не просто конвенційним у лінгвокультурній спільноті, а канонізованим, його семіотична природа значно складніша, він згортає різні концептуальні сфери на підставі глибинних асоціацій, є культуромістким» [6, с. 646].

Будучи естетично канонізованою й культурно значущою концептуальною структурою понятійної сфери, слова-символи є не лише ціннісними категоріями для тієї чи іншої лінгвоспільноти, а й часто виступають як універсальні духовні коди для багатьох етнокультур. Такими символами є, наприклад, світове дерево, вода, вогонь, зоря, ворота, міст, рослинний і тваринний світ, зокрема, пташка, яйце, риба, тощо. Кожен із них потребує окремого аналізу. Наразі зупинимось на найуніверсальнішому символі – світовому дереві.

Символ світове дерево є спільним для традиційної символіки українців, євреїв, болгар, поляків, литовців і багатьох інших. Воно уособлює в собі єдність усього світу. Це модель Всесвіту, де для кожної істоти, предмета чи явища є своє місце. Це також посередник між світами – своєрідна дорога, міст, яким можна перейти до світу богів або в потойбіччя. Про дерево життя створено безліч легенд, казок, цей символ є найпоширенішим в орнаментиці багатьох народів.

Найдавніші українські колядки донесли до нас стародавні уявлення про те, як із хаотичного первісного океану з'явився світ. Тоді «не було ще ні неба, ні землі, а було тільки синє море». На тім морі стояло дерево (явір чи сосна). На дереві три птахи радили раду: як снувати світ? Один птах упірнув у море – виніс золотий камінь. Другий пірнув – виніс срібний камінь. Третій – мідний камінь. Із золотого постало сонце, зі срібного – місяць, із мідного – зорі.

Світове дерево розташоване в центрі світу і є ніби віссю світобудови. Образ світового дерева одночасно є розгалуженою системою протиставлень: день – ніч, літо – зима, життя – смерть, праве – ліве, прямиє – криве, верх – низ, вогонь – вода, чоловік – жінка, парне – непарне.

В образі дерева поєдналися уявлення про час, простір, життя та смерть.

На горизонтальній площині світове дерево та простір довкола нього діляться на чотири частини, виражаючи уявлення про час (ранок, день, вечір, ніч; весна, літо, осінь, зима) та простір (схід, південь, захід, північ). На вершечку дерева днює сонце, саме його «рух» зумовив «поділ» простору довкола нього начетверо.

По вертикалі дерево ділиться на три частини: нижню – коріння (підземний світ), середню – стовбур (земний світ) і верхню – крону (небесний світ). До кожної з цих частин прив'язані певні істоти. Внизу, побіля коріння, мешкають змії, жаби, риби, водоплавні птахи і тварини, бо низ дерева символізує не лише підземний світ, а й воду. У середній частині, на землі, розташовуються великі тварини: тури, олені, коні, ведмеді, вовки. Це також світ людей. У верховітті світового дерева селяться птахи і бджоли, тут же розташовуються небесні світила. Таким же чином дерево символізує триєдність минулого, теперішнього і майбутнього, мертвих, живих і ненароджених.

Символ світового дерева пов'язується з числами: 2, 3, 4, 7, 12. Так, *два* – найперший поділ, протиставлення у двоїстому світі – парне – непарне, день – ніч, добро – зло, чоловік – жінка, дві скрижалі заповіту тощо. *Три* – символ божественної сутності, вишнього світу: три патріарха у єврейській традиції – Авраам, Іцхак (Ісаак) та Яків; свята Трійця у християнстві; Тримурті – Брахма, Шіва, Вішну в індуїстській міфології; три богині долі Мойри у грецькій міфології; троякий поділ часу (минуле, теперішнє, майбутнє); три здатності душі (пам'ять, думка, любов). Врешті, тридев'яте царство в казках. *Чотири* – число матеріальних стихій, сторін світу, символ земного, людської природи. По чотирьох боках дерева розташовані по чотири воріт, дерева, стовпа, божества, моря, птаха, фази руху сонця, вітри, сторони світу, пори року, стіни житла, групи крові, темпераменти. У єврейській традиції ця цифра символізує чотири праматері єврейського народу – Сару, Ривку (Ревекку), Лею (Лію) та Рахель (Рахіль). *П'ять* – символізує кількість книг Тори в юдеїв або П'ятикнижжя у християн. *Шість* – розділів Мішни (зібрання Усного закону юдеїв, яка включає Мідраш, Галаху, Агаду та найдавніші розділи Талмуду). Число *сім* пов'язуються одне з одним і ніби стають єдиним цілим світ земний і небесний, світ людський і світ зоряний, сім днів тижня. *Вісім* днів до обрізання у юдейській традиції, *дев'ять* лун до родів (місяців), *десять* заповідей, *одинадцять* зірок у сні Йосипа. *Дванадцять* – число, шановане в казках і переказах, у народній медицині, кількість місяців у багатьох сонячних календарях, знаків зодіаку, колін Ізраїлю в юдеїв, в індійських «Ведах» мовиться: «Рік – колісниця рити (світоладу) з дванадцятьма спицями» тощо.

У міфологічних уявленнях світ членувався на три плани: людина (мікрокосм), суспільство та всесвіт (макрокосм). Або ж літописні яв, нав і прав – світи сучасний, потойбічний та ідеальний-небесний. Причому всі явища природи, події в суспільстві та переживання окремих людей відбувалися однаково як у кожному з цих трьох планів, так і в них усіх одночасно та взаємопов'язано, як у єдиному організмі. А дерево є посередником між цими світами або розміщує ці світи на собі. За його допомогою можна переходити з одного світу в інший (у світ предків, на небесний світ). Так, у казках трапляється мотив «дерева до неба», вилізши на яке, герой отримує чарівні подарунки. З уявленням дерева-посередника між світами пов'язаний і звичай саджати дерева чи кущі на могилах.

Символ світового дерева – це й образ втіленої родючості, жінки. У зображеннях (на вишивках, килимах) образ жінки пов'язується зі знаком дерева. Дерево життя – це й дерево роду. Найпростішим позначенням дерева-сім'ї є, можливо, стовбурець із трьома гілочками – батько, мати та дитя, зображені на обрядових, побутових та інших предметах матеріальної культурної спадщини різних народів.

Проілюстровані зіставлення стосуються лише одного зі слів-символів, які можна застосовувати в навчанні мов і літератур – державної, національних меншин, іноземних, а також інших освітніх курсів. Проте перспективу дослідження вбачаємо в науково-методичному осмисленні та розробленні проблеми формування культурно-мовної компетенції, доборі змісту та технологій освіти, створення сучасного контенту для більш глибокого розуміння власної культурної ідентичності та виховання відкритого та поважного ставлення до розмаїття культурного вираження інших.

Література

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Лотман Ю. М. Семиосфера. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2010. 704 с.
3. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2004. 266 с.
4. Потебня А. А. Символ и миф в народной культуре. Москва : Лабиринт, 2000. 184 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

Біла Олена Олександрівна,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри
загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної
освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету,*

Курпек Валентина Михайлівна,
*студентка магістратури педагогічного факультету
Ізмаїльського державного гуманітарного університету*

ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНОГО РЕСУРСУ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ В ПРОЄКТНІЙ ДЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, молодший школяр, художньо-творчий проєкт.

На етапі відродження історичної пам'яті українського народу, його культурного надбання, мови, мистецтва, відбувається й осмислення найважливіших виховних пріоритетів у сфері сучасної шкільної освіти. Ідеться, насамперед, про становлення свідомих патріотів України.

Саме різновиди декоративно-ужиткового мистецтва виступають потужним ресурсом в аспекті національного виховання молодших школярів. Занурення учнів у світ народних ремесел відбувається через його органічну присутність у повсякденному житті родини та в шкільному просторі (побут, декоративні вироби з дерева і глини, одяг і прикраси, іграшки тощо). Не менш суттєвим чинником є й духовний спадок батьків і вчителів, що транслюється у формі змістовної інформації, уміння та навички з художньої обробки природних і штучних матеріалів (дерева, скла, металу, тканини тощо). Ідеться про зв'язок поколінь, коли співтворча робота дорослих і дітей постає джерельною базою для збагачення народної культури.

У Концепції Нової української школи освітня галузь «Мистецтво» є однією з суттєво важливих ланок щодо створення осередку неперервної мистецької освіти в підсистемах «дошкільної освіти», власне «початкової» та «загальної середньої освіти». Саме на цьому етапі й відбувається набуття учнями базових художніх компетенцій. Згідно пріоритетів даної освітньої галузі (змістова лінія «Образотворче мистецтво») навчально-виховний потенціал образотворчої культури розкривається перед учнями на засадах її гармонійного поєднання із творчо-діяльнісною, естетично-мистецькою та зображально-моторною складовими [1, с. 34].

Підкреслимо, що до важливих завдань курсу «Образотворче мистецтво» (ОТМ) відносяться: збагачення культури почуттів молодших школярів, формування основ національної та громадянської свідомості. Зокрема, організація дитячої зображувальної творчості відбувається через сприйняття учнями цінної інформації про українську культуру; застосування вчителем на уроках з ОТМ, народознавства та в позаурочний час емоційно-естетичного фону; орієнтація дитини на позитивні результати щодо засвоєння прийомів декоративно-ужиткової діяльності в родині та школі. Пропонується й введення виховних годин у формі зустрічей з майстрами, волонтерами, учасниками бойових дій; майстер-класів за спільною участю дітей і батьків у роботі проєктних команд зі створення сувенірів для своїх співвітчизників. Доцільним також є упровадження художньо-творчих проєктів (наприклад, «Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька батьківщина» «Козацькому роду немає переводу» тощо).

Як підкреслює О.О. Біла, особливо цікавими для дітей і дорослих можуть бути конкурси малюнків, оберегів і декоративних прикрас з паралельною

презентацією народних традицій, сутності українських обрядів, народних свят, легенд, переказів, звичаїв, народних промислів, картин українських художників [2, с. 12]. Уроки образотворчого мистецтва в початковій школі можуть бути поєднані в кілька блоків: уроки з декоративно-прикладного мистецтва, уроки малювання пейзажів рідного краю з натури й уроки малювання предметів побуту.

Таким чином, у національній системі виховання на уроках образотворчого мистецтва передбачено оптимальні умови для того, щоб розкривалися природні задатки, нахили та здібності молодших школярів, їхнє самобутнє світобачення, збагачувався дитячий художньо-творчий потенціал.

Література

1. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів 3 класу : метод. посіб. для вчителів. Київ : Початкова школа, 2004. 512 с.
2. Біла О. О. Соціально-педагогічне проектування в закладах дошкільної, початкової та позашкільної освіти (контекст університетської підготовки соціологів) : навч.-мет. посібник. Одеса : Астропринт, 2019. 192 с.

Богданець-Білокаленко Наталія,
*доктор педагогічних наук,
завідувач відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: nataliabogdanets@gmail.com*

ОБРАЗ ВИШИВАНКИ У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ

Ключові слова: вишиванка, твори дитячої літератури.

Вишиванка як елемент одягу присутня в культурі багатьох народів. Проте для українців вона має надважливе, глибинне значення: це і духовність, це і космос, це і закодовані солярні знаки, що мають магічний зміст, це й оберіг. А власне, це був світогляд українців, закодований в узорах. За твердженням дослідників, «... із плином часу семантика їх забулася, втрачено первісне значення, вишивки стали тільки художнім оздобленням. Поряд із давніми мотивами з'являються нові, з реальної дійсності. Так, наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття найулюбленішим стає мотив стилізованих червоно-чорних троянд, що особливо поширюється у вишивці Київської, Харківської, Полтавської, Чернігівської областей» [1, с. 51].

Проте це не просто біла сорочка, оздоблена неповторюваними вишивками, – це високомистецький витвір. Наприкінці 80–90-х років ХІХ ст. культурно-

громадські діячі починають цікавитися нею, збирати в приватних колекціях, музеях. Різні за технікою виконання, а також матеріалом (нитками або бісером), вишивки натхненно оспівані в піснях, поезіях, художній прозі.

Звернемося до творів дитячої літератури, які передбачають не лише формування читацької культури, а й прищеплюють естетичні та моральні цінності юному поколінню. Це і спосіб пізнання та ознайомлення з історією, мистецтвом тощо. Від народження малюк чує перші слова колискової як перші вцірці духовності, що їх засвоює дитина. Саме в народних творах найбільше знакових і важливих слів для формування національної свідомості. У народних піснях, колискових, забавлянках, дитячих віршиках трапляється так багато слів-знаків національної культури: це і вишиванка, червоні чобітки, сорочечка, віночок, кептарик; бандура, цимбали, трембіта; писанка, рушник; чорнобривці, калина, верба, мальви; соловейко, лелека, зозуля. Згодом у читацьке коло дитини входять авторські твори, зокрема й ті, у яких українські майстри слова відтворили привабливо-зворушливий образ вишиванки, описали самобутній процес вишивання.

З-поміж них виокремимо твори українських авторів, у яких мовиться про вишиванку чи речі, оздоблені вишивкою: Вадим Крищенко «Вишиванка», Наталка Поклад «Наша хата», Ганна Черінь «Вишита сорочка», Оксана Караванська «Вишиванка», Тамара Коломієць «Біле поле полотняне», Дмитро Чередниченко «Рушник» та ін.

Зокрема спинюся на двох прозових творах: один – знаної сучасної української письменниці Зірки Мензатюк, інший – відомої української дизайнерки Оксани Караванської.

В оповіданні «Як Катруся скарб знайшла» Зірка Мензатюк вводить читача-дитину в мистецько-історичний контекст: дівчатка, що приїхали до бабусі на Різдво, знайшли на горищі скарб – бабусині сорочки. З розповіді мами діти дізнаються про прадавнє українське мистецтво вишивання: *«Розгорнула мама сорочку, а на рукавах зіркі, мов стиглі вишні. А на другій біле листя, наче паморозь надворі. А на третій ламані дерева в золотих горішках.*

– Тільки це не прості зірки, листя і дерева, – сказала мама. (...)

Бо давно-давно, у часи такі далекі, що й земля була молодша, і річки глибші, й ліси густіші, людям не раз робилося страшно серед диких пралісів. І тоді вони придумали чарівні знаки, щоб одганяти русалок, не підпускати хвороби, а любе сонечко закликати, бо з сонечком давнім людям було як дитині з мамою. Вишили ті знаки на рушниках та й обвішали ними вікна-двері. Вишили й собі на сорочках. І тоді сорочки стали такі гарні, що їх і досі вишивають.

Ось і вийшло, що вишивка – ніби річка. Почалася вона з прадавнини, текла через часи Київської Русі, текла через віки козацькі та й допливла до наших днів. З кожного часу вона щось брала: з найдавнішої пори – знаки сонця й берегинь, з часів київських – княже шитво золотими та срібними нитками. Додавались у

річку-вишивку кольори й узори, пави й троянди, все, що гарне, що серце любило. І сьогодні все воно – тут, у бабусиній скрині, на старому полотні». Так ненав'язливо, простою мовою оповіді авторка подає історію становлення української вишивки.

Інший змістовий контекст закладено у творі Оксани Караванської «Вишиванка» (оповідання ввійшло до підручника з «Літературного читання» для 3 класу авторів: Н. Богданець-Білоskalенко, Ю. Шумейко, 2020 р.).

В оповіданні «Вишиванка» подано цікаві відомості про регіональні особливості вишиванок та сучасний етап носіння сорочки, ставлення до них як до елемента сучасного вбрання, а також інформацію про важливість мати в родині вишиванку, особливість створення візерунків, поєднання кольорів, яке робило вишиванку унікальною.

Актуалізовано в уяві маленького читача значення вишиванки в житті людини: *«...у багатьох українських родинах вишиванка передається від покоління до покоління. І в тебе, можливо, є сорочка, яку ти успадкувала від мами, а твоя мама — від своєї мами, твоєї бабці, а бабця – від своєї мами... Якщо ж такої родинної історії в тебе нема, її можеш започаткувати ти!*

Вишиванка, що є родинною реліквією, зазвичай вишита вручну. Важливо знати, хто саме вишивав цю сорочку, бо вона здатна роками зберігати в собі енергетику, яку заклала вишивальниця. Добра енергетика вишиванки буде тобі оберегом». Авторка ненав'язливо говорить про стильність носити вишиванку: «Варто мати не лише родинну вишиванку, яку одягаєш переважно на великі свята, а й ще одну вишиту сорочку – сучасну. Це дуже модно! Тому це може бути машинна вишивка або ж «вишиваний» принт. Вишиванка дуже пасує до джинсів. Це так по-сучасному!».

Отже, образ вишиванки є актуальним в сучасній українській дитячій літературі, адже саме в дитинстві закладається любов до батьківщини, природи, традицій, які символічно представлено в яскравих візерунках вишиванки. Цей образ має виняткове значення для формування ціннісної системи дитини, її залучення до суто українського сприйняття навколишнього світу, відчуття своєї належності до українського народу.

Література

1. Кара-Васильєва Т., Чорноморець А. Українська вишивка. Київ : Либідь, 2002. 160 с.

Богута Валентина,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри природничих
і математичних дисциплін
та методик їх викладання
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: boguta.valentina@gmail.com*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ВШАНУВАННЯ ВИШИВАНКИ В ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Ключові слова: вишиване мистецтво, студенти, традиції, рекорди України.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка має 105-літню славу історію. Потужний заклад вищої педагогічної освіти в Україні за час свого існування надбав традиції, які зберігаються і до нині. Однак, незважаючи на поважний вік, сучасний він саме тому, що відкритий до нових започаткувань, серед яких – вшанування вишиваного українського мистецтва у третій четвер травня.

Загалом, у студентів та викладачів ПНПУ імені В. Г. Короленка є багато можливостей одягти вишиванку, зокрема, 23-го вересня на День міста короленківська громада (студенти й викладачі) бере активну участь у традиційному параді «Полтава вишивана», у рамках якого відбувається святкова хода від упізнаваної багатьма візитівки міста Білої Альтанки й завершується в парку Перемоги. Попереду ходи студенти творчої лабораторії кафедри хореографії ПНПУ (Народного ансамблю танцю «Весна») традиційно несуть «Рушник Полтавської родини», який вишили викладачі й студенти факультету технології та дизайну. Нині цей рукотвір зберігається у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Короленківська громада пишається ще одним витвором вишиваного мистецтва: за ініціативи ректора нашого вишу Миколи Степаненка та під керівництвом декана Валентини Титаренко викладачі й студенти факультету технологій та дизайну вишили справжнє диво – рушник, який здобув рекорд України в номінації «Найбільший цільний рушник, вишитий вручну». Його довжина становить 7 метрів 10 см. Автором ескізу став старший викладач кафедри образотворчого мистецтва психолого-педагогічного факультету ПНПУ, заслужений майстер народної творчості України Олександр Бабенко. Рекорд зафіксували та внесли до Національного реєстру України. Нині рушник

експонується в музеї українського рушникарства факультету технологій та дизайну [4].

Зважаючи на такий контекст, необхідно підкреслити, що в рамках Всеукраїнської культурно-мистецької й суспільно-політичної акції студентки факультету технологій і дизайну долучилися до вишивання «Рушника національної єдності». Полотно завдовжки 9 метрів і завширшки 75 сантиметрів знайшли в селі Мухалі Хмельницької області. Вишивали рушник на громадських засадах більше п'ятисот майстрів народної вишивки з 24 областей, а також АР Крим, міст Києва й Севастополя. У ньому заковано минуле України – Трипільська культура, Київська Русь, Козаччина, сьогодення – Дерево життя, на якому 27 неповторних квіток, що символізують адміністративно-територіальний поділ України, та майбуття – наш Герб та зорі. Розробляли унікальний узор черкаські майстрині разом із науковцями, і кожна квітка на Рушнику затверджена художньою радою.

Окрім зазначеного, варто згадати ще й те, що одним із вагомих здобутків студентів і професорсько-викладацького складу факультету технологій та дизайну є приєднання у грудні 2014 році до культурно-мистецької акції «Україна – разом!», спрямованої на об'єднання за спільною справою – вишиванням карти України. В активності взяла участь рекордна кількість учасників полтавського етапу вишивання – 721 особа (студенти та викладачі всіх семи факультетів університету, учні, учителі, пересічні жителі міста Полтави й області). 22 січня 2015 р. в Українському Домі відбулося нагородження переможців з вишивального мистецтва та встановлення Національного рекорду «Карта України, вишита вручну найбільшою кількістю людей» [1].

У 2019 році, на день міста, вдягнені у вишиванки студенти та викладачі ПНПУ імені В. Г. Короленка долучилися до встановлення нового рекорду – найдовшого в Україні 1183-метрового вінку-оберегу [3].

День вишиванки в університеті, зазвичай, відзначається традиційним конкурсом «Вдягаймося по-українськи» із фотографуванням біля корпусів університету. Цього річ в умовах оголошеного карантину короленківській громаді було запропоновано приєднатися до флешмобу #ПНПУ_ОРНАМЕНТ_НАЦІЇ та у Всеукраїнський день вишиванки знайти себе на Короленківському орнаментальному полотні. До заходу долучилося 105 учасників – це студенти різних курсів та форм навчання, викладачі (асистенти, доценти, професори), декани, завідувачі лабораторій, диспетчери, учителі та учні. Учасники активності надіслали фото вишиванок, створених власноруч, дружинами, мамами, хрещеними, бабусями та прабабусями, іменитими майстринями і чоловічими вмiлими руками, подругами. Деякі з них виготовлені українськими брендами, подаровані сестрами, чоловіками та дружинами, придбані на Сорочинському ярмарку тощо. Є витвори традиційного одягу, вишиті на Полтавщині, привезені з м. Івано-Франківська, м. Мукачева, Галичини, Волині, Київщини. Завдяки

активній участі у флешмобі #ПНПУ_ОРНАМЕНТ_НАЦІЇ утворилося справжнє Короленківське орнаментальне полотно – родинне древо [2].

Література

1. Вишиту карту «Україна – разом!» представлено у парламенті як символ прагнення українців до національної єдності та міцної державності. URL: <https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/166512.html>
2. Всесвітній день вишиванки – День родоводу в ПНПУ імені В. Г. Короленка. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/vsesvitnij-den-vshivanki-den-rodovodu-v-pnpu-imeni-v-g-korolenka.html>
3. Короленківці долучилися до встановлення рекорду України. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/korolenkivci-doluchylsja-do-vstanovlennja-rekordu-ukrajiny.html>
4. Музей українського рушникарства факультету технологій та дизайну. URL: <http://techno.pnpu.edu.ua/index.php/muzeyi/>

Будник Олена,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
e-mail: olena.budnyk@pnu.edu.ua*

ЕТНІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ : ПРОСТІР РОДИННИХ ВИХОВНИХ ТРАДИЦІЙ

Ключові слова: етнічна соціалізація, етнокультурне виховання, родинні виховні традиції, етновиховне середовище закладу освіти.

Сьогодні в багатьох країнах світу спостерігається негативна тенденція відчуження дитини від батьків, родинних цінностей і пріоритетів. Увійшовши в ХХІ століття, людство на шляху інтенсивної глобалізації та інтеграції поступово втрачає родинні виховні традиції. Інтелектуальна творчість нації зазнає розвитку тільки за умов забезпечення освітою безперервної передачі кращого досвіду минулого народу від покоління до покоління. І тільки таким чином національна освіта, вбираючи в себе культурні європейські та світові цінності, зможе вносити власний етнокультурний доробок у досягнення цивілізації. Як зазначав Г. Ващенко, «від того, що кожний народ буде вільно творити свою національну культуру, загальнолюдська культура не програє, а навпаки, виграє... Вселюдська

культура складається із надбань різних народів» [2, с. 294]. Для єдиного освітнього простору Європи метою є збереження культурного багатства, мовного розмаїття, ґрунтуючись на культурній спадщині різних традицій, акцентується на сприянні розвитку багатоманітності культур, мов, національних систем, передачі родинних виховних традицій у контексті етнічної та міжетнічної соціалізації особистості.

Етнічна соціалізація народу виявляється в традиціях організації побуту, ставленні до світу, звичаях, обрядах, святах, ритуалах, етикеті, віруваннях, фольклорі, прикметах, іграх, іграшках, їжі, архітектурі, символіці, ремеслах, старовинних предметах та знаряддях праці, народних ремеслах і промислах тощо. Проблеми соціалізації особистості розглядалися із філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних позицій у наукових працях Г. Гіддінґса, Е. Дюркгейма, Е. Еріксона, Дж. Міда, Г. Тарда. У реаліях сьогодення набувають актуальності європейські ідеї вільного розвитку особистості, зокрема педагогічні технології соціалізації, започатковані в ХХ сторіччі М. Монтесорі, С. Френе, О. Декролі, Ф. Дольто та інших. Проблеми етнічного виховання та навчання як чинника соціалізації особистості в європейських державах визріли вже після Першої світової війни. Тут створюються міжнародні організації та центри для вивчення стану освіти в різних країнах, серед яких чільне місце посіло Міжнародне бюро освіти (МБО), засноване в 1925 році спочатку як громадська організація при Інституті педагогічних наук ім. Руссо Женевського університету, а з 1929 року очолюване міжнародною міжурядовою організацією. У Великобританії, Італії, Швейцарії, США, Японії та інших країнах публікується низка наукових праць, присвячених різним аспектам етнопедагогіки [4, с. 69].

Етнічна соціалізація (етнізація) – це процес становлення людини як представника певного етносу через інтеріоризацію тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу; це опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання [3, с. 19]. Вважаємо, що етнічна соціалізація зростаючої особистості передбачає опанування нею цінностями, історією, мовою, традиціями рідного народу, усвідомлення своєї національної приналежності, адаптацію в етносередовищі.

У процесі етнічної соціалізації молоді доцільним вважаємо збагачення знань про етнокультуру, педагогічні традиції родини, поваги до звичаїв свого та інших народів у конкретному закладі освіти. Так, пріоритетними цінностями в англійському суспільстві є матеріальне забезпечення людини, її становище в суспільстві та соціальне походження. Водночас політика держави спрямована на широку популяризацію історичного минулого своєї країни, свідоме культивування старовинних звичаїв, обрядів, дотримання національних норм поведінки, особистісної свободи. Англійці, як і поляки, українці, італійці, – глибоко віруючий

народ, тому більшість мешканців британських островів чітко дотримуються релігійних обрядів – відвідують церкву, читають Біблію, намагаються виховувати своїх дітей на загальнолюдських цінностях, що пропагує релігія. Якщо в Україні за 70 років радянської влади значною мірою витіснено народні звичаї та обряди, пов'язані з релігією, а їхнє інтенсивне відродження почалось лише в 90-х роках ХХ століття, то в країнах Європи позитивний досвід виховання духовності зростаючої особистості лише накопичувався, збагачувався новими педагогічними ідеями. Святіший Отець Іван Павло II у листі до сімей зазначає, що кожен із нас природно з'являється на світ у сім'ї, тому саме їй завдячує сам факт бути людиною; коли ж людина народжується поза сім'єю – це завжди є болісним виявом, який згодом тяжіє над усім її життям. Кожна особа походить із сім'ї, щоб згодом у новій родині втілити своє життєве покликання. Цим самим здійснено акцент на значенні родинних виховних пріоритетів і релігійних уявлень у процесі соціалізації особистості.

Ефективність етнічної соціалізації майбутніх педагогів зумовлена низкою умов: етнокультурної спрямованості соціального середовища закладу освіти [1]; мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності в етновиховному просторі та врахування принципів системності, доступності, гуманності, етнізації, культуровідповідності, природовідповідності, емоційності, демократизації. Спадщина родинних виховних традицій – потужний засіб реалізації етнічної соціалізованості молоді, зокрема збагачення їхніх уявлень про національні цінності й пріоритети кожної країни, розвитку патріотизму, громадянськості, духовності, міжетнічної толерантності. Досвід етновиховання та педагогічні інновації в освіті слугують засобом розвитку в студентства умінь наводити соціальні контакти в іносередовищі, критично оцінювати негативні тенденції в суспільстві, з повагою ставитися до представників інших соціальних сфер і культур.

Література

1. Будник О. Етновиховне середовище педагогічного навчального закладу : теоретико-методологічний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 5. С. 175–184.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Київ : Школяр, 1999. Т. 3. 385 с.
3. Гасанов З. Т. Педагогіка міжнаціонального спілкування : навчальний посібник. Київ : ІЗМН, 1999. 390 с.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Довіра: Генеза, 1996. 942 с.

Василишин Ярослава,
відмінник освіти України,
завідувач відділу виробничої (навчальної) практики
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
e-mail: jv@ukr.net

ІРИНА СЕНИК – ГЕРОЇНЯ СВІТУ. ВИШИВАННЯ ЯК ПОРЯТУНОК 34-РІЧНОГО УВ'ЯЗНЕННЯ В ТАБОРАХ

Ключові слова: вишивка, вишивання, арешт, ґрати.

Життя – кетяги калини на колючому дроті

Сеник Ірина Михайлівна народилася 8 червня 1926 року у м. Львів. Відійшла у засвіти 25 жовтня 2009 року у м. Самбір. Героїня світу, жінка-страдниця – 34 роки перебувала за ґратами; жінка-борець – член ОУН, член Української Гельсінкської групи (УГГ); жінка-митець – письменниця, художниця, вишивальниця; філолог, громадська діячка.

«Килим мого життя – це кетяги калини, що зачепилися за тюремні дроти, яких було багато: раз схопивши ту калину вже не відпускали...» – писала про себе Ірина Сеник: серед рідних та друзів – Орися, а для підпільників ОУН–УПА, для генерала Романа Шухевича – помічниця під псевдо «Леся».

У Галичині, мабуть, знають уже всі, що Ірина Сеник прекрасна вишивальниця. Причому вона не просто талановито переносила на тканину чийсь узор – вона творила їх сама. І коли мисткиня була у своїх вишиванках, то наче живий образ української краси, вишуканості, гармонійності – від тонких слів до граціозного жесту, до елегантного вбрання. Мадонна Українського опору.

«Розгортаю життя, як сувій полотна»... – казала про себе Ірина-Орися. – «Я намагалася вишивати й писати вірші». Здається, що в Орисі найулюбленішою іграшкою ще з немовляти мала бути голка з барвистою ниткою. А коли виросла – вишивання стало її потребою, її другим диханням.

«Поезія і вишивка тримали мене завжди при житті. Без них я ніщо». Іноді крадається сумнів про те, чи не нашкодила часом вишивальниця поетесі, вбираючи в полотно те, що могло лягти на папір. Вишивання стало її долею в недолі.

Перший арешт і вишиванка

Вперше заарештували юну студентку факультету іноземних мов університету, коли їй було 19 років. Після знущань, нелюдських катувань (кати топтали ногами стрункий стан юнки) – жорстокий вирок – 15 років тюрем, заслання й вічне поселення в Сибіру. І, щоб забути про нічні тортури, жінки в

катівні на Лонського у Львові вишивали, і не чути нестерпного болю хоч на короткий час. Відбуваючи покарання, поневірялася каторгами, тюрмами, карцерами, працювала на найважчих роботах у каменоломнях і вишивала... Вишивала скрізь і завжди.

Перше ув'язнення і вишивання за ґратами

Вишивала під час першого ув'язнення, коли все було «недозволено». Не було ниток – висмикувала з панчіх, подертого одягу. Не було голки – вишивала риб'ячою кісткою. Пересічного глядача вишивок вразить незвичайна техніка вишивання. Таких дрібних і рівних хрестиків, здається, не можна вишити навіть зі збільшеним склом, а не те, що в концтаборі, після каторжної роботи на лісоповалі, закоцюблими від морозу пальцями.

Вражає в тих вишивках інше: вони зроблені не просто на клаптиках, а на нашивках невільниківських номерів, що їх носили жінки-зечки на спинах і на грудях (іншої тканини для вишивання не було).

Хірургічний експеримент над «зечкою»: вишиватиму або помру...

Коли її відправили в Ленінград для експерименту хірургічного втручання на хребті (при невдалому експерименті за політичну зечку ніхто не спитає), хірург заборонив їй вишивати (вона змушена була лежати нерухомо в гіпсі). Оріся категорично заявила, що або вишиватиму, або помру. І професор поступився перед впертістю дивної пацієнтки. Вона вишивала надзвичайні узорі, лежачи в гіпсі після надскладної операції (у неї взяли кістку з гомілки, вставили в хребет) і дивом вижила.

Другий арешт та голодування за вишиванкою

Коли Ірину Сенік у 1972 арештували вдруге (вирок 11 років таборів та заслання), то в її торбинці була розпочата городенківським безконечником суконка і нитки, і голка. Звичайно все вилучили під час обшуку. Ірина оголосила голодування, дев'ять днів жорсткого, впертого домагання свого дали результат: їй повернули вишиття. А потім, сидячи на параші, бо саме там було найсвітліше, вона завершила свою майстерну роботу.

Перебуваючи в тюрмі у Мордовії в 1973 році, як згадує Надія Світлична, до неї приходив шал вишивання: до неї зносили найменші клаптики, із яких виходили дивовижні мініатюрні вишиванки: це були молитви, ікони, закладки, обереги для дітей. Вишивки народжувались із блискавичною швидкістю.

Художня творчість за ґратами – самобутнє плетиво орнаментів

А також замість голки були олівці – Ірина komponувала взори. У такий час, здається, весь світ вона сприймала, як плетиво орнаментів. Серед ночі щось її підхоплювало, і вона, не помічаючи хрипів і стогонів бараку, навпомацки занотовувала ескізи майбутніх узорів, які чи то їй приснилися, чи пригадалися, чи примчалися із далеких Карпат, незважаючи на лютий мороз, хуртовину, табірні дроти й тупіт наглядців попід вікнами. А коли приходило в душу віршування

Ірина вишивала механічно і, мабуть, вишивка лягала перед її зором римами, словесними образами.

Кольори у її вишитті, переважно темні: вишневе з чорним, чорне з жовтим або просто чорне. Це її життя: постійне хитання між життям і смертю, тяжка хвороба після катувань, що в неповних 30 літ зробила її інвалідом. Глибока віра у Всемогутню Божу опіку та перемогу правди над злом допомогли їй перебути той тяжкий хрест випробувань: арешти, знущання, катування, 34 роки таборів і заслань.

Жадана воля та видання з мистецьким доробком

Повернувшись на волю з підірваним здоров'ям, взялась кувати іншу зброю – підготувати вцілілий мистецький доробок до видання. Так з'явилась у 1993 році перша повноцінна збірка її праць «Біла айстра любові» [1].

Укладачі видання так її скомпонували: 1-й розділ – поезія; 2-й – розділ – ескізи вишивок для модного одягу; 3-й розділ – вірші; 4-й – розділ – альбом фотографій. Узори для моделей, які вклала талановита мисткиня Ірина Сенік, наскрізь оригінальні. Вони в загальному базувалися на народних мотивах, виконані хрестиком і стебнівкою. І, коли в 1998 році її запросили до Канади на вручення відзнаки «Героїня світу», вона її прийняла у вишиваній сорочці, візерунок на якій був у чорній барві. Але українки Канади підготували для першої українки «Героїні світу» несподіваний дарунок – фестиваль вишиванок, які були вишиті із її взорів, що таємно передала із-за ґрат до Канади. Це були вишукані жіночі плаття, костюми, сорочки, дитячий одяг.

Українська діаспора Канади підтримала фінансово й змакетувала унікальне подарункове видання «Ірина Сенік. Метелики спогадів. Спогади і взори для вишивання» [2], правда, невеликим накладом. Здійснилася мрія мисткині: майже всі створені нею взори для вишивання були видрукувані. 150 сторінок крейдяного паперу розміром А-4 презентують читачеві більше двох тисяч різноманітних візерунків, адаптованих для вишивання. Вражає палітра кольорів: вони дуже наближені до таких барв, які зустрічаються в природі. Тут відкривається ще та обставина, що слугували фарбою для її візерунків трави, квіти, овочі та фрукти, які вдавалось віднайти за ґратами.

Талановита поетеса й дивовижна мисткиня Ірина Сенік, рівночасно пламенна патріотка, взялась захистити українську вишивку в найскладніших життєвих обставинах. Бо усвідомлювала, що саме вона (вишивка) тримає в собі скритий генетичний код нашої нації, який є свідченням національної ідентичної українців. І виконала свій обов'язок-заповіт перед рідним Львовом:

Львове, моє родинне місто,
До тебе вернусь я,
Не впаду у нетрях червоного царства.
Я пронесу усі митарства,
І душі найяснішу лампаду

Принесу тобі, Львове, коханий,
І її не згасити чекістам.

Література

1. Сенік Ірина. Біла айстра любові. Канада – США, 1993.
2. Сенік Ірина. Метелики спогадів. Спогади і взори для вишивання. Львів : Видавництво «Мс», 2003.

Вашак Оксана,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
e-mail: vashak1971.ua@gmail.com*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ключові слова: національне виховання, українська народна вишивка, декоративно-ужиткове мистецтво, дошкільники, заняття з народознавства.

Головними пріоритетами Концепції національного виховання є залучення молодого покоління до збереження звичаїв, традицій та обрядів українського народу, а також збагачення його історії, культури та цінностей. У цьому контексті найголовнішим завданням перед освітянами постає формування в дітей дошкільного віку основ національної самосвідомості та національного характеру через ознайомлення їх з декоративно-прикладним мистецтвом – вишивкою.

Ціла когорта вчених, спираючись на величезний досвід української народної педагогіки, переконливо довели, що проблема залучення дітей до вивчення національної культури повинна розпочинатися з раннього віку. Так, С. Русова, М. Максимович, М. Стельмахович, Є. Сявавко та інші підкреслювали, що ознайомлення з народним мистецтвом слід починати ще в дошкільному дитинстві. Про вплив творінь народних майстрів на емоційний, сенсорний та розумовий розвиток дітей, а також важливість залучення їх до різних видів декоративної діяльності наголошувалося в наукових працях О. Воропая, В. Сухомлинського, А. Богуш, Н. Лисенко та інших.

Декоративно-прикладне мистецтво українського народу з найдавніших часів було ознакою його самобутності, працьовитості та проявом духовно-матеріальної культури. Тому велика кількість різноманітних видів українських народних промислів – різьблення по дереву, розпис, гончарство, ткацтво та вишивка –

найдоцільніше розкривають дитині дошкільного віку природне довкілля та навколишній світ у цілому, формуючи при цьому естетичне сприйняття та ставлення до нього. На нашу думку, це впливає не тільки на розвиток дитини, але й стає джерелом її духовного багатства та становлення її як особистості.

Найбільш поширеним видом народної творчості в Україні вважалася художня вишивка. Визначаючись із поняттям «вишивка», ми знаходимо в енциклопедичних джерелах, що це є найпоширеніший вид народного декоративно-прикладного мистецтва, орнаментальне або сюжетне зображення на тканинах, шкїрі, виконане різними ручними або машинними швами [4].

Перші дослідження щодо виникнення та створення української народної вишивки з'явилися ще на межі ХІХ–ХХ століть. У наукових доробках знаходимо, що українці користувалися різноманітними матеріалами, техніками виконання та різнобарв'ям народних вишивок. Вишитим одягом дуже дорожили та берегли його. Тому майже по всій Україні орнаменти, підбір кольору, способи, різновиди вишивки передавалися наступним поколінням і тим самим ставали традиційними.

Сьогодні за цими ознаками етнографи визначають походження унікальних витворів: місцевість, історичний період, статус родини та інше. На нашу думку, такі відомості можуть бути цікавими і для дітей дошкільного віку, тому їх доцільно використовувати на заняттях з народознавства в сучасних закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО). Це уможливить не тільки залучення вихованців до декоративно-прикладного мистецтва, а й формування уявлення про самотутню, аутентичну народну вишивку. Адже найбільш поширеними та естетично довершеними витворами серед народних промислів є саме полтавські рушники, хустки, жіночі та чоловічі сорочки, скатертини.

Наприкінці ХІХ століття селище Решетилівка офіційно стало одним із центрів-осередків народного ткацтва, килимарства та вишивання в Україні. Саме тут зародився унікальний вид вишивання – «білим по білому», або «біллю». Особливістю полтавської вишивки є поєднання рослинного та геометричного орнаментів – «барвінок», «хмелик», «морока», «курячий брїд», «зозулька». Щодо кольорів, то це світло-коричневий, сірий і блакитний. Славиться це містечко й своїми «червоними рушниками», які вишивають без вивороту [3].

Сьогодні, в епоху технічних інновацій, відроджується інтерес до різноманітних видів українського декоративно-ужиткового мистецтва. Вихователі ЗДО все більше залучають дітей до вивчення народної вишивки. Так, Є. Лозинська у своїх працях наголошує, що виконуючи роботи з мотивів народного орнаменту, діти навчаються розуміти принципи художнього узагальнення, пізнають прийоми декоративних образів, навчаються зіставляти форми, величини, розташування елементів на площині предмета [2, с. 108].

На заняттях з народознавства вихователь повинен надати дітям уявлення про назви рушників, їх місцезнаходження, а також призначення. На нашу думку, найдоцільніше такі заняття проводити в народознавчому музеї, використовуючи

різні форми та методи. Заняття з народознавства у ЗДО мають як пізнавальний, так і виховний характер, ставлячи за мету виховати в дитини почуття національної гідності, викликати інтерес до національної культури. Для цього доцільно обладнати українську світлицю, у якій вихователь і діти будуть у вишиванках, віночках, стрічках, намисті тощо [1, с. 40].

Закріплення знань дошкільників про народну вишивку і формування вмінь відображати їх у практичній діяльності може здійснюватися під час ознайомлення їх з національним орнаментом на заняттях з народознавства такої тематики: «Вишивка Полтавщини», «Вишита сорочка мого роду», «Вишиту сорочку мені мама вишивала». Така етапність роботи дозволяє підвести дітей до розуміння самотності і своєрідності народного декоративно-прикладного мистецтва, інтеграції змісту, основних кольорів вишивки з навколишньою природою.

Отже, знайомство дітей із декоративно-прикладним мистецтвом як унікальним явищем нашої національної культури дозволяє показати особливості кожного виду розпису, варіативність візерунків, деякі прийоми майстрів і спонукає до бажання створювати композиції, розвивати творчі здібності дітей дошкільного віку.

Література

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 2002.
2. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку. Львів : Оріяна-Нова, 2008. 208 с.
3. Ткачук М. І на тім рушникові... Україна молода. Вип. 143. 04.08.2004. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua>.
4. Українська вишивка. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська вишивка](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_вишивка).

Вовк Мирослава,
*доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу змісту і технологій
педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
e-mail: miravovk79@gmail.com*

СУЧАСНІ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ФОЛЬКЛОР» : ПРОБЛЕМА ДЕФІНІТИВНОГО АНАЛІЗУ

Ключові слова: фольклор, фольклористика.

В умовах класичних університетів кристалізувались наукові засади та освітні традиції гуманітарних галузей, які визначають поступ національної освіти на засадах гуманістичних цінностей, культуровідповідності, сталого розвитку, підготовки професійних фахівців-гуманітаріїв, які створюють елітний прошарок носіїв, дослідників літературного і фольклорного слова. До таких галузей належить фольклористика, предметом вивчення, дослідження якої є фольклор, його функціонування, побутування в соціокультурному середовищі, з'ясування його впливу на розвиток культури, становлення наукових теорій, концепцій, інтерпретація і систематизація фольклорних текстів. Українська фольклористика, незважаючи на спектр наявних суспільних, економічних проблем, прогалин, втрат, здобула статус самостійної науково-освітньої галузі.

Упродовж історії становлення фольклористики еволюціонували дефініції **фольклору**. Слов'янські дослідники на означення фольклору використовували поняття «старожитність» (М. Цертелєв), «усна народна творчість» (Ф. Буслаєв), «народна словесність» (М. Костомаров, А. Лобода, М. Максимович, О. Потебня), «народна поезія» (І. Франко), «усна словесність» (Ф. Колесса), «усна форма літератури» (М. Грушевський). У радянський період вживалось поняття «радянський фольклор» – цілеспрямоване творення народнопоетичних зразків, дослідження фольклорних творів крізь призму марксистсько-ленінської ідеології.

У словнику-довіднику «Українська фольклористика», упорядкованому викладачами кафедри фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка, прослідковується генеза поняття «фольклор» (англ. folk-lore – народне знання, народна мудрість): «Назва запропонована у 1846 р. англійським археологом Уільямом Джоном Томсом (під псевдонімом А. Мертон стаття «The Folklor» була опублікована у часописі «Атенеум») як назва для давньої народної традиційної культури. Згодом ця назва утвердилася як міжнародний науковий термін, що вживався в широкому і вузькому значенні. Найчастіше ним означається комплекс словесних, словесно-музичних, музично-хореографічних, ігрових і драматичних видів народної творчості...» [6].

У сучасному науковому дискурсі вийшли друком праці, у яких досліджуються витoki обґрунтування понять «фольклор», «фольклористика» в культурологічному, науковому, педагогічному дискурсах. М. Глушко вперше цілісно прослідкував історію вживання цих понять в українському фольклористичному середовищі. Учений на основі епістолярію, періодики другої половини ХІХ – початку ХХ ст. довів, що вперше ці поняття використав М. Драгоманов, підготувавши для «Етнографічно-статистичного гуртка» під керівництвом І. Франка реферат про італійську та французьку етнографічну бібліографію (1883), у якому йшлося про фольклористів – спеціалістів з народної словесності у Західній Європі [1]. М. Глушко звернув увагу, що М. Драгоманов

науково обґрунтовано послуговувався поняттями «фольклор», «студії фольклору», «український і великоруський фольклор», «фольклор різних народів». Про це свідчить історичний факт: на першому Міжнародному конгресі фольклористів у Парижі (1889) М. Драгоманов виступив з доповіддю, у якій фігурували ці поняття.

Сучасні українські науковці спрямовують аналітичний пошук на узагальнення дефініцій фольклору. О. Киченко акцентував увагу на виокремленні двох традицій тлумачення поняття «фольклор». Перша з них – універсальна, згідно з якою «до фольклору треба відноситись не тільки як до явища духовної культури народу (усна словесність, музика, танок, живопис), але також і до сукупності форм культури матеріальної (народна архітектура, ткацтво, гончарство, рукоділля, промисли тощо). Предметом фольклористики в такому випадку є всі прояви народного побуту, вірувань, звичаїв, поведінки (започаткована ця традиція в середині ХІХ ст.). Прихильники другої традиції принципово обмежують поняття «фольклор» тільки явищами духовної культури, переважно усноїпоетичної творчості [4, с. 18].

Зазначимо, що у слов'янському фольклористичному дискурсі останніх десятиліть фольклор аналізується переважно крізь призму функціонального, комунікативного, антропологічного, контекстного підходів, що частково втілено в офіційній дефініції фольклору згідно з Рекомендаціями ЮНЕСКО «Про збереження фольклору» (1989 р.) [5]. Наукове обґрунтування цих підходів здійснюють російські (С. Неклюдов, Б. Пугілов, К. Чистов та ін.), польські (Є. Бартмінський, В. Кравчик-Василевська та ін.), українські (С. Грица, В. Давидюк, О. Івановська, О. Киченко, С. Росовецький та ін.) вчені-педагоги.

С. Грица обґрунтувала засади функціонального, контекстного, структурно-типологічного підходів, започаткованих науковцями-фольклористами ХІХ – початку ХХ ст.: К. Квіткою, Ф. Колесою, О. Потебнею та ін. На думку дослідниці, «фольклор характеризується як творчість демократичних верств суспільства; він побутує переважно в суспільному середовищі, що генетично сягає докласового періоду усними формами побутування». Дослідниця визначила сутність поняття парадигматики фольклору як функціонального явища, яке полягає «у віднайденні прогресивної методики аналізу народнописаних творів, їх класифікації з урахуванням особливостей як словесного тексту, так і ритміки та мелосу» [2, с. 36].

О. Івановська дослідила генезу контекстного та функціонального підходів в історії української фольклористики і дійшла висновку, що фольклор необхідно досліджувати у трьох напрямках, які «необхідні для розв'язання проблеми створення теоретичної концепції фольклору: функціональному, змістовому і структурному» [3]. При цьому функціональний аналіз, на її думку, є «центральним, адже функціональна основа детермінує характер змісту і форми фольклорних творів». Дослідниця порушила проблему суб'єктності у фольклорі («суб'єкт фольклорного простору – це носій традиційної складової культури,

відповідальний за неперервність та оновлюваність традицій як умови ноосферного розвитку»), обґрунтувала методологічні засади функціонального підходу до аналізу фольклору, поетапно аналізуючи положення відомих українських фольклористів щодо естетичної природи фольклорних текстів, їх стилістики: О. Бодяньського, М. Драгоманова, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, П. Чубинського. Саме останній з них «вже у ХІХ ст. почав творити концепцію науки «фольклористика», що отримала визнання лише в другій половині ХХ ст. організацією ЮНЕСКО, яка суголосна з основними постулатами світових наукових шкіл».

На основі поглядів українських і зарубіжних учених нами сформульована дефініція **фольклору** як функціонального, комунікативного феномену національної культури, у якому втілена народна модель світосприйняття, мовна картина світу; як одного з основних джерел різних видів професійного мистецтва; як синкретичного художньо-естетичного явища, якому властиві варіативність, анонімність, колективність, імпровізаційність, усність. Історія дослідження фольклору з позицій його функціонального спектру в соціумі, синкретичної природи, аксіологічного потенціалу, етноестетики, жанрології, поетики становить основу зародження, становлення та розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі.

Література

1. Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2010. Вип. 43. С. 117–131 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/43_2010/43_2010_Hluszko.pdf. Загол. з екрану. Мова укр.
2. Грица С. Трансмiсія фольклорної традиції: етномузикознавчі розвідки. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. Київ; Тернопіль : АСТОН, 2002. 236 с.
3. Івановська О. Український фольклор : семантика і прагматика традиційних смислів : підруч. Київ : Експрес-Поліграф, 2012. 336 с.
4. Киченко О. Фольклор як художня система (проблемитеорія). Дрогобич : НВЦ «Каменярь», 2002. 218 с.
5. Рекомендации ЮНЕСКО «О сохранении фольклора» (1989) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.unesco.org>. Загл. с екрана. Язык русс.
6. Українська фольклористика. Словник-довідник / Укл. і заг. ред. Михайла Чернопиского. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. С. 396–397.

Ворощук Оксана,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: oksanavorochshuk@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ВИШИВКИ СІЛ СНЯТИНСЬКОГО РАЙОНУ (ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Ключові слова: вишивка, візерунок, мотив, орнамент.

Починаючи з ХІХ ст. і до наших днів, науковці досліджують елементи орнаментів та декору на вишивках Покуття. Одним із найдавніших і найпоширеніших різновидів українського народного мистецтва, який дуже багатий мотивами, композицією, колоритом і технікою виконання, є вишивка. Вишивка – найважливіший виражальний засіб у художній системі народного одягу й атрибутів побуту.

Значний і цінний матеріал, який стосується даної теми, знаходимо в науковому доробку таких дослідників: М. Білан, Х. Нагорняк, Г. Стельмашук, М. Селівачов, Т. Ніколаєва, Г. Павлуцький, М. Паньків та ін.

Метою нашої статті є розглянути різновиди орнаментів вишивки сіл Снятинського району.

Покуття (Снятинський, Городенківський, Коломийський і частина Тлумацького району Івано-Франківської обл.) виокремлюється окремим, чітко визначеним своїми художньо-образними відмінностями в традиційній культурі етнографічним регіоном. Водночас він має спільні риси з Поділлям і Буковиною. Для покутської вишивки, як і багатьох інших регіонів України, характерними є мотиви ромба. З-поміж геометричних узорів виділялися зірко- та хрестоподібні, S-подібні мотиви [2].

Різновидами жіночих сорочок тут були «чорненки» і «червоненки». «Чорненки» носили заміжні жінки, а «червоненки» вдягали дівчата. Основним орнаментом були геометричні фігури. Їх розміщували скосяками, ламаними смугами, розміщували як на «шахматному полі», суцільно вкриваючи усе тло рукава. Нижче «плічко» і «зморшки» ішли горизонтальні смужки візерунка в три-чотири ряди.

Відтінки червоного кольору в різних селах мали свої відмінності. Так, у Стецеві вони мали помаранчеві відтінки. Улюблений візерунок – композиція чотирикутників, уся площа яких зашивалася нитками у різному напрямку.

У селі Видинові «чорненки» вишивали дрібними чорними квадратиками, розкиданими в шахматному порядку по всьому рукаву, що відображало високий рельєф узору. Окрім того, на Покутті чоловічі штани (поркиниці) і жіночі сорочки «рісили», тобто збирали в дрібненькі складочки. Це також створювало додатковий художній ефект, що підкреслювало глибину поверхні полотна сорочки [1].

Специфікою народної вишивки Покуття (мають місце в селах Русові, Ганьківцях, Задубрівцях, Микулинцях, Залуччі, Видинові) є вишивки білим по білому (мали місце і вишики жовтим). Це в більшості візерунки геометричного орнаменту – восьмипроменева розетка, ламана лінія, ромби, виконані вирізування, коленням. Чоловічі й жіночі сорочки мали на подолі та рукавах широкі смуги мережок «цирка». Білі нитки, завдяки застосуванню різноманітних наскрізних технік вишивки, створювали світло-тіньову гру кольору – від блискучо-білого до темно-сірого. Мали місце з'єднувальні шви, що змережували «кривульками». Вони були переважно вишневого й темно-червоного кольору, і це дуже добре поєднувалося з вишивкою білим по білому. З'єднувальні шви перетворювалися на орнаменти, які, окрім утилітарної функції, несли й художньо-декоративне забарвлення. Особливістю святкової вишивки є присутність в орнаментах поряд із рослинними мотивами зображень птахів, вазонних квітів з двома птахами, птахів у вигляді грифонів. Подібні вишивки поширені в селах Белелуї, Видинові, Джурові, Ганьківцях. Поряд із вишивкою білим по білому в Снятинському районі зустрічаємо геометричні узори на жіночих сорочках, виконані тільки чорним кольором, які носили виключно жінки старшого віку [2].

Геометричний тип узорів має три варіанти. Перший – не складні геометричні форми або прості чорні смуги, де-не-де мережані або колені, тло в більшості випадків щільно зашите чорним, інколи залишені так звані «просвіти» полотна, що визначають лінію орнаменту. Другий варіант має геометричні візерунки в чорному й червоному кольорах, вишиті технікою хрестика й низинки. У третьому варіанті основними є узори, вишиті червоними та білими нитками. Ці візерунки складаються з ламаних ліній, які відображаються у квадрат і трикутник. Часто в композиції переважає восьмираменна розетка як центральний мотив, зазвичай вишита білою ниткою.

Окрім жіночих і чоловічих сорочок, на Снятинщині вишивали рушники, подушки і простирадла. Вишивали, в основному, низинкою і хрестиком. Як і на сорочках, основними візерунками були геометричні фігури, квіти і птахи.

Отже, ознайомлення з вишивками сіл Снятинського району доводить, що різноманітність і особливі ознаки в композиції кожного села, техніка виконання і широкий колорит складають різні варіанти одного типу вишивки, що поширений на всій території та є основою для виникнення багатьох різних його комбінацій.

Література

1. Нагорняк Х. Вишивка на сорочках покутян кінця XIX – середини XX ст. (композиційні схеми, мотиви та елементи орнаменту). *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2010. Вип. 21. С. 217–226.
2. Нагорняк Х. Декор та орнамент Покутської вишивки кін. XIX – серед. XX ст. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2009. № 11. С. 83–91.

Гой Наталія,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри управління та бізнес-адміністрування

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

e-mail: natalygoy22@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Ключові слова: етнічна свідомість, національне виховання, молодші школярі, українська народна вишивка.

Найважливішим завданням сучасної педагогіки є розвиток духовного потенціалу підростаючого покоління, формування його інтелектуальної, морально-естетичної культури через глибокий інтерес до великого минулого свого народу, до національної, вітчизняної та світової культур. У зв'язку з цим національне виховання є однією з важливіших складових проблеми виховання особистості, в основу якого мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї та школи, наступності та спадкоємності поколінь. Величезні можливості для ознайомлення дитини з національною культурою надає використання елементів національної української вишивки. У програмі національного виховання молодших школярів засобами української вишивки широко використовуються традиції та звичаї з метою формування в молоді етнічної самобутності, творчого ставлення до дійсності. Будь-який різновид національного мистецтва має величезний вплив на національну свідомість школярів, у тому числі національна українська вишивка, що надає суттєві можливості для внутрішнього сприйняття цінностей національної культури, можливість емоційного переживання учнями знань про рідну мову, звичаї, традиції, обряди свого народу, витвори народної творчості і тим самим забезпечують їх глибоке засвоєння.

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що освіта має бути спрямована на втілення в життя української народної ідеї, що прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій. Отже, актуальність питання використання традицій українського народу в освіті не викликає сумніву, оскільки з давніх-давен українці намагалися зберегти національну свідомість та патріотичний дух, передавати нащадкам багатство, що надбане народом за минулі роки.

Значний внесок у розробку питань теорії і практики реалізації принципу народності здійснили класики педагогіки: А. Дістервег, Я. Коменський, І. Песталоцці, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Важливе місце принципу народності в роботі школи відводили українські педагоги Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, С. Русова та ін. Дослідження проблеми збереження національних традицій та використання традицій українського народу засобами народної вишивки розглядають вітчизняні педагоги та дослідники: В. Бондаренко, Е. Даценко, Є. Івашкевич, О. Кузьменко, О. Майор, О. Мороз, Л. Савка, Г. Яременко та ін.

Староукраїнські традиції міцно увійшли в сучасні звичаї. Сьогодні розгорнулася кропітка праця з дослідження шляхів реалізації у змісті освіти закономірностей етнічної історії та етногенезу. Першочергового значення набуває реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу, формування поваги до історії й традицій рідного краю. Одним із давніх, найбільш масових і розвинених видів народного декоративного мистецтва є вишивка. Це – феноменальне явище в художній творчості українського народу, витoki якої сягають глибини віків. Проблема походження та еволюції вишивки на території нашої сучасної країни складна й багатогранна. Аналіз наукової літератури дозволяє визначити витoki та історичну еволюцію української народної вишивки. Адже, вона є одним із найбільш розповсюджених і доступних видів народної художньої творчості. В. Титаренко у своїй праці називає українську народну вишивку «одним з найдавніших, найулюбленіших і найпоширеніших видів декоративно-прикладного мистецтва» [1, с. 125].

Досвід вивчення питання розвитку народної вишивки говорить про те, що вона вдосконалювалася протягом багатьох століть. З далекої давнини на Україні вишивкою оздоблювали різні вироби, що необхідні людям у побуті. Отже, мотиви орнаменту української вишивки своїм корінням сягають місцевої флори та фауни, історичних традицій. У глибокій давнині основні мотиви орнаменту відображали елементи символіки різних давніх культур як засіб сприйняття народної традиції. Основними мотивами української народної вишивки завжди були елементи природи, які мали історичну традицію. Сьогодні вишивка також є дуже популярною й користується попитом. Знання та уміння з техніки вишивання із покоління в покоління дбайливо передавалися нащадкам для подальшого розвитку

та вдосконалення. Отже, вишивкою займалися в кожному регіоні, районі, селі, що відзначалося своєрідністю мотивів. Тому вишивка – це не тільки мистецтво й художнє оформлення речей, а й своєрідне світобачення, відтворене специфічними художніми засобами [2, с. 23]. Таким чином, початкова школа виховує майбутніх громадян України на основі культурно-історичного досвіду нашого народу, його багатотисячолітньої мудрості та духовності.

Ефективним засобом цієї роботи виступають національні традиції, які мають потужні виховні можливості. Педагоги та дослідники у своїх працях доводять усе багатство, регіональне розмаїття та національну самобутність українського вишивального мистецтва. У процесі історичного розвитку в кожному регіоні країни віками створювалися характерні орнаментальні мотиви і композиції, улюблена гама кольорів, специфічні техніки виконання. На основі аналізу літературних джерел і публікацій у педагогічній періодичній пресі можна зробити висновок, що українська національна вишивка є ефективним засобом формування національної свідомості молодших школярів.

Література

1. Титиренко В. П. Народні промисли України : навч. посібник. Полтава : Полтавський літератор, 2011. 524 с.
2. Яременко Г. Мистецтво вишивання – різновид народної творчості. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2006. № 3. С. 22–25.

Голуб Ніна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

РУШНИКОВИЙ ОРНАМЕНТ ОЧИМА СВІТЛАНИ КИТОВОЇ (ЗА КНИЖКОЮ «ПОЛОТНЯНИЙ ЛІТОПИС УКРАЇНИ»)

Ключові слова: рушник, орнамент, знак, символ, оберіг.

Одна з найважливіших компетентностей, на формування якої мають бути спрямовані зусилля всіх учителів-предметників, – це громадянська. За роки незалежності, на жаль, нам не вдалося сформувати зріле громадянське суспільство, основу якого мали б становити громадяни, яким властиві високі духовні й моральні чесноти. Наявність цих важливих складників – це та платформа, на якій зріє громадянин-патріот. На позір С. Китової, загальноосвітня функція мистецтва рушникового орнаменту полягає «у передаванні конкретної

інформації нащадкам» [1, с. 212]. Соціальну й пізнавальну функції дослідниця пов'язує з уявленнями про культу землі, космосу, людини.

Привернення уваги до сакральних атрибутів ужиткового мистецтва, яким є український вишиваний рушник, має важливе освітнє й культурне значення, адже більшість ідей, закладених в орнаменти рушників, утверджують мир, гармонію, гуманність, добро, справедливість, формують уявлення про красиве («високий смак естетичний»), про який говорив устами своїх героїв Олесь Гончар), утверджують віками нагромаджений культурний досвід народу.

С. Китова називає рушники «полотняними пам'ятками України», «полотняним літописом України», «самобутнім явищем у середовищі культурних цінностей», «традиційною християнською сакральною річчю», «творами позакультового релігійного мистецтва».

Етимологічно слово «рушник» пов'язане з рукою як найголовнішим життєвим поняттям, про що свідчать численні фразеологізми: *взяти себе в руки, прибрати до рук, перебувати в руках, під гарячу руку, дати по руках, дати руку на відсіч, мати руку, бруднити руки, на швидку руку, обома руками, бути під рукою, підвернутися під руку, докласти рук* тощо.

Вишиваючи, майстрині використовували систему знаків, за допомогою якої можна розшифрувати призначення (функцію) рушника. Такими є, зокрема, *геометричні* (крапка, ромб, коло, квадрат, трикутник, волюта, сигма, спіраль, плетінка, тетраскеліон, або свастика), *літерні* (наприклад, «ХР» – «хризми», монограми Христа, «ВМ» – «вірую» і «Марія», «Т» – Трійця тощо), *цифрові* (кожна цифра мала значення, наприклад, 2 – Божа й людська природа Христа; 12 – число апостолів), *сакральні* (вінок, вінець, корона, дзвони, свіча, храм, вертеп), *рослинні* (колоски, виноград, трава, лотос, троянда, калина, хміль, папороть, дерево, кипарис, вазон, зав'язь, пагони, стовбур, кушки суниць), *орнітоморфні* (пави, павичі, голуби, орли, лебеді, ластівки, ворони, журавлі, горобці, півні, качки), *антропоморфні* (чоловічки, фігури жінок, людино-рослини, людино-тварини, рожаниці, богині, ембріони), *тваринні* (лев, леопард, лисиця, заєць, олень, білка, собака, кіт, кінь, бик, віл) знаки, *комахи* (бджоли, павуки, жучки-сонечка, метелики), *сатанинські зображення* (змії, дракони, грифони, ящури), *предмети побуту* (ключі, ложка, коромисло, дзвоники, веретено, гребінь, кітвиця, тризуб, стіл, лава, криниця, одяг, корона, будівлі). Свою версію тлумачення рушникових орнаментів Світлана Андріївна робить на власній колекції рушників, зібраних у селах Черкаської області.

«Прочитанню» кожного витвору людських рук і фантазії сприяє інформація, що є ключем до розуміння знаків, як-от:

– крапка як найдавніший геометричний знак символізує первину (початок, центр), виникнення цінностей і самі цінності, а також це знак води (дощ накрапає), знак крові і знак зерна;

– цифра 10 означає заповіді Божі;

- свіча – символ молитви;
- голуб – символ чистоти й святості Святого Духа, єдиний орнітоморфний знак, носій лише позитивного навантаження;
- орел – своєрідна формула, що відтворює релігійний аспекти мислення українця, синтезує певні явища моралі, філософії мистецтва й науки;
- особливо шанована літера «Ж», що означає широкий спектр понять: життя, жити, живий, животворний, живіт;
- літеру «М» вишивали поруч із трояндами, символізуючи покірність, терпіння й мовчання; ця літера в рушниковому орнаменті постає як «оберіг на оберегові» й «може бути названа в числі вишиваних знаків, що приносять щастя»;
- другою за кількісним показником є літера «В» (знак «вірую»);
- троянда у християнській символіці – містичний центр, «що є водночас універсальним знаком небесної довершеності й Бога»;
- журавель, лелека – улюблені образи вишивальниць, адже це культові птахи сонця; нерідко зображували лелечі родини; вишивали інколи аж 19 птахів;
- вишиті на рушниках хатні павуки символізували спокій і затишок рідної домівки;
- вінок постає як оберіг і символ дівочої цноти; вінок із дубового листа й жолудів прирівнювався до лаврового вінка у греків;
- смислові навантаження знака «тризуб» полягають у зображенні символу влади, триєдності й тривимірності світу (верх, середина, низ), уявлення про час (минулий, теперішній, майбутній), про родину (батько, мати, дитина), відтворенні Бога-Отця, Бога-Сина, Бога – Духа Святого.

Ці та інші деталі рушникових орнаментів важливі для сучасних молодих майстринь, що намагаються відродити традиції вишивання обрядових рушників і творення власних візерунків. Цінність багатьох вишиваних образів і знаків полягає в тому, що вони, «перегукуючись із фольклорним словом, можуть ілюструвати народні повір'я» [1, с. 150].

Цікавими в пізнавальному плані є такі деталі:

- 1) рушники супроводить постійний епітет «чисті», адже «чисті рушники насамперед є відповідниками чистоти духовної, символами високих етичних та естетичних ідеалів» [1, с. 6];
- 2) видовжені прямокутники рушників «за формою нагадують поля, дороги» [1, с. 6];
- 3) не варто ділити «гарні» й «не дуже гарні» орнаменти рушників, вони просто різні за змістом;
- 4) для рушників в українських житлах визначені найпочесніші місця: покуть, чільна стіна, міжвіконня;
- 5) найбільш вагомою у вишиваних колах є символіка сонця як запорука життя, добра й благополуччя;

б) канонічні заборони щодо злакових рослин забороняли вишивати сніп, стіжок, копицю, лан, тому вишивали лише окремі колоски;

7) українці наскільки відчували сакральність вишитого рушника, що «дуже рідко можна було виявити зразки, виконані неохайно» [1, с. 214];

8) порожнеча на рушникові також промовиста: це символ повного спокою, чистоти й вічного існування в сакральному часові.

Ретельно вивчаючи рушниковий орнамент, дослідниця доходить висновку, що він є виразником і самого народу, і його смаків, уподобань, переживань і прагнень.

Не менш цікава функційність рушника:

1) за допомогою нового рушника ставили до печі обрядові страви – кутю й узвар;

2) новим рушником накривали діжу з тістом для книшів;

3) на рушники викладали обрядовий хліб;

4) пов'язували на покуті дідуха;

5) прикрашали покуть, зустрічали дорогих гостей;

б) рушник – неодмінний атрибут багатьох обрядів та ін.

Глибинне осмислення рушникового мистецтва у виховному плані безцінне, адже рушник «наділений здатністю приносити естетичну насолоду, дарувати людям радість від зустрічі з малюнковим письмом його розкішних орнаментів» [1, с. 213].

Література:

1. Китова С. А. Полотняний літопис України : Семантика орнаменту українського рушника. 2-е вид., доповн. Черкаси : Брама, Вид. Вовчок О. Ю. 2003. 224 с.

Гончар Людмила,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
лабораторії інституційного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України
e-mail: ludmilagonchar1@gmail.com

БАТЬКАМ ПРО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ : ПОРАДИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Ключові слова: виховання, народна педагогіка, батьки і діти, сім'я.

Звернення до зразків усної народної творчості, пройнятої духом глибокої поваги та любові до людини, дає змогу простежити певні закономірності народного батьківського виховання.

Українцям, як і представникам інших народів, здавна притаманна орієнтація на ідеальне, взірець, на який слід орієнтуватися.

За народною педагогікою, родинне виховання матиме добрі наслідки тоді, коли в сім'ї такою довершеністю володіють батьки як найперші вихователі дитини. Виховання дитини народною педагогікою розглядається як основна батьківська місія, причому воно не зводиться лише до «виховання через догляд» («Умів дитину породити – зумій і навчити», «Не та мати, що народила, а та, що навчила»).

Так, народ підмічає, що повноцінним виховання дітей буває лише в щасливих сім'ях, де першоосновою шлюбу є мотиви високоморального порядку – любов, повага, вірність, взаємодопомога подружжя («Як любя дружина, то любя й у ряднині», «Живуть між собою, мов голуб з горличкою»).

Доброзичливі взаємини між подружжям і їхнє гуманне ставлення до дітей та найстарших у родині – дідуся й бабусі – є найпершою запорукою становлення батьківського авторитету. Лише такий сімейний устрій викликає почуття довіри молодших до старших, усвідомлення того, що ми, дорослі, воліємо передати дітям у спадок все найцінніше з того, що маємо самі: знання, досвід, мудрість життя. Лише в благодатній атмосфері злагоди й любові зростуть такі високоморальні якості особистості, як порядність, щирість, доброзичливість, працьовитість, шана до старших тощо. І навпаки, відсутність любові, духовної єдності, довір'я і взаємоповаги між батьком і матір'ю ведуть до чвар, конфліктів, подружньої невірності. Все це травмує дитячі душі, породжує неспокій, страждання юних сердець.

Доречно нагадати положення народної педагогіки, що без любові батьків до дітей не буває і не може бути повноцінного сімейного виховання. Батьківська любов – це природне морально-етичне почуття, яке ґрунтується на емоційно-духовному переживанні, симпатії та виражається в безкорисливій турботі, опіці, піклуванні про дитину. Підкріпленням цієї думки є теза видатного українського педагога В. Сухомлинського, який стверджував: «Людину ми творимо любов'ю – любов'ю батька до матері й матері до батька, любов'ю батька і матері до людей, глибокою вірою в красу і гідність людини. Чудові діти виростають у тих сім'ях, де мати і батько по-справжньому люблять одне одного і водночас люблять і поважають людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У цієї дитини – мир і спокій в душі, глибоке душевнее здоров'я, щирсерда віра в добро, віра в красу людську...» [2, с. 413].

Отже, зосереджуємося на тому, що наявність любові між батьками та у їхніх взаєминах з дитиною є основою створення і підтримання здорового емоційного

клімату в сім'ї. У дитини має бути відчуття, що її сприймають і люблять незалежно від того, яких вона досягла успіхів у навчанні чи іншій сфері діяльності, наскільки вона слухняна і ввічлива в сімейному колі чи у взаєминах з іншими людьми. Ведемо мову про безкорисну любов, коли батько чи мати усвідомлюють, що дитина – не їхня власність і не проекція їх у майбутнє, від якої вони можуть сподіватися більших досягнень у навчанні й житті як від здібнішої і розумнішої істоти за них. Дбаючи про щастя-долю дитини, батьки мають передусім бачити в ній людину з її власними потребами й уподобаннями.

Батьки мають усвідомлювати, що вони – найближчі для дітей. Саме від них дитина вчиться мови, засвоює національну психологію, мораль конкретного мікросоціуму. «З вовками жити, по-вовчи й вити», «Який піп, такий і прихід», «Як грають, так і гуляють» – у цих прислів'ях виразно простежується думка про виняткове значення найближчого оточення для формування особистості.

Зразки українського фольклору вказують на тісний зв'язок морально-етичних якостей молодого людини з відповідними якостями її батьків: «Які мама й татко, таке й дитятко», «Яке волокно, таке й полотно», «Яке дерево, такі його квіти, які батьки, такі й діти» та ін.

Повага до батьків, безперечно, належить до найважливіших народних виховних принципів: шануй батька й матір, будеш довго жити. Нехтувати своїми батьками, а тим паче кривдити їх ніхто не сміє («Куля мине, а материне слово не мине», «Батькова та материна молитва і з моря викидає, а прокльони і в калюжі топлять»).

Особливу роль у вихованні в юного покоління поваги до батьків відіграє приклад самих батьків: «Краще приклад, ніж наука». Виявляється це насамперед у ставленні батьків до дітей, в основі якого – повага до їхньої особистості, гідності й честі: «Як батько ставиться до своїх дітей, так і діти ставляться до своїх батьків», – стверджує народна мудрість.

У фольклорі широко відображені взаємини між батьками і дітьми. У наші дні засоби масової інформації пропагують культ дружби між батьком і сином, матір'ю і донькою. На перший погляд, у цьому немає нічого поганого, але батькам ні в якому разі не слід допускати, щоб ця дружба «переходила всі межі», тобто зводилась до панібратства, вседозволеності, рівноправних стосунків. Тоді, за висловом відомого педагога А. Макаренка, «...діти називають батьків Петьком або Марійкою, сміються з них, грубо обривають, повчають на кожному кроці, ні про яку слухняність не може бути й мови. Але і дружби тут немає, бо жодна дружба неможлива без взаємної поваги» [1, с. 56].

Щиро бажаючи бачити своїх дітей щасливими, батьки інколи вдаються до надмірного задоволення потреб дитини, тим самим розбещуючи її. Через століття з уст в уста передається заповідь молодим поколінням про те, що сліпа батьківська любов спотворює духовний світ дітей, призводить до їхньої моральної деградації,

споживацтва, безчестя («Ой, мамо, мамо, не пести так сина, бо бідная на світі пещена дитина», «Потурай малому, то як виросте, буде тебе на старість бити»).

Слушними є висновки народної педагогіки щодо єдності вимог до дитини дорослих членів сім'ї. Ми, дорослі, маємо бути однаковими у ставленні до дітей, розвитку їхніх інтересів і потреб, у заохоченнях і покаранняхтощо («Коли батько каже «так», а мати – «сяк», росте дитина як будяк», «Біда тому дворові, де курка кричить, а півень мовчить», «Де багато няньок, там дитя каліка»).

Засуджуючи так звану «сліпу любов» батьків до дітей, народна педагогіка, натомість, всіяко підтримує відносини любові і злагоди в родині, рекомендуючи батькам такі «неписані правила», що передаються із покоління в покоління:

- не доводити ніжність до пестошів;
- не перетворювати піклування про дітей у потурання їхнім примхам («Хто дітям потаче, той сам плаче»);
- любити дитину вимогливою любов'ю;
- таку вимогливість поєднувати з повагою до дитини, її честі і гідності («Не кричи, а ліпше навчи», «Учи дитину не страхом, а ласкою»).

У свою чергу для дітей незаперечними були авторитет батька й матері, визнання якого було традиційним. Відзначимо, що авторитет у родині мав не лише батько як захисник природного стану дитини, взірць мужності й досконалості, але й мати, яка виступала берегинею оселі, носієм любові й гуманізму («Чоловік в сім'ї – голова, а жінка – душа», «Без господаря двір плаче, а без господині – хата»).

Проявами поваги до батьків, старших у сім'ї – дідуся й бабусі, інших представників роду було шанобливе ставлення до родовідних традицій, передачі із покоління в покоління родинних реліквій, у глибокій шані до предків з вимогою обов'язкового ретроспективного знання кожним українцем свого родоводу не менше як до сьомого коліна, а також у поминальних обрядах українців та ін.

Великий вплив на виховання в дітей поваги до батьків, старших у роду справляло спільне святкування родинних урочистостей і християнських свят (наприклад, Різдва Христового, Великодня тощо). Під час спільних трапез у родині батьки своєю поведінкою показували дітям консолідації з усією ріднею – близькою і далекою, приклад взаємної любові, поваги й розуміння, чистоти взаємин. Такі родинні взаємини були для дітей не лише джерелом задоволення і втіхи, а й великої виховної сили.

Як переконуємось, народний педагогічний досвід акумулював достатньо засобів, спрямованих на виховання дітей у сім'ї, які можуть згодитися і сучасним батькам за умови їхнього вдалого застосування та переосмислення.

Література

1. Макаренко А. Книга для батьків. Київ : Радянська школа, 1972.

2. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори (Т. 1–5). Київ : Радянська школа, 1977.

Гораш Катерина,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу освітніх інновацій
та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: kateryna.vik@ukr.net*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ І ЗВИЧАЇВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ГІМНАЗІЇ

Ключові слова: освітнє середовище гімназії, українські традиції і звичаї, Нова українська школа, духовність, патріотизм.

Сучасний етап становлення України як європейської держави рівної серед націй потребує оновлення суспільної свідомості на засадах відродження й поширення духовної спадщини українського народу.

Народні традиції та звичаї є основним способом успадкування майбутніми поколіннями духовності, культури, багатовікового досвіду і правил соціальної поведінки нації; як педагогічна творчість народу – це різноманітні форми і методи впливу на свідомість, почуття і поведінку дітей; як суспільне явище – традиції відображають принципи, норми і правила, які є основою у взаємовідносинах людей у суспільстві та особистому житті [1].

У цьому контексті особливого змісту набуває розбудова Нової української школи. Наразі розпочато реформування базової середньої освіти, що здобувається учнями в гімназіях протягом наступних п'яти років після початкової школи [4]. Процес реформування базової середньої освіти передбачає нові підходи до організації освітнього процесу в гімназії та змістовні зміни його компонентів. Одним із найважливіших завдань гімназійної освіти є формування національно свідомої особистості на загальнолюдських цінностях і культурно-історичному досвіді українського народу, його традиціях і звичаях, який яскраво відображено в літературних творах, мистецтві тощо.

Інтерпретація українських традицій і звичаїв як соціальних норм та правил поведінки активно застосовується для формування ключових компетентностей і виховання учнів у різних видах їхньої діяльності. Зокрема, на основі дослідження освітніх середовищ українських гімназій [2; 3; 5], виявлено, що: 1) у програмах розвитку гімназій, в авторських освітніх програмах та програмах патріотичного

виховання учнів наявна комплексна система заходів щодо формування у молодого покоління національної свідомості та ціннісного ставлення до історії й традицій українського народу, патріотизму та поваги до Батьківщини, держави, нації; 2) всебічному розвитку особистості та допрофесійній підготовці учнів сприяє наявність в освітньому середовищі гімназій комплексу елективних навчальних курсів, які забезпечують полімовне середовище (учні гімназії опановують разом з українською як державною декілька мов Європейського союзу і вчаться презентувати історичну спадщину й сучасну Україну у світовому просторі); 3) сприяє національному вихованню учнів позакласна гурткова діяльність гімназій і заходи мистецько-естетичного циклу, у змісті яких прослідковується системна робота з національного виховання, українознавства та пізнання рідного краю (реконструкція історичних подій, постановка літературних творів, розроблення навчально-дослідницьких проєктів, конкурси, квести, творчі зустрічі з українськими митцями тощо).

Нині активно відбувається громадське обговорення «Проекту стандарту базової середньої освіти НУШ», серед важливих питань є визначення навичок, якими має володіти учень у базовій середній школі; предметів та інтегрованих курсів; критеріїв, за якими вимірюватимуться результати навчання дітей [6].

Не менш важливим є, щоб зміст ключових освітніх галузей НУШ (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької та фізкультурної) ґрунтувався на загальнолюдських та українських цінностях, духовній спадщині українського народу і прикладах патріотизму. Адже історично виховною метою українського народу було – навчити кожного бути людиною. Знання, таланти нічого не варті без людяності, більше того – вони шкідливі (як меч у руках у божевільного). В основі життєдіяльності українського народу була праця; людину з дитинства привчали до самообслуговування, спільної праці з батьками тощо [1].

В українських традиціях, звичаях, обрядах завжди основою були духовність, моральність і праця, ці прості істини й нині є найважливішими для розвитку учня як високоморальної особистості, успішного фахівця, активного члена громадянського суспільства та патріота рідної країни. Це зумовлює необхідність всебічного і глибокого вивчення впливу народних традицій і звичаїв на особистість, розроблення та впровадження в освітнє середовище національних традицій, звичаїв як багатовікового досвіду українського народу, який передається з покоління в покоління як духовне багатство.

Подальшого дослідження потребують проблеми підготовки сучасного вчителя гімназії на найкращих прикладах вітчизняної й світової педагогічної спадщини, традиціях українського народу та їх трансформація в освітній процес Нової української школи.

Література

1. Бабенко Н. Б. Українські народні традиції, свята і обряди як прояви сімейної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 2. С. 62–67. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_2_18.
2. Звіт загальноосвітнього навчального закладу «Скандинавська гімназія» про роботу у 2019–2020 навчальному році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://scandy.kiev.ua/files/zvit--povniy-2017-2018-ii.pdf>.
3. Інноваційний розвиток різноманітності навчального середовища учнів : збірник статей / [упорядник Г. О. Сиротенко]. Полтава : ПОППО, 2011. 80 с.
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої освіти» / Документ ухвалений рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 27.10.2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/-reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Програма розвитку КЗ «Виноградненська гімназія зі структурним підрозділом початкової школи» на 2018–2023 н. р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vynogradne-school.edukit.dn.ua/oficialjnaya_informaciya/programa_rozvitku_vinogradnensjkoj_zosh_i-iiist/.
6. «Проект стандарту базової середньої освіти НУШ». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/konferenciyi/serpneva-konferenciya-2019/sekciya-proekt-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti-nush>.
7. Реформа освіти та науки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-osviti>.

Горошкіна Олена,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: olenagoroshkina@gmail.com

ЛІНГВОКУЛЬТОРЕМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЛІЦЕЇ

Ключові слова: лінгвокультореми, вишиванка, українська мова, ліцей.

Стратегічним завданням сучасної української освіти є виховання свідомих українців. Особливу місію мають уроки української мови, адже оволодіння українською мовою сприяє залученню учнів до невичерпних надбань культури

українського народу, формуванню в них національної свідомості. «Здобуті в процесі навчання української мови знання, набуті вміння й навички мають бути опорою, яка дасть учням змогу реалізувати себе в житті, стати носіями національної культури, ініціаторами відновлення, збереження найкращих культурних традицій свого народу», – зазначено в концепції навчання української мови учнів ліцею [1, с.9].

Значний виховний потенціал вбачаємо в системному застосуванні на уроках української мови лінгвокультурем – слів, що несуть культурологічну інформацію, культурні цінності у формах національної культури і національної мови. До них належать такі лексеми, як *вишиванка, рушник, писанка, оберіг, козак, козацтво* тощо.

Для засвоєння лінгвокультурем, усвідомлення їх семантики, національно-культурної контації, особливо відзначаємо перспективність учнівського проекту «Музей слова», під час якого старшокласники, працюючи з різними словниками, з'ясовують лексичне значення слова, його етимологію, добирають спільнокореневі слова, синоніми, антоніми, фразеологізми з цією лексемою. Крім цього, аналізують особливості використання слова в українському фольклорі, зокрема в приказках і прислів'ях, у загадках, скоромовках, переказах, легендах, прикметах, звичаях, народних іграх, у народних піснях, народних казках. Розширенню й поглибленню цілісних знань учнів сприяє інформація про використання слова в назвах літературних творів, газет, журналів, картин художніх фільмів, а також у текстах художньої літератури. Подаємо орієнтовну схему аналізу слова «вишиванка»:

- слово... та його лексичне значення (робота з тлумачним словником);
- історія слова (робота з етимологічним словником);
- слово ... й «слова-родичі» (робота з морфемним словником);
- слово та його синоніми (робота зі словником синонімів);
- слово та його антоніми (слово зі словником антонімів);
- слово у фразеологізмах, наприклад: *не в тій вишиванці нитку смикнув* (робота з фразеологічним словником);
- слова-епітети (робота зі словником епітетів);
- слово в українському фольклорі, у приказках і прислів'ях, у загадках, у скоромовках, і переказах і легендах, прикметах, звичаях, народних іграх, у народних піснях, народних казках (робота з фольклорними текстами);
- відповідність слову в приказках і прислів'ях народу світу;
- слово в текстах художньої літератури (робота з художніми текстом);
- слово в назвах газет, журналів, рекламі (робота з публіцистичними текстами та медіатекстами);
- слово в ілюстраціях і малюнках (намалюй слово, створи хмару тегів, придумай серію малюнків, які відображали б життя слова, проілюструй малюнком художній текст, пов'язаний із цим словом).

Продовженням такої роботи є спільний перегляд репродукцій картин українських художників, на яких зображені вишиванки, висловлення вражень від орнаменту, добору кольорів; перегляд і обговорення документального фільму «Спадок нації» тощо.

Робота з лінгвокультуремами сприяє підвищенню інтересу учнів до навчання української мови, вихованню в них національної свідомості, поваги до традицій українського народу й бажання їх наслідувати.

Література

1. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Концепція навчання української мови учнів ліцею. Київ : Педагогічна думка. 2019. 56 с.

Гриців Тетяна,

*аспірант Інституту проблем виховання НАПН України,
учитель української мови та літератури, християнської етики
Росохацької загальноосвітньої школи I–III ступенів
Чортківського району Тернопільської області
e-mail: g.tanya76meta.ua@meta.ua*

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Ключові слова: ціннісне ставлення до Батьківщини, культурологічний підхід, проєктна технологія, національна самосвідомість, національно-культурна ідентичність.

Ціннісне ставлення до Батьківщини базується на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній традиції, духовності, що відповідає потребам часу, викликам суспільства тощо. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в молодших школярів засобами народної педагогіки є основою національного виховання, де народна педагогіка виконує етноформуєчу, консолідуєчу, культуротворчу, узагальнюєчу, трансформуючу, виховуючу функції. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини здійснюється на основі наукових підходів: культурологічного, особистісно-орієнтованого, системного, компетентнісного, діяльнісного.

Культурологічний підхід допомагає збагнути й сформулювати специфічні найбільш актуальні на даному етапі розвитку українського суспільства завдання виховання ціннісного ставлення до Батьківщини, на перетині філософії, освіти, культури, педагогіки та історії, формування в цій площині в молодого покоління

відданості Батьківщині, почуття патріотизму та усвідомлення себе її активним громадянином в державотворчих процесах, підґрунтям якого є збереження культурної спадщини народу, його духовного і виховного потенціалу.

Культура українського народу – один із ареалів, де дохристиянська обрядовість, що відображала в собі циклічне структурування світобудови, а отже світоглядні знання праукраїнців, органічно переплелися з християнськими, що дало неповторний сплав духовного прояву. Таким чином, у давньому народному світогляді взаємодіяли два світогляди – церковний і народний. Якщо перший ґрунтується на християнських основах, то другий видозмінювався, еволюціював у напрямі до першого. З часів прийняття християнства Київська Русь XI–XII ст. стала висококультурною державою, яка дала могутній імпульс у розвиток виховання ціннісних ставлень до Батьківщини на основі цілісної системи народних звичаїв і традицій з християнських світоглядних позицій.

Метою нашого дослідження є розробити та експериментально перевірити на основі творчого і виховного потенціалу народної педагогіки теоретичну модель системи цінностей, які відображені в засобах народної педагогіки та інтегрують всі ціннісні ставлення до Батьківщини в молодших школярів. У працях відомих учених-педагогів сутність наукових категорій «етнопедагогіка» та «етнопсихологія», «етнокультура» відображається в понятті «народна педагогіка».

Виховання особистості передбачає перш за все формування її ціннісної свідомості. Чим більше поле культури засвоїв індивід, чим глибше та якісніше він це зробив, тим більшою мірою сформовані в його свідомості цінності відповідають сутності людини і потребам прогресивного розвитку суспільства. У свою чергу світ буття людини виступає як культура лише в тому разі, коли він здійснює функцію «формотворення людського духу», тобто формування людини. Ідеалом цілісності та гармонійності, за В. І. Шинкаруком, є людина, усі сфери духу якої – почуття, воля, розум – перебувають у такій мірі взаємодії, де почуття формується на основі розуму, а розум «осяяний горінням» почуття, де воля являє собою єдність діяльності почуття та розуму, що скеровані на свою предметну реалізацію. Засобом формування та розвитку духовності він визначав культуру в усіх її формах і вимірах: мистецтві, науці, філософії, релігії, моральній та правовій свідомості, святах та обрядах, у загальнолюдському й національному – в усьому, що формує мудрість, любов, віру, надію, справді людське в людині [3].

Культурологічний підхід передбачає спрямування всіх компонентів освіти до культури й людини як її творця та суб'єкта, здатного до саморозвитку. Освіта розглядається як частина культури, яка розвиває її та водночас живиться нею. Отже, щоб забезпечити усвідомлення людиною загальнолюдських цінностей та ідеалів культури, сприйняття їх, освіта має бути культуровідповідною [2].

Культурологічний підхід зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. Таким чином, освоєння культури як системи

цінностей є розвитком самої людини та її становлення як творчої особистості [1, с. 121–125].

Упровадження ідей народної педагогіки з метою виховання ціннісних ставлень до Батьківщини в молодших школярів у нашому дослідженні здійснювалося через організацію проектної технології.

Наскрізною ідеєю цього проекту є модель Світового дерева або родового дерева, в основі якого акумульовані та систематизовані засоби народної педагогіки, що апелюють до виховання національної самосвідомості та національно-культурної ідентичності та створюють цілісне розуміння про життєтворення українського народу нашої Батьківщини, проектуючи водночас виховання базових цінностей любові, гідності, патріотизму (див. рис. 1).

Рис. 1

Модель «Дерево життя – дерево роду»

<ol style="list-style-type: none"> 1. Топотянчики. 2. Рахуванчики. 3. Скоромовки. 4. Лічилки. 5. Загадки. 6. Прислів'я. 7. Приказки. 8. Приповідки. 9. Прикмети. 10. Казки. 11. Легенди. 12. Перекази. 13. Пісні. 14. Ігри та забави. 15. Традиції. 16. Звичаї. 17. Обряди. 18. Свята.	
---	---

Тому згідно з нашим дослідженням суть поняття «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини» – це багаторівнева система, яка у зростаючій послідовності взаємопов'язаних компонентів емоційно-мотиваційного, когнітивно-рефлексивного, діяльнісно-вчинкового забезпечує виховання національної свідомості, особистісно-психологічних та соціально-природних феноменів культурно-національної ідентичності в дитини на основі народної педагогіки.

Отже, важливим шляхом реформування системи виховання є відновлення виховного потенціалу народної педагогіки і, водночас, упровадження нових форм і методів, що слугувало б головної меті досліджуваної проблеми, а саме: успадкування духовних надбань українського народу, набуття молодим поколінням соціального досвіду на основі виховної практики українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування в молодших школярів як особистісних, так і громадянських рис – любові, гідності, патріотизму як базових ціннісних ставлень до Батьківщини, розвиток духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Тому в нашому дослідженні подальшого розвитку набули ідеї використання проєктної технології у вихованні ціннісних ставлень до Батьківщини із застосуванням форм роботи (масових, мікрогрупових, групових, індивідуальних) і методів (живе проєктування, тренінги, ділові ігри, рефлексія, проєктна діяльність, аналіз життєвих ситуацій, цільові творчі програми, соціальна практика, творче портфоліо, діалог, гра, фасилітація і педагогічна підтримка, діагностика, створення ситуації успіху та вибору, підтримка ініціативи, соціальна практика, участь у соціальних проєктах) згідно з науковими підходами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в молодших школярів засобами народної педагогіки та розробленої відповідно проєктної технології для позакласної роботи, що проводилася протягом чотирьох тижнів із дітьми 1–4 класів. Кожен тиждень передбачає практичне завдання для учасників проєкту, яке вони із вчителем визначають разом відповідно до кожної теми заняття.

Перший тиждень проходив за темою: «З рідної світлиці світло предків ллється (Робоча майстерня «Мамина казка, мамина ласка»; Година спілкування «Батькове влучне слово»; Тренінг «Яка ціна слова?»; Захід «Барвисте слово» (книга Людмили Опришко «Воскресіння»); Творчий практикум «Світ народних ігор».

На другому тижні тема «Батьківська гостина» (Пісенний релакс «Любов до Батьківщини в піснях народу»; Творчий практикум «Обереги родинного вогнища»; Виховна година «Родинна оселя – частина мого серця»; Захід «Батько – голова сім'ї, роду, а мати – берегиня домашнього вогнища»; Конференція «Віночок родинних свят»).

Третій тиждень проходив за темою «Благословенний рід, який дає дітям коріння і крила» (Виховна година «Моя земля – земля моїх батьків»; Майстер-клас «Зберігаймо завіти батьків»; Робоча майстерня (квест) «Великоднє дійство»; Захід «Мальована скриня» (книга Людмили Опришко «Воскресіння»); Бесіда на тему «Родове дерево як символ українського роду»).

Четвертий тиждень – рефлексія: створення літопису свого роду та родовідного дерева, де діти відтворюють родове дерево свого роду на основі методу діагностики та портфоліо. Мета роботи: навчити дітей креативно мислити та аналізувати, застосовувати набуті уміння та навички практично з творчим

підходом. Тобто дитина набуває в ході проєктної роботи певної компетенції, що і передбачає згідно з нашим дослідженням компетентнісний підхід.

Отже, набуття вихованцем будь-якої компетенції є рухом від оволодіння ним певною компетенцією (або системою компетенцій) як об'єктивно заданої норми, планки, яку вихованець поступово приймає як особисту цінність, до того моменту, коли він набуває спроможності вводити набуте «в дію» і керується ним у власній поведінці для розв'язання різних життєвих ситуацій. Логічно, що в основі набуття етнокультурної компетентності лежить оволодіння етнокультурою, що концентрує збереження і передачу традицій через покоління, постає як успадкований від предків синтез соціального життя, особливостей ведення господарства, матеріальних та духовних цінностей [4, с. 298].

Тому використання засобів народної педагогіки з метою виховання ціннісних ставлень до Батьківщини є актуальним і якнайкраще допомагає сформувати, починаючи з початкової школи, ті компетенції, які закладатимуть основи національної самосвідомості, національно-культурної ідентичності.

Література

1. Бойчук Ю. Д. Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів педагогічних навчальних закладів. *Вісник НТУУ «КПІ» (Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка»)*. 2009. № 3. С. 121–125.
2. Горячко Е. С. Традиция в культурном пространстве: парадигмы исследования. *Известия Саратовского университета. Новая серия. (Серія «Філософія, психологія, педагогіка»)*. 2014. Т. 14. № 3. С. 18–21.
3. Фаріон О. Людинотворча сутність культури у філософів В. І. Шинкарука. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. № 9. С. 236–245.
4. Цяо Цжи. Сутність етнокультурної компетентності: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України. 2016. Вип. 20. Кн. 2. С. 297–304.

Грищенко Юлія,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу змісту і технологій педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА ЯК УНІКАЛЬНИЙ СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

«Вишиванка – це генетичний код нації»
Леся Воронюк

Ключові слова: українська вишиванка, символ, українська культура, ідентичність, українська нація.

Українська нація має свою багату історію, культуру, традиції, які передаються і збагачуються із покоління в покоління. Українська вишиванка є символом і своєрідними оберегом українського народу.

Символіка української вишиванки дуже різноманітна, кожному регіону притаманні свої особливості техніки вишивки, символіки, кольорів. Дослідники зазначають, що українська народна вишивка налічує більше 200 видів техніки виконання. Народна вишиванка багатогранна: вона має композицію, свою колористику, орнамент чи візерунок, свідчить про естетичні погляди майстринь, їхні переконання, уявлення, знання [2, с. 172].

Українська народна вишивка у спадщині мистецької культури посідає цілком особливе місце. Її своєрідність визначається тим, що це один із небагатьох напрямів розвитку національної мистецької культури, який послідовно продовжував власні традиції. Адже, відколи існує пам'ять народна, українці прикрашали предмети хатнього вжитку орнаментами, які формували естетичні смаки поколінь, були взірцем їхньої працьовитості та мистецьких здібностей [1, с. 185].

Кожен візерунок і колір має певне значення. Наприклад, коли мати вишивала своїй дитині весільний рушник, то намагалася відобразити символи, які характеризують щасливу долю, добробут, багатство і довголіття. Так само, вишиваючи сорочки, жінки намагалися думати тільки про хороше, щасливе життя, щоб вишиванка була оберегом від лиха, хвороби, усіляких негараздів.

Досліджуючи психологічний феномен української народної вишиванки, Д. М. Сабол зазначає, що кожна майстриня-вишивальниця намагалася зробити свій виріб кращим, імпровізувала – так відшліфовувалась майстерність і професіоналізм. Але будь-яка застосована новинка перебувала в рамках традиції декоративно-прикладного мистецтва народу: від матеріалів і обладнання до композицій, візерунків, орнаментів та кольоросполучення. Еталоном у вишивці вважались роботи, які виглядали однаково з лицьового та з виворотнього боку, що свідчило про неабияку чистоту виконання. Вишиті вироби такі, як рушник та одяг, зазвичай, супроводжували людину від народження до переходу в небуття [2, с. 186].

Отже, як результат матеріальної і духовної культур багатьох поколінь, вишиванка охоплює широку сферу знань, естетичних смаків, поглядів, звичаїв та обрядів українського народу. Через складну систему орнаменту й колористики вишивка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприймання українського народу [3, с. 16]. У ній передаються емоції, закодовані символи,

світосприйняття, глибока духовність, національна самосвідомість і естетична культура українського народу.

Література

1. Герегова С. Буковинська вишивка та її роль у збереженні національно-культурної ідентичності українства. *Питання історії України*. 2009. Т. 12. С. 185–189. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piu_2009_12_35.
2. Сабол Д. М. Психологічний феномен української народної вишиванки. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2013. Вип. 4. С. 172–185. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2013_4_16].
3. Савка Л. В. Методика вивчення «Української народної вишивки» майбутніми вчителями обслуговуючої праці. Автореф... дис. канд. пед. наук. Київ, 2001. С. 16.

Дерев'янка Оксана,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
e-mail: smdr@ukr.net

ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА ПРЕДМЕТІВ І РЕАЛІЙ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА США

Ключові слова: етнолінгвістика, мовна картина світу, весільна обрядова семантика.

Поняття мовної картини світу на сьогоднішньому етапі належить до фундаментальних понять етнолінгвістики. Оскільки мова – це засіб збереження і передачі інформації, вона тісно взаємопов'язана із культурою. Одним із джерел актуалізації культури та самосвідомості народу вважаємо весільний обряд, у якому національно-культурне бачення світу, стиль життя, побут, родинні та народні традиції яскраво репрезентовані.

Інтерес до етнокультурних феноменів (весільних обрядів традиційної народної культури зокрема) активізувався в останні десятиліття. Проаналізувавши мовні засоби вербалізації весільного обряду у славістиці (Бартмінський Є., Грозовська Н., Гура О., Дроботенко В., Жирик У., Кушнір В., Ларіна Л., Лисюк Н., Магрицька І., Маєрчик М., Свищ Н., Тищенко О., Петрова Н., Філіпчук М. та ін.), вважаємо, що лінгвістичні дослідження української весільної семантики є досить

повними, тоді як у германських мовах (зокрема англійській) – менш проаналізованими, здійсненими на обмеженому матеріалі (деякі елементи весільних обрядів описані у працях О. Мостової, С. Чарльзлі, В. Хауард, Дж. Уїлсон, О. Давидова-Харвуд та інших). Отож, метою статті є проаналізувати лексику на позначення обрядових дій весільного обряду в англійській та українській мовах.

Вважаємо, що лексика шлюбної сфери відображає етнолінгвістичну інформацію. Так, лексема *wedding* «весілля» походить від слова *wed* «застава» (OED), таким був давній спосіб укладання шлюбу. Предикат *marry* «одружуватися» походить від латинського *maritus* «одружений чоловік» нез'ясованого походження, ймовірно від кореня на позначення дівчини (OED).

Важливим елементом весільного обряду, який власне передуює весіллю, є святкування в домівках нареченої та нареченого. Так звана *trousseau tea* – це вечірка тільки для дівчат і жінок перед весіллям, на якій наречена демонструє своє придане, прощається із дівочим життям, отримує корисні поради від одружених жінок. Її також називають **bachelorette party, bridesmaids' lunch, hen party, hen night**, як-от: *A few days before the wedding, Elsa organized a 'hen party' which included many of her colleagues and friends from Douglas Reyburn (Glenpatrick Reyburn)*. Відповідна вечірка (*stag party, bachelor dinner (party)*) організовується й нареченим для хлопців – найближчих друзів.

В американській культурі вважається, якщо дівчина сидить на столі, вона неодмінно вийде заміж, навіть якщо й не прагне цього: *Sit on a table, you'll marry before you are able*. Якщо ж дівчина візьме останній шматочок пирога чи хліба зі стола, вона ймовірно залишиться незаміжньою, як-от: *A girl will be an old maid if she takes the last piece of bread or cake*.

Молоді пари надають перевагу обряду вінчання в церкві, навіть якщо й не ходять до церкви, тому що це – вишуканий обряд, який називають білим вінчанням *white wedding*. Наречена зазвичай одягнена в довгу весільну сукню і білу вуаль. Важливим атрибутом на англійському весіллі виступає підв'язка *garter*. Так, англійський фольклор репрезентує звичай, пов'язаний із підв'язкою, наприклад: *Something old, something new, something borrowed, something blue, and a silver sixpence in your shoe*. Цей віршик сягає ще часів правління королеви Вікторії, хоч існував і раніше. «Щось старе» символізує родину і друзів нареченої, які залишатимуться з нею. Вдало одружена жінка передає свою підв'язку нареченій для того, щоб і у неї склався щасливий шлюб, тобто це – «щось старе». «Щось нове» – це символ щастя й заможності. «Щось позичене» молодій дає її сім'я, і цю річ необхідно повернути. Монетка у взутті нареченої прогнозує багате подружнє життя. «Щось голубе» – звичай, запозичений із Ізраїлю, коли молода влітає у волосся голубу стрічку як символ вірності [1, с. 136].

Деякі предмети є символічними на весіллі. Так, українське весілля неможливо уявити без короваю – обов'язкового атрибута весільної церемонії як

символу плодючості і краси. У Великій Британії весільний пиріг *wedding cake* також круглої форми, але плоский. У ньому запікають фрукти й горіхи як символи родючості.

У минулому в Англії був звичай обсипати наречену маленькими тістечками, які сьогодні модифікувались у конфеті, квіти та їх пелюстки, щоб забезпечити продовження роду в сімейному житті (так званий *bridal shower*).

Оскільки весільна церемонія вимагає чималих коштів, то в США молоді реєструються в будь-якому магазині й залишають список речей, які б вони хотіли отримати в подарунок. Так, гості можуть обрати потрібний подарунок. У Великобританії наречені можуть розіслати список подарунків тим, кого запрошують на весілля, або, як у США, створити так звану «книгу нареченої» (*bride's book*) у великому магазині [2, с. 266].

Таким чином, вивчаючи англійську мову як іноземну, необхідно знати й розуміти звичаї, традиції, обряди народу, мову якого вивчаєш. Аналіз лексичної семантики предметів та реалій весільного обряду в англійській мові та зіставлення весільної семантики з українською сприяє поглибленню знань про національно-мовні картини світу.

Література

1. Жирик У., Пікуш О. Лексична семантика предметів і реалій весільного обряду в Україні, Англії та Франції. *Молодь і ринок*. №1 (84), 2012. С. 133–137.
2. Ощепкова В.В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии. М./СПб. : ГЛОССА/КАРО, 2006. 336 с.

Деркачова Ольга,
доктор філологічних наук,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: olga_derkachova@ukr.net

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНКЛЮЗИВНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ЄВГЕНІЇ ПІРОГ «ТРИДЦЯТЬ ПЕРШИЙ МЕРИДІАН»)

Ключові слова: інклюзія, дитяча література, етнокультурний потенціал, етнокультурний контекст, простір без обмежень.

Останні роки довкола дитячого читання точиться чимало дискусій: як зацікавити дитину читанням, як прищепити любов до книги, якою повинна бути

книга для дітей. Важливість читання – беззаперечна, адже книга виконує не лише розважальну функцію, а й пізнавальну, освітню, виховну тощо. Література – це дзеркало епохи та суспільства, відтак тепер, у контексті НУШ та її реформ, усе більшої популярності набуває художня література, де головними персонажами виступають люди з інвалідністю. Соціокультурний потенціал такої літератури безсумнівний, але часто за ним не помічають інших, не менш важливих тем, до яких звертаються автори. Зокрема це етнокультурний потенціал окремих творів. На думку Л. Маєвської, «етнокультура твориться природним шляхом у середовищі свого етносу, тому є природним явищем і водночас творчим, бо постійно передається від покоління до покоління, зазнаючи певних змін та наповнюючись новими елементами, образами, символами. Сформована в цій етнокультурі особа цілком природно сприймає всі знаки і вільно користується ними» [3]. Література може стати важливим чинником формування етнічної самосвідомості, що розглядається як «усвідомлення приналежності до етносоціальної спільноти як соціально-економічної і політичної організації; усвідомлення місця і ролі своєї етнічної спільноти в системі міжнародних стосунків і усвідомлення самобутності, унікальності своєї культури; розуміння історичного місця свого етносу в сучасному світі» [2].

Однією з книг із таким потенціалом вважаємо твір Євгенії Пірог «Тридцять перший меридіан». Ця письменниця – кураторка Всеукраїнської ініціативи «Додай читання» (від 2012 року облаштовано близько 175 «книжкових шпаківень»), організаторка родинного марафону «Тату, почитай!», відеозмагань юних букблогерів. Вона залучає дітей до співавторства, створивши разом із ними понад 40 казок, укладених у 13 альманахів «Блискуче перо».

«Тридцять перший меридіан» – розповідь про прикутого до візка 14-річного хлопчика Петрика із Семенівки та 16-річної дівчинки Олі, з якою він познайомився на Книжковому Арсеналі. Прототипом героя став відомий на всю Україну Дмитрик Ружевиц, школяр, який був наймолодшим директором бібліотеки.

Євгенія Пірог розповідає про те, як дітей беруть у Трипілля на розкопки, і читач разом із ними мандрує Україною і поза її межі, знайомлячись із історичними пам'ятками, минулим України та працею археологів. Тридцять перший меридіан – це меридіан, який проходить через Канів.

Важливість соціального контексту цієї пригодницької історії беззаперечна, адже мова тут про не завжди дружній простір, про проблеми, з якими зустрічається людина з інвалідністю у повсякденному житті. Також виведено цікавий образ волонтера Сергія, що через травму мусить пересуватися у візку. Його вебсторінка носить назву «СЕРЖ: Секретний Енергетичний Ресурс Життя».

Етнокультурний контекст книги представлений важливими для українців локусами, постатями, описами життя та побуту трипільців, предметів історичної та культурної спадщини. Особливу роль відіграє також оприсутнена у книзі

термінологія (неаріки, посаг, гербарій, протомісто, ойкумена, артефакт, триноклі, амулет, пандус, піктограма, архаїка) та її тлумачення, доступне та зрозуміле для маленького читача.

Серед важливих локусів: Вертеба, Трипілля, Кирилівська церква, Київська фортеця, Дівич-гора, вони не просто згадані. У книзі є світлини цих місць та описи. Авторка також згадує про таких дослідників-українців, як Борис Мозолевський та Вікентій Хвойка. Під час розкопок головні герої знайомляться із Золотою пектораллю, Манускриптом Войнича, трипільськими артефактами, а також зі звичаями та побутом трипільців.

Головні персонажі не тільки демонструють свою обізнаність з окремими фактами та явищами, пов'язаними з історичною та культурною спадщиною нашої держави. Наприклад, Петрик одягає вишиванку на урочисті та важливі події, а також прагне дослідити минуле українського народу: «Є таке. Вишиванка! – хлопець подумки приклав руку до серця. – Хочу ретельніше дослідити символи, знаки. Наші, українські, та звідусіль» [5, с. 62].

У книзі Євгенії Пірог є все, що може зацікавити маленького читача: сучасний та історичний контекст, реалії сьогодення та неймовірні подорожі в минуле, розповідь про життя без обмежень та цікавий екскурс в історію трипільської культури. Письменниця вправно і впевнено веде свого читача разом зі своїми героями не лише шляхами археологічних розкопок, а й занурює їх в атмосферу життя та побуту трипільців, роздумує з ними над давніми артефактами та символікою давніх знаків.

Література

1. Гуренко О. Етнокультурна компетентність та її формування у студентів педагогічного університету: технологічний аспект. URL: <https://bit.ly/36pJJMB> (дата звернення: 20.05.2020).
2. Деркачова О., Ушневич С. Література та інклюзія. Івано-Франківськ: Дискурс, 2020.
3. Маєвська Л. Етнокультурне виховання: погляд на проблему. URL: <https://bit.ly/36qzLL0> (дата звернення: 20.05.2020).
4. Пірог Євгенія. Вагабоока. Простір української дитячої книги. URL: <https://bit.ly/3bWyDQr> (дата звернення: 20.05.2020).
5. Пірог Є. Тридцять перший меридіан. Київ: Видавничий центр «12», 2018. 84 с.

Дудка Ольга, Власій Олеся,
*доценти кафедри математики та
інформатики і методики навчання
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
e-mail: olha.dudka@pnu.edu.ua,
olesia.vlasii@pnu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИРАЖЕННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Ключові слова: національне самовираження, патріотичне виховання, цифрові технології, інформаційно-цифрова компетентність, освітній простір.

Отримавши соціальне замовлення на залучення дітей та молоді до національної культури й духовності (Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти), заклади освіти повинні розв'язувати практичне завдання – формування у вихованців національних цінностей на особистісному рівні. Виховання дітей у будь-якому регіоні України ґрунтується на одних і тих же принципах і теоретико-методологічних засадах, одночасно з урахуванням регіональних й етнографічних особливостей.

Метою дослідження є виявлення шляхів формування національного самовираження учнів засобами цифрових технологій в умовах глобалізації освітнього простору.

Швидке поширення інтернет-технологій та стрімкий розвиток цифрових пристроїв спричинив формування відкритого інформаційного простору та глобалізацію процесів, які відбуваються в ньому. Парадоксом глобалізації стало те, що, з однієї сторони, цей процес спричинений значною мірою пошуком ефективних відповідей на зростаючі глобальні виклики, а з іншої – сам став великим викликом для людства, спричиняючи переосмислення ціннісних засад людства [1]. Глобалізаційні процеси, зокрема, несуть у собі загрозу руйнування усталеної системи соціальних зв'язків, національних цінностей та етнокультурних особливостей. На фоні глобалізації формування потреби національного самовизначення школярів постає особливо гостро і повинно забезпечуватися системою принципів національно-патріотичного виховання (національна спрямованість, самоадекватність і саморегуляція, полікультурність, соціальна відкритість; історична і соціальна пам'ять; міжпоколіннева наступність) [2, 3].

За останні роки професійна діяльність учителя зазнала серйозного впливу цифровізації. Не тільки сучасний учитель, а й усі учасники освітнього процесу, крім традиційних професійних знань і вмінь, повинні володіти високим рівнем

інформаційної культури та навичками роботи з цифровими технологіями [3]. Швидкі темпи розвитку цифрових технологій спричиняють появу все нових програмних засобів, які можна використовувати для заохочення учнів до навчання, незважаючи на територіальні та соціальні умови їх проживання. Сучасний педагог повинен постійно стежити за новинками і відповідно вдосконалювати свої професійні навички у сфері використання інноваційних методів навчання. Творче використання цифрових технологій може стати потужним інструментом для формування національного самовираження в учнів. Існує багато цифрових інструментів, які можна використовувати з метою виховання в учнів поваги до праці і традицій українського народу, любов до власного краю і своєї Батьківщини. Широкий спектр цифрових інструментів візуалізації (хмари слів, ментальні карти, часові шкали, смарт-діаграми, інфографіка т.п.), обробки мультимедійних даних (анімаційні презентації, відеопрезентації, фліпбуки і т.п.), відкриті сховища даних (бібліотеки літературних творів, творів мистецтва, графічних та фотозображень), доповнена та віртуальна реальність (віртуальні лабораторії, музеї, екскурсії) дозволяють творчо використовувати завдання, в яких присутня національна символіка, твори українських митців, фотографії українських міст, національну архітектури, карту України, національні народні атрибути побуту тощо. Одним з наслідків глобалізації стала доступність освітніх ресурсів з цілого світу, які можна використовувати у навчальному процесі. Однак слід наголосити, що навіть у кращих зразках таких освітніх ресурсів часто відсутня національна складова і тому впровадження їх у навчальний процес вимагає додаткового опрацювання, адаптації для українського школяра із введенням у завдання обов'язкових елементів національного самовираження. Ще одним викликом стає мережеве спілкування, під час якого розмиваються кордони та відбувається культурна асиміляція. Тому особливо важливим для формування національного самовираження учнів є розвиток високого рівня інформаційної культури, усвідомлення себе навіть у віртуальному світі цифрових технологій як частинки українського народу, громадянина Української держави та невід'ємної складової української нації. В умовах глобалізації цифрового простору лише інформаційно грамотна і компетентна особистість здатна самоствердитися як громадянин власної держави та частина рідного народу, щоб гідно виражати свою позицію у відкритому інформаційному просторі.

Література

1. Сіденко В.Р. Нові глобальні виклики та їх вплив на формування суспільних цінностей. *Український соціум*. 2014. № 1. С. 7–21.
2. Тімкін І.Ф., Новікова Н.Є. Сучасні підходи до розуміння національно-патріотичного виховання молоді. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка, Психологія*. 2016. № 9. DOI: 10.18372/2411-264X.9.12427.

3. Бех І.Д., Журба К.О. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа українських Карпат*. 2017. Вип. 16. С. 24–33.

4. Власій О.О., Дудка О.М. Шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу [Електронний ресурс]. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2019. Вип. спецвип. С. 383–397. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip

Дутчак Віолетта,
*доктор мистецтвознавства,
професор, завідувачка кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
e-mail: violetta.dutchak66@gmail.com*

ВИШИВАНКА ЯК АТРИБУТ КОНЦЕРТНОГО ВИКОНАВСТВА БАНДУРИСТІВ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Ключові слова: вишиванка, сценічний костюм, бандура, бандурне мистецтво, мистецтво української діаспори, дизайн інструментів.

У багатьох видах мистецтва українська ідентифікація проявлялася на рівні символів, знаків, культурних кодів. Мистецтво бандуристів України та української діаспори – не лише складова загальної національної культури, але й середовище, у якому фольклорно-етнографічні традиції мали сталий показник як ідентифікація творчості її представників. У кобзарстві, бандурному мистецтві до таких традицій належали гра та спів на національному музичному інструменті – кобзі-бандурі – та система жанрів вокально-інструментального та інструментального характеру.

Вишиванка – вишита сорочка (жіноча чи чоловіча) – об'єкт матеріальної культури, але, водночас, і нематеріальної духовної культурної спадщини нації, регіону, родини. Традиційно вишиванку носили представники селянства, але з кінця ХІХ ст. вона повільно, але впевнено стає атрибутом міської культури. Цьому сприяла і гастрольна діяльність театру корифеїв, виступи акторів з окремими уривками українських вистав на сцені. Розвиток концертного виконавства закріпив вишиванку та її елементи як складову сценічного костюма солістів і колективів народного спрямування в хореографічному і музичному мистецтві, хоча й в стилізованому вигляді.

Стосовно бандурного мистецтва, то одним з перших, хто використав вишивану сорочку в сценічному костюмі бандуристів, став Гнат Хоткевич –

видатний український діяч, письменник, режисер, музикант (1877–1938). Вже у його виступах з хором М. Лисенка наприкінці XIX ст. це зафіксовано на світлинах. Пізніше його виступи з бандурою по Галичині (1906–1912 рр.), за свідченнями очевидців, також закріпили концертний костюм з вишиванкою [4].

На початку XX ст. перші представники інтелігенції, які започаткували активний розвиток сценічного бандурного виконавства, сприяли й поступовому утвердженню вишиванки як неодмінного атрибуту концертного костюма. Серед них – Михайло Теліга (Кубань, Польща, Чехословаччина), Василь Шевченко (Москва), перші виконавці-бандуристи Галичини – Кость Мисевич, Данило Щербина, Дмитро Гонта, ансамблі бандуристів – Капела бандуристів (Київ, 1918 р.), Капела бандуристів (Полтава, 1925 р.), квартет учнів Г. Хоткевича (Харків, 1928 р.), ансамблі Школи бандуристів товариства «Кобзар (Подєбради, Чехословаччина, 1926 р.), Галицької школи бандуристів Ю. Сінгалевича (Львів, кінець 30-тих рр.) і т. д. У вишиванках бачимо й учасників першого з'їзду галицьких бандуристів 1943 р. [2].

Слід зауважити, що якщо перші виконавці були переважно продовжувачами чоловічої традиції гри й співу на бандурі, то поступова фемінізація бандурного мистецтва сприяла активнішому використанню народного костюма з вишиванням, ткацтвом, натільними декоративними прикрасами та вінками [1]. У другій половині XX ст. саме жіночі костюми бандуристів особливо яскраві за використанням вишиванки та вишитих елементів – блузки, плаття, накидки, жупани та ін.

Народний костюм, а зокрема його основна візуально-виразна складова – вишивана сорочка, став неодмінним атрибутом концертних виступів артистів за кордоном – в еміграції. Упродовж XX – початку XXI ст. у середовищі бандуристів українського зарубіжжя спостерігаються яскраві приклади використання вишитої сорочки в якості їх національного ідентифікатора. Спогади про Михайла Телігу, Зіновія Штокалка, Григорія Китастого, Володимира Луціва та ін., як і фотофіксація їхніх виступів, засвідчують цей обов'язковий атрибут української приналежності. Важливо, що й відомі бандурні колективи української діаспори завжди використовували вишивані елементи сценічних костюмів, навіть у складних умовах еміграції, перебування в таборах Ді-Пі (DP) в Німеччині. Серед колективів слід назвати, наприклад, Капелу бандуристів ім. Т. Шевченка, ансамбль бандуристів ім. О. Вересая (1945–1948 рр.), Ансамбль бандуристів у Ріміні, Італія (1947 р.).

Солісти й колективи бандуристів діаспори неодмінно використовували вишиванки як складову сценічних костюмів. Зауважимо, що це були як елементи вишивки, що мала регіональну українську ідентифікацію, так і стилізовані костюми, де вишивка слугувала декоруванням накидок, свит, спідниць і т. д.

Окреме питання використання елементів вишивки – декорування бандури, що зумовило новий напрям у конструюванні музичних інструментів –

етнодизайн [3]. Для бандури такі декорування зазвичай використовувалися на передній деці – по обичайці, а також навколо резонаторного отвору. Традиційно в інструментах авторської та фабричної роботи – бандурах Чернігівської та Львівської фабрики (до періоду незалежності України), елементи вишивки переважно були геометричного характеру (як схеми хрестиком), які виконувалися шляхом інкрустації різними породами дерева. Дещо рідше спостерігалися квіткові елементи (блакитні волошки), які були притаманні бандурам чернігівського типу. Загалом, питання декорування було підпорядковане загальній конструкції інструмента. Майстри бандур сучасного періоду як в Україні, так і за кордоном, більш активно використовують елементи вишивання гладдю (рослинного характеру) у декоруванні інструментів, проте більше шляхом розмальовування, і по цілому інструменту (грифу, нижній деці).

Отже, вишиванка в бандурному мистецтві України та діаспори завжди використовувалася в сценічному костюмі (як повноцінна складова та її елементи) та декоруванні інструментів (по передній і нижній деці, біля резонатора, по грифу тощо).

Література

1. Бобечко О.Ю. Бандурне мистецтво ХХ століття в контексті процесів фемінізації : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03.Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Л., 2013. 20 с.
2. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ – початку ХХІ століть : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. 488 с. + 72 іл.
3. Дутчак В.Музичний інструмент як об'єкт етнодизайну (на прикладі української бандури). *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції* : зб. наук. пр. Кн. 2. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2019. С. 329–336.
4. Супрун Н. Гнат Хоткевич – музикант. Рівне : Ліста, 1997. 280 с.

Журба Катерина,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
лабораторії морального, громадянського та
міжкультурного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, зростаюча особистість, національна культура, національна ідея, національний світогляд.

Шлях до свободи і незалежності України лежить через виховання підростаючого покоління на основі цінностей україноцентризму та євроцентризму, на основі історичної правди й національної гідності. Однак, сьогодні можна відмітити виклики, які стоять перед сучасним вихованням і торкаються формування національно-культурної ідентичності і духовної безпеки нації.

Важливими чинниками, які впливають на процес формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості, є з одного боку глобалізаційні процеси, а з іншого – рухи за збереження своєї аутентичності; відірваність значної частини населення від національного ґрунту та зорієнтованість виключно на радянські чи західні цінності та зразки поведінки, системна криза українського суспільства, невизначеність національної ідеї, відсутність реформ і позитивних зрушень.

Серед негативних чинників у вихованні національно-культурної ідентичності підлітків варто визначити інформаційну війну та військову агресію РФ по відношенню до України, де особливий акцент був зроблений на:

- російськомовному населенні, відлученому від української мови;
- перекручуванні історичних фактів та запереченні автентичності української мови та культури та самого існування нації;
- боротьбу за утвердження російської мови як другої державної та витіснення української мови з Медіа-ринку;
- використанні політтехнологій та передвиборчих компаній з метою розмежування регіонів України, зіткнення інтересів на основі різниці та поглиблення суперечностей;
- ностальгії за радянським минулим.

Усі зазначені чинники, спрямовані на нівелювання національних цінностей, виключення молоді з національно-культурного контексту, формування меншвартісної свідомості та самосвідомості по відношенню до інших культур, які борються за панівне становище на теренах України.

Формування національно-культурної ідентичності має опиратися на:

- історичну правду;
- історичну пам'ять;
- національні ідеали;
- національну гідність;
- національну самосвідомість;
- патріотизм.

Під духовною безпекою нації розумітимемо її гармонійне за формою й високо ціннісне за змістом світосприйняття, за якого кожен її член залежно від власної специфіки вибудовує індивідуальну траєкторію життя й розвитку, що змінює навколишній світ за законами добра, любові та справедливості. При цьому

має бути відсутнє маніпулювання свідомістю особистості, нав'язування утилітарних орієнтирів, пріоритетів.

Національно-культурна ідентичність зростаючої особистості виявляється в суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України.

Формування національно-культурної ідентичності підлітка проходить декілька етапів.

На першому етапі відбувається ідентифікація, в основі якої розмежування «ми – вони».

На другому етапі формування національно-культурної ідентичності формуються уявлення про відмінні якості своєї національної культури та усвідомлюються її основні характеристики.

Третій етап формування національно-культурної ідентичності з формуванням національної свідомості та самосвідомості, національної гідності та повагою до інших етносів і культур, готовністю до діалогічної взаємодії.

Національно-культурна ідентичність є основою націєтворення і суспільного життя будь-якої держави.

Для підлітків пріоритетним є самовизначення, де національно-культурна ідентичність опирається на «коріння» родини, країни, народу та зв'язок з історичним минулим, знанням міфів, легенд, святинь, використанням української мови, поваги до українських символів.

Формування національно-культурної ідентичності ґрунтується на національному світогляді, національній культурі, мові, національній ідеї.

Національна культура – є унікальною і самобутньою, що ґрунтується на народній українській культурі. Творцем української національної культури є український народ, який створив її упродовж багатьох століть, що знайшло відображення в моральних цінностях, святинях, національній символіці, у традиціях, звичаях, обрядах, ритуалах, духовних почуттях (національні, моральні, естетичні, релігійні, громадянські, патріотичні), втілених у народному фольклорі.

Національний світогляд є основою осмислення особистістю свого місця та ролі в житті соціуму, країни, її відповідальності за власні вчинки, моральний вибір, спрямування власної діяльності. У сучасних умовах світоглядні уявлення і переконання української молоді формуються в контексті драматичних реалій, переоцінки історичного минулого, розвінчування міфів, утвердження демократизму, полікультуралізму, поваги до розмаїття думок, поглядів на різні аспекти суспільного життя.

Національний світогляд як форма моральної самосвідомості людини виступає способом інтерпретації буття, а також формою його духовного осмислення, засвоєння та розуміння, що відображається у знаннях, уявленнях людини про світ, особисте та суспільне життя.

Національна ідея – це утвердження української незалежної соборної самостійної національної держави, в основі якої українські національні цінності, українська культура і мова як державна, що використовуються в усіх сферах суспільного життя і на всій території України.

Українська мова є духовним багатством українського народу та фундаментом національно-культурної ідентичності особистості. Без мови немає нації, народу, держави. Доки існує мова, доти існує народ. Без знання мови не можна говорити про національну свідомість чи розвиток національної культури. Втрата мови веде, до втрати найважливішого чинника виховання національно-культурної ідентичності.

Таким чином формування національно-культурної ідентичності у зростаючої особистості є надзвичайно важливим завданням сучасної школи і фактором безпеки нашої держави.

Замрозевич-Шадрина Світлана,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
e-mail: sveta19sveta80@gmail.com*

УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА – НАШ ОБЕРІГ

Ключові слова: вишивка, вишиванка, оберіг.

Кожен народ має свої звичаї, традиції, свої обереги. Багата й наша Україна на свої символи-обереги, які береже й шанує український народ, передає їх від покоління до покоління. Народне прислів'я каже: «Без верби і калини нема України», але нема України й без вишиванки. Україна славиться на весь світ своїми вишитими рушниками та сорочками – вишиванками.

Українська вишивка, як і українська пісня, є знаковими для нашої традиційної культури. Без любові до української пісні, без розуміння символіки української вишивки не станеш справжнім українцем. Наші пращури вважали, що вишита сорочка має чарівну силу, захищає від ворогів, тобто сорочка була оберегом.

Споконвіку українські жінки і чоловіки свято шанували одяг, а особливо вишиту сорочку. Хоча скрутно жили в різні часи українці в Карпатах, але в них ніколи не згасав потяг до вишивання. За допомогою голки і нитки творилися неперервні зразки чудового українського вбрання. Одягти білу сорочку в неділю чи свято було обов'язковим правилом, відступати від якого не міг найбільшій селянин: «Хоч латаненька, аби біленька», – каже народне прислів'я в Карпатах. Сорочки на щодень вишивали скромно і просто. Святкові – більш ретельно, а весільним приділялась особлива увага [2].

Перші вишиванки відігравали не стільки функцію одягу, як, за повір'ями, оберігали їх власників від зла. Саме тому сорочки оздоблювали візерунками на рукавах, комірах, подолі так, щоб малюнок торкався тіла. Для кожного ритуалу особлива вишиванка. Дітям при народженні дарували вишиту сорочку, аби та оберігала їх від злих духів.

Сорочку не можна було позичати, продавати, одягати чужої, щоб не «перетягнути» на себе чужої біди, хворіб і не віддати свого здоров'я разом зі своєю сорочкою. Сорочки вишивали на комірці, рукаві, по низу – щоб до людини не мало доступу все лихе і недобре. Як вишитий рушник оберігав хату, так сорочка оберігала саму людину від поганих людей, недобрих очей, заздрісних думок. Коли хтось заходив до хати, його погляд мимохідь був спрямований на рушник, на те, яким узором він вишитий, а потім уже на самих господарів. Таку саму роль відігравала і сорочка. Вишивка ніби нейтралізувала «недобрий» погляд чи «зле» око [1]. Тому й стала оберегом людини чи оселі. У Карпатах було повір'я, що сорочка вишита і подарована на добро, на хороше життя, буде оберігати людину. Сорочку вишивали і дарували не будь-кому, а особливо близьким, рідним: дитині, братові, батькам, чоловікові. Вишивала сорочку дівчина своєму нареченому, майбутній свекрусі. Дружина вишивала сорочку для чоловіка, сина. Коли чекали когось із далекої дороги – починали вишивати сорочку, щоб та людина швидше повернулася.

Вишиванка здавна була символом здоров'я, краси, щасливої долі, родової пам'яті, національної гордості, порядності, чесності, любові, святковості та оберегом.

Символіка вишивки залежала від того, кому призначалося вбрання: парубкові-нареченому, чоловікові, хлопчикові, дівчині чи заміжній жінці. Традиційні вишиванки виготовляли з лляного чи конопляного полотна домашньої роботи. Було чимало типів традиційних сорочок за формою, використанням матеріалів, а також за семантикою кольорів: подільський, галицький, поліський, волинський, наддніпрянський, полтавський, гуцульський, буковинський, лемківський тощо. За традиційною вишивкою безпомилково можна визначити регіон: блакитні кольори Волині, зелені – Буковини, білим по білому – Полтавщина... Символіка вишиванок збігається з символікою орнаментів предметів матеріальної трипільської культури. Символіка вишивки

складалася з двох частин-оберегів: історичної (родової) та прогнозуючої доленосної (загадування майбутнього, продовження роду).

У вишиванці використовували традиційні символічні орнаменти: геометричні (вважають найдавнішими), рослинні, зооморфні (тваринні), орнітоморфні (птахи). Іноді типи орнаментальних форм поєднувалися: орнаментально-рослинний з переважанням першого чи останнього. Символіку форм конкретизувала символіка барв. В орнаментах переважають чорний і червоний кольори (ознака хліборобської культури, любові, землі й сонця, печалі й радості, матеріального і духовного, життя і смерті) з украленням синього, зеленого, жовтого (золотого). Такий тип орнаменту міг символізувати не лише хліборобську працю на чорноземі в зоні лісостепу з річками, озерами чи журливість вдачі, любов, цілеспрямованість у досягненні мети, а й певну гармонійність у стосунках людини з природою й у людських взаєминах; фізичну силу, міць духу; зростання, часом запліднення тощо (слід розглядати конкретний зразок призначення вишивки). Із зображенням ромба й двох ліній могли пов'язувати певні уявлення про календар, пори року, буття між народженням і смертю [3].

Український народ завжди ставився до вишиванки як до святині. Такі сорочки передавали з покоління в покоління, з роду в рід, берегли як реліквії. Закодована родова генетична інформація оберігала нащадків від ударів долі, захищала від злих сил, поганих очей, негативних енергій. Образ-символ сорочки-вишиванки часто трапляється в народних піснях про кохання, сімейне життя, а також соціально-побутових (козацьких, чумацьких, бурлацьких, наймитських), жартівливих тощо. За народною традицією, дівчина, готуючи посаг, мала вишити сорочку. Сорочка (особливо чоловіча) є символом кохання, вірності. У давньому замовлянні сказано: «Якою білою є сорочка на тілі, таким щоб і чоловік до жінки був», звідки видно, що «білий – милий».

Вишиванка – національна святиня, бо символізує і несе в собі духовне багатство, високу мудрість і традиційний зв'язок багатьох поколінь, що не переривається віками. Вишиванку передають з роду в рід, зберігають як реліквію. Вона символ здоров'я й краси, щасливої долі і родинної пам'яті, любові і вірності, адже вишита українська сорочка – це не просто одяг, це справжній оберег. Тому необхідно носити вишиванки з гордістю, адже це наша історія та культурне надбання, яке є тільки в нашого народу.

Література

1. Сусак К. Р. Українське народне вишивання. Київ : Наук. світ, 2006. 284 с.
2. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР. Київ : Наук.думка, 1988. 190 с.
3. Кара-Васильєва Т. В. Українська сорочка Томоріс. Київ, 1994. 232 с.

Глійчук Любомира,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
e-mail: liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Ключові слова: національна ідентичність, українська народна вишивка, нація, український народ, самоідентифікація, народне мистецтво.

Сьогодні людство стало свідком нездоланної сили процесів глобалізації, що так чи інакше охопили всі сфери суспільного життя і сформували глобальну за своїми масштабами систему взаємозалежності країн і народів світу. У таких умовах надзвичайної актуальності набуває проблема формування національної ідентичності громадян. Варто зазначити, що сегментованість українського соціуму, яка відображає різноспрямованість устремлінь і наявність кількох субкультур, значно ускладнює внутрінаціональний діалог, зумовлює неузгоджені дії владних структур. Усе це створює ситуацію «системної кризи суспільства», частиною якого є проблематичність національної, державної, культурної, соціальної та ідеологічної ідентичності [2].

Національна ідентичність виступає найбільш значущою і стійкою системою уявлень, оскільки в суспільній свідомості нація переважно сприймається у якості соціокультурної спільноти, члени якої об'єднані як укоріненістю в минуле, спільністю історичної долі, континуїтивністю етнонаціональних традицій, так і загальною культурною перспективою. Незважаючи на закиди про невідворотність універсалістських тенденцій у сучасному постмодерному соціокультурному просторі, національна ідентичність продовжує виступати одним із могутніх чинників самоідентифікації особистості [3]. Варто зауважити, що почуття національної ідентичності є важливим чинником самовизначення і самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури. Саме завдяки спільній неповторній культурі ми спроможні дізнатися «хто ми такі» в сучасному світі. Заново відкривши ту культуру, ми «наново відкриваємо» себе, своє «автентичне Я» – або ж принаймні саме так здається багатьом зневіреним і дезорієнтованим індивідам, яким судилося змагатися з надміру мінливим і непевним сучасним світом [5, с. 26].

Національна ідентичність дає уявлення себе як певної спільноти (нації), усвідомлення її сутнісних рис та відокремлення «ми» від «не ми». Вона

формується впродовж століть у процесі історичного становлення нації, яка виборює свою політичну і культурну незалежність. Без суверенності, без своєї держави, без своєї культури і мови національна свідомість перебуває в зародковому стані. Українська спільнота самоідентифікувалася через спільну історичну долю, мову, культуру, традиції, вікові вірування. Важливу роль у даному процесі відіграє українське народне мистецтво, яке є відображенням етнічних ідеалів народу та способу його життя.

Одним із найдавніших і найбільш масових видів народного декоративного мистецтва є вишивка. Це – феноменальне явище в художній творчості українського народу, витoki якої сягають глибини віків. Вона народжується зі звичаїв, навичок, вірувань народу та дозволяє специфічними засобами, в опосередкованій умовній формі, зумовленій традиціями народної творчості, відтворити навколишній світ [1, с. 94]. Вишивкою займаються в кожному регіоні, районі, селі, що відзначається своєю різноманітністю мотивів. Відтак вишивка – це не тільки мистецтво й художнє оформлення речей, а й своєрідне світобачення, відтворене специфічними художніми засобами. Саме у вишивках закодовані ті письмена, які допомагають усвідомлювати свою належність до етносу, сприяють формуванню національної ідентичності особистості.

Вишиванка для українця – національна святиня, яка символізує й несе в собі духовне багатство, високу мудрість і зв'язок багатьох поколінь. Наразі українська народна вишивка налічує більше 200 видів технік виконання (швів), незліченну кількість орнаментів, мотивів, композицій, різнобарвну кольорову гаму. Усі вони перебувають у рамках традиції декоративно-прикладного мистецтва народу: від матеріалів і обладнання до композицій, візерунків, орнаментів та кольоросполучення. Як результат матеріальної й духовної культур багатьох поколінь, вишивка охоплює широку сферу знань, естетичних смаків, поглядів, звичаїв та обрядів українського народу. Через складну систему орнаменту й кольористики вишивка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприймання українського народу [4, с. 175].

Отже, глобалізаційні процеси, які мають місце в сучасному українському суспільстві, актуалізували проблему національної ідентичності, яку сьогодні намагаються вирішувати політики, громадські й релігійні діячі, представники різних галузей знань. Важливу роль у формуванні національної ідентичності особистості відіграє народне мистецтво, зокрема народна вишивка. Споконвіку і до нині вишиванка для українців є оберегом – символом здоров'я, краси, щасливої долі та єднання з душею свого рідного народу.

Література

1. Дубова Н. Використання освітньо-виховного потенціалу народних художніх традицій в процесі художньо-трудової діяльності школярів. *Молодь і ринок*. 2009. № 2 (49). doi: 10.31499/2706-6258.59.2018.162336.

2. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
3. Коломієць Т.В. Формування національної ідентичності як чинника консолідації сучасного українського суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць.* 2009. № 4. С. 99–103.
4. Сабол Д.М. Психологічний феномен української народної вишивки. *Психологічні науки: проблеми і здобутки.* 2013. Вип. 4. С. 172–185.
5. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.

Карась Ганна,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного
виховання та диригування
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: karasg@ukr.net

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ТА ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІСЕННО-ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ ПРО УКРАЇНСЬКУ ВИШИВАНКУ

Ключові слова: українська вишиванка, вокально-хорова творчість, етнокультурний та виховний потенціал.

Українська вишиванка – це не тільки сімейний оберіг, це символ, який пройшов крізь покоління, єднає рід і вшановується як святиня. Маючи таку красу, ми отримуємо енергію наших предків, пишаємось минулим та гордо дивимось у майбутнє. Цей феномен української національної культури знаходить своє відображення в пісенно-хоровій творчості. Проаналізувавши значну кількість музичних творів про українську вишиванку, встановлюємо таку їх класифікацію: вокальні: оригінальні українські романси, пісні, обробки українських народних пісень для соло і ансамблів; хорові: оригінальні хорові твори, обробки українських народних пісень для хору. За манерою виконання: академічні, фольклорні, естрадні твори. За часом написання – XIX–XXI століття. Композитори та фольклористи-етнографи, які писали оригінальні твори або здійснювали обробки творів про вишиванку: О. Рубець, М. Лисенко, О. Кошиць, В. Ступницький, Г. Концевич, О. Сандлер, О. Білаш, Н. Андрієвська, В. Верменич; сучасні автори – О. Злотник, Р. Сов'як, С. Стельмащук, Н. Май, В. Лазаренко, В. Маренич, С. Котовський; композитори української діаспори – Г. Китастий, В. Безкоровайний. Серед солістів-виконавців: концертно-оперні (Д. Гнатюк,

П. Кармалюк, Б. Руденко, А. Азрікан), концертні (В. Бокоч, Р. Кириченко) та естрадні (В. Маренич, К. Бужинська, О. Винник, Д. Яремчук, П. Доскоч, С. Котовський) співаки; бандурист української діаспори М. Фаріон. Хорові колективи та гурти, які виконували такі твори: Кіровоградська хорова капела, Буковинський ансамбль пісні і танцю, чоловіча хорова капела «Сурма» зі Львова, колективи діаспори – чоловічий хор «Дзвін» з Філадельфії (США), Октет Театру ім. Тараса Шевченка в Буенос-Айресі (Аргентина) під кер. В. Семенця.

Теми вокально-хорових творів про вишиванку: образ України як вишиванки, вишиванка – хронотоп життя, оберіг, святина, символ боротьби і болю, краси, кохання, еміграції, єднання поколінь, любові матері до дитини, дитини до матері і бабусі, які вишивають. Музичні твори про вишиванку можна використовувати в навчальному процесі у школі (уроки з мистецтва), ВНЗ (мистецькі дисципліни – постановка голосу, диригування, хоровий клас, вокальний ансамбль), виховних заходах (святах, концертах, презентаціях тощо).

Етнокультурний потенціал цих творів полягає в тому, що вивчаючи і пропагуючи їх, викладачі, студенти, учні і батьки всесторонньо пізнають етнокультуру українського народу, адже в них сконденсовано культурну пам'ять нації, її естетичні ідеали. Виховний потенціал вокально-хорових творів про вишиванку криється у їх змісті та ідеях, тобто з їх допомогою виховуємо почуття любові до України, її історії, матері, бабусі, краси, праці.

Професор Іван Дмитрович Бех пропонує особистісно-орієнтовану модель виховання як науковий конструкт, який має 4 складові [1]. Використовуючи цю матрицю можна вибудувати особистісно-орієнтовану модель виховання засобами пісенно-хорової творчості.

1. Виховання як соціокультурний феномен. Освіта та виховання завжди пов'язані з особистістю, тому що в обох процесах вона розкриває в собі розумові, морально-духовні та фізичні сили. «Виховання – багатофакторний процес, що залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних чинників слід віднести соціально-історичні особливості, культурні традиції країни», «до суб'єктивних – особистісні якості педагогів, рівень їхньої педагогічної майстерності, психологічні особливості та ціннісні орієнтації учасників виховного процесу» [1]. Отож, вишиванка у сув'язі із піснею демонструє культурні традиції українського народу, а педагог (учитель у школі чи викладач вищого навчального закладу), володіючи вище вказаними особистісними якостями і використовуючи пісню як інструмент виховання, може здійснювати особистісно-орієнтоване виховання учня чи студента.

2. Загальнолюдські та національні цінності в освітньому процесі. Видатний український педагог Василь Сухомлинський пов'язував процес народження громадянина із залученням до національних святинь, які глибоко просвітлюють її душу. Не вдаючись до історичних екскурсів і прикладів, ми по праву розцінюємо українську вишиванку та українську пісню як національні

святині. Тож повернемося до думки І. Беха: «Особливість національної школи полягає ще й у тому, що вона передає молодому поколінню культуру етносу в найширшому розумінні цього слова. Традиції, фольклор, національний епос, музика і живопис, художні ремесла <...> все це тією чи іншою мірою входить складовою до змісту освіти, відображається в програмах національної школи <...> Велике мистецтво педагога має виявлятися в тому, щоб забезпечити переживання кожним школярем почуття задоволеності від цього дотику, відчуття співпереживання...» [1]. Саме виконання учнем чи студентом музичних творів про вишиванку, співпереживання з матір'ю процесу вишивання виробу саме для неї (чи нього), вдягання цієї вишиванки і демонстрація її – усе це допомагає формуванню як загальнолюдських, так і національних цінностей.

3. Сутнісно-цільові характеристики особистісно-орієнтованого виховання. І. Бех наголошує: «У руслі цієї виховної моделі утверджується культурологічний підхід до освіти, котра розуміється як цілеспрямований, побудований на наукових засадах процес прилучення особистості до культури, в ході якого здійснюється передача багатовікового людського досвіду (теоретичного, ціннісного, практичного) від покоління до покоління і розвиток його відповідно до сучасних реалій» [1]. В основі цієї виховної моделі (за І. Бехом) – педагогічна дія заклик до особистісної взаємодії, яка можлива за умови, що у педагога насичене творче життя, він сам є творчою особистістю, яка може запропонувати вихованцям спільну цікаву справу, зацікавити їх, спонукати до емпатії, співпереживання. Провідним психологічним механізмом тут виступає морально-духовна творчість вихованця.

4. Психометодична проекція особистісно-орієнтованої моделі виховання. Видатний американський психолог, засновник гуманістичної психології Абрагам Маслоу наголошував, що «у кожного століття, за винятком нашого, був свій ідеал – святого, героя, аристократа, лицаря, містика. У нас залишилася тільки «людина без проблем», яка вміє добре пристосовуватися, блідий і сумнівний сурогат ідеалу» [2, с. 29].

Тож варто будувати виховний процес на засадах людяності, творчість має стати механізмом розвитку людини, а духовність – показником цього розвитку. Усі ми – педагоги, маємо дбати про створення такого соціокультурного середовища, яке сприятиме самовизначенню наших вихованців, їхньому самоутвердженню, прояву їхніх талантів, вихованню сили духу. І помічником нам на цьому шляху буде українська пісня і вишиванка!

Література

1. Бех, І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук.праць. Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2002. Вип. 3. URL:

https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/3/vupysk_21.pdf

2. Маслоу А. Психология бытия. Москва : «Рефл-бук» – Київ : «Ваклер», 1997. 304 с.

Кондратюк Світлана,
*кандидат педагогічних наук,
професор кафедри дошкільної і початкової освіти,
директор Навчально-наукового Інституту
педагогіки і психології СумДПУ імені А.С. Макаренка*

Павлущенко Наталія,
*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач
кафедри дошкільної і початкової освіти*

Данько Наталія,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і початкової освіти*

ЕТНОГРАФІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИШИВКИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ

Ключові слова: вишиванка, Сумська вишивка, вишивка Слобожанщини, тамбурний шов, жіноча сорочка, орнамент, Слобідська України.

Вишивка є одним із найважливіших елементів національної культури українського народу. Дослідження вишивки Слобожанщини є досить актуальним і представляє значний науковий і практичний інтерес. Об'єктом вивчення є Слобожанська сорочка в краєзнавчому контексті, а предмет дослідження – регіональні особливості, відображення місцевих колоритів у виробах майстринь Слобідської України.

Вивчення слобідсько-української вишивки є актуальним, оскільки як зазначає В. Сушко, у дослідженнях слобідську вишивку частіше приєднують до полтавської. Проте, винятком є роботи 1920-1930-х років, що ґрунтуються на матеріалах Музею Слобідської України імені Г. Сковороди [6, с. 66]. Сучасними дослідниками слобідської вишивки, автентичного одягу мешканців Слобожанщини є: Ю. Мельничук, В. Сушко, Л. Пономар. Їх дослідження ґрунтуються на наукових розвідках таких українських вчених, як: В. Білецька, К. Матейко, Т. Ніколаєва, Я. Прилипка.

Основою слобожанського українського народного мистецтва були традиції переселенців. Розвиток цих традицій та формування єдиного слобідсько-українського комплексу відбувався також під впливом церковного мистецтва та міської моди. Кожна область, навіть окреме село, мали свої неповторні особливості, унікальні техніки вишивання. Сорочки-вишиванки носили кріпаки та пані, одягали їх у свята та щодень.

Слобожанщина охоплює східну частину України. Техніка вишивання має багато спільного з вишивкою центральних областей України, але їй властиві своєрідні багатоколірні орнаменти, що виконуються в техніках: «дрібного охрестика», «півхрестика», «гладдю». Л. Пономар досліджує одяг Слобожанщини, зокрема, поширення різних видів сорочок. Важливим аспектом вивчення є народне вбрання Слобожанщини як вияв регіональної та національної ідентичності населення. Так, науковець у своїй статті «Народний одяг Слобожанщини на загальноукраїнському тлі» відмічає, що старовинні сорочки Слобожанщини прикрашені класичним настилуваннями, вирізуваннями, мережкою і характеризуються високим художнім і технічним рівнем виконання. Характерними є рослинні і геометричні орнаменти, що нагадують традиційні узори Полтавщини [4].

У сучасних дослідженнях Н. Рибій висвітлюється історія народних художніх промислів Харківської губернії – килимарство, вишивання, писанкарство та тенденції їх розвитку протягом другої половини ХІХ століття. Науковець поглиблено вивчає становлення та розвиток народних промислів на Слобожанщині. У своїй статті «Народні художні промисли Харківської губернії другої половини 19 – початку 20 століття» Н. Рибій зазначає, що для вишивки Слобожанщини, де внаслідок історичних обставин відобразилися спільні ознаки багатьох регіонів України, характерні рослинні, геометричні орнаменти. Майстрині досить часто вишивали червоними та червоно-чорними нитками з поєднанням м'яких пастельних тонів та білим по білому [5].

Отже, колорит вишивки Слобожанщини яскравий, із переважанням червоного кольору. Досить часто орнаменти вишивали грубою ниткою, завдяки чому узори виглядали рельєфними. Рукава жіночих сорочок прикрашали орнаментальними мотивами, розміщеними в шаховому порядку. Обов'язковим був декор на вузькій частині рукава. Композиціями з вільно розкиданих букетів вирізнялися сорочки з рослинним орнаментом, виконаним у техніці «хрести» у червоно-чорній, червоно-синій гамі. Святковість, вишуканість цих виробів передавалися відтінками білого, синього, коричневого кольорів.

Результати етнографічних досліджень свідчать, що з ХVІІ по ХІХ століття українські дівчата мали у скринях сорочки з пишними, шовками шитими, рукавами, які й назвали «пухликами». Такий рукав характерний східній Полтавщині, Сумщині та Харківщині. Л. Пономар акцентує увагу на тому, що для Слобожанщини характерний тип жіночої сорочки з плечовими вставками,

прикріпленими до основи. Жіноча сорочка рясно призбирувалася голкою на плечах біля уставки у «пухлі», «пухлики» [4]. Л. Пономар описує вбрання українки так: жіночу сорочку доповнювали багатоколірна плахта, парчеві запаски, очіпки, намисто, оксамитові стрічки, сап'янові чоботи та керсетки. Подолок сорочки, який було видно з-під плахти, також декорували мережкою, вирізуванням. Верхній жіночий одяг (керсетки, юпки) оздоблювали вишивкою досить рідко, виконуючи в техніці «гладь» квіткові композиції у вигляді квіткових вазонів, дерева життя, які вишивали кольоровими нитками [4, с. 36].

Специфічною особливістю вишивки на Слобожанщині є застосування ниток світло-жовтого кольору (золотий колір). Такий дивний відтінок отримували завдяки своєрідній технології – спочатку вимочували нитки в конопляній олії, а потім запікали в житньому тісті. У такий спосіб отримували нитки золотистого забарвлення, що не вигорав та не змінювався з часом. Вишивка заплоччю вважається традиційною для Слобожанщини.

Техніки вишивок Луганської, Харківської, Сумської областей мають багато спільного з усталеними формами, притаманними вишивкам центральних областей України. Проте їм властиві й цілком своєрідні поліхромні елементи орнаменту, що використовують хрестик чи півхрестик. Н. Рибій зазначає, що характерними для Харківської та Сумської області є мотив «Дерево життя» – стилізована рослина без яскраво виражених ботанічних ознак. Часто зображувалося у вазонах або чашах. Під мотивом «Дерева» знаходився зигзагоподібний орнамент, що символізував підземну воду, або квіти, перевернуті голівками донизу, котрі символізували підземний світ. Є. Євсеева зазначає, що над «Деревом» зображувалися різні варіанти мотивів «Зірок» – символ зоряного неба. Зображення «Дерева» було обов'язковим та носило сакральний характер – у цьому зображенні віддзеркалювався родовід, до сьомого коліна. Українці вірили в силу предків, які допомагають рідним з іншого світу. Так, квітка, що зображена донизу – символ прабатьків, а квітка, що вишита догори – це жива людина, член родини [2].

Вишиванці на Сумщині притаманні свої специфічні особливості. Жіночі сорочки-вишиванки на Сумщині переважно полтавського типу: вишивка гладдю, вишивка білими нитками, вирізування, мережка. Характерним є вишивання дрібним хрестиком багатоколірних візерунків, а також рельєфне вишивання грубою ниткою. Майстрині Сумщини вишивали геометричні та рослинно-геометричні узори. Серед зооморфних мотивів переважали птахи: орли, лебеді, голуби, качки та навіть павичі.

З другої половини 1920-х років застосовуються нитки жовтого кольору. На Сумщині нерідко сорочки вишивали нитками синього та зеленого кольорів. У ХХ столітті діапазон технік розширився. Майстрині почали вишивати не лише у хрестикових техніках, але й художніх гладьових техніках. Паралельно з народною розвивалась і «панська техніка» на тонких лляних тканинах, виконувана білими

ляними нитками з незнаним введенням кольорових відтінків. У такий спосіб вишивали рушники та жіночу білизну для вищих верств населення в ХІХ–ХХ ст.

В. Сушко зазначає, що для вишивання використовували доморобні (відбілені та фарбовані природними барвниками) кольорові нитки. Шовкові та вовняні – у ХVІІ–ХVІІІ ст.; застосовували і металеві нитки (срібні, золоті), які використовували в козацькому, селянському, міщанському побуті та ними ж оздоблювали церковні тканини. Народні вишиванки на полотні, що зберіглися у фондах музеїв регіону, належать до ХVІІ–ХХ ст. Як стверджують науковці, в основному від ХVІІ до середини ХХ століття частіше сорочки вишивали білим по білому. До вишивки в техніці «лиштва» додавали мережку, що в поєднанні з вишивкою створювало дуже витончений та елегантний виріб. У жіночих сорочках вишивали і мережили рукава, уставки і подоли, бо їх було видно з-під поясного одягу. Мережані, а не вишиті подоли – характерна особливість жіночих сорочок Слобожанщини. Поширеними візерунками були: «дубове листячко», «яблучковий прутик», «квіти», «грушки», «зірки».

Неповторною специфічною особливістю Сумщини були сорочки, оздоблені тамбурним швом переважно червоного кольору. Проте листочки квітів часто вишивали зеленим кольором, іноді комбінували синій, червоний, зелений, сірий кольори. Тамбурним швом вишивали переважно квіти, птахів. Вишиванки, виконані в такий спосіб, виглядають досить оригінально та яскраво. Квіти на рукавах «пухликах» розташовували частіше в шахматному порядку. Мережка – це також характерна особливість вишиванок Сумщини. Ніжними мережками прикрашали жіночі та чоловічі сорочки, рушники. Майстрині також мережили серветки, фіранки, скатертини. Такі мережки нагадують біле мереживо, на якому зображували стилізовані квіти, гілки, листя та геометричні орнаменти.

Вишиванка – це наша історія: міфологія, релігія, давнє мистецтво предків, душа народу. За висловом Л. Пономар, народне вбрання Слобожанщини – вияв регіональної і національної ідентичності населення. Вбрання поселенців Слобожанщини, які продовжили родовід з Київщини, Полтавщини, Чернігівщини, вирізнялося багатим колоритом, декоративністю, кроєм, які склалися на землях, що були центром Київської Русі [4, с. 40].

Література

1. Віхрова Т.В. Особливості українського костюма. *Традиційно-побутова культура Луганщини кінця 19-початку 20 століття* : Серія «Краєзнавчі записки». Вип. 6. зб. наук. ст. Луганськ, 2013. С. 222–304.
2. Євсєєва О. Вишивка Слобожанщини. URL: <http://www.sloboganka.com.ua/ukr/istoria.php>.
3. Кожереченко Є. Вишивка Сумщини. *Народне мистецтво*. 1999. № 3–4. С. 30–31.

4. Пономар Л. Народний одяг Слобожанщини на загальноукраїнському тлі. *Матеріали до української етнології*. 2016. Вип. 15. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mdue_2016_15_6.

5. Рибій Н. Народні художні промисли Харківської губернії другої половини 19-початку 20 століть. *Культура України*. Випуск 35. 2011.

6. Сушко В. Українське вишивання на Слобожанщині 19–20 століть. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 6. С. 66–70.

Круль Лариса,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
ДВНЗ « Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
e-mail: lorakrul@gmail.com

ЕТНОНОРМАТИВНА КУЛЬТУРА ГУЦУЛЬЩИНИ

Ключові слова: родинна обрядовість, етнологія, етнопсихологія.

Цікавою та малодослідженою проблемою з етнографії Гуцульщини є етнонормативна культура. Ця проблема знаходиться на стику різних наук таких, як етнологія, психологія, лінгвістика, антропологія та інших. Тому при вивченні даного матеріалу науковці застосовують міждисциплінарний підхід, використовуючи методи різних наук.

Етнонормативна культура – це складне сплетіння численних звичаїв та вірувань. Дана сфера життя включає в себе стосунки в родині та громаді, гостинність, відносини між різними віковими категоріями, виховання молоді, дозвілля, взаємодопомогу, кумівство, звичаї, яких дотримуються під час вітання та низка інших, не менш важливих, людських взаємин. Ця проблема постає однією з найбільш актуальних у наш час, оскільки сучасне прагнення молодого покоління до всього нового призвело до змін цінностей, що веде до іншого ставлення в родині, до гостей, відпочинку. Тому важливо зберігати та вивчати давні традиції української етнонормативної культури загалом і гуцульської зокрема.

В українській етнології ця проблема не отримала належної уваги від науковців, тому досліджень у даному напрямку проводилось небагато. У зв'язку з цим перед сучасними дослідниками постало багато проблем, пов'язаних з їх вивченням, оскільки відсутній польовий матеріал з минулих десятиліть. Однак деякі спроби висвітлення окремих аспектів у сфері вивчення особливостей

людських характерів та їх етнонормативної культури були зроблені ще в середині ХІХ століття.

Метою даної наукової розвідки є спроба коротко охарактеризувати дослідження цієї важливої проблеми.

Шанування людини починається від її народження. Горяни завжди чемно вітаються як зі знайомими, так і з незнайомими людьми. Кожен гуцул впевнений: якщо побажати добра іншому, – то й тобі буде добре. Аналогічні публікації можна зустріти в багатьох часописах, зокрема у журналах «Народна творчість та етнографія» і «Гуцулія» [4].

У даній публікації дослідник також аналізує походження різних прізвищ, які розповсюдженні по окремих гуцульських селах, стверджуючи, що їх надали відповідно до роду занять людини, місцевості, де вона проживає, а, найважливіше, від особливих рис характеру, притаманних тій чи іншій людині.

До питання традицій виховання на Гуцульщині звертався і Мирослав Стельмахович. Зокрема, він також, як і Дмитро Пожоджук, вивчав гуцульські привітання, традиції кумівства, а також ставлення дітей до батьків [5].

Багато інформації про характер гуцула можна почерпнути з літературних творів. На сьогодні їх аналізом, з метою виявлення психологічних рис характеру, займається М. Ільницький, який за основу досліджуваного матеріалу бере тексти творів І. Франка, Г. Хоткевича.

Сьогодні дана проблематика розглядається на різноманітних наукових форумах, що проводяться за останні роки. Так, на Першому світовому конгресі гуцулів питанням гуцульського діалекту та етнопсихології було приділено значну увагу.

Дослідникам Б. Атаманюк та М. Грабчук вдалося виділити кілька характерних психоповедінкових інваріантів гуцулів. До них вони відносять такі, як кордоцентризм і культ мистецьких талантів; героїзм, релігійність, яка межує з язичництвом; культ батьків; обожнювання деяких домашніх тварин та інше [1].

Дослідник О. Чеховський називає основні риси ментальності гуцулів, серед яких: працьовитість, міфологізм, тісний зв'язок з природою та існування кровної помсти. Ці характерні ментальні риси він виводить на основі ґрунтового аналізу повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків».

Таким чином, можна констатувати, що дана проблематика є малодослідженою. Адже тривалий період заборони дослідження гуцульської психології та етнонормативної культури в минулому столітті призвели до того, що сьогодні науковцям доводиться починати з розробок відповідних програм та методик для проведення досліджень у даній галузі науки.

Протягом ХХ сторіччя ми практично не зустрічаємо праць, присвячених проблемі гуцульської гостинності, кумівства, відносин між старшими та молодшими поколіннями, взаєминам. Варто ще раз наголосити, що дана проблема є однією з маловивчених серед інших з етнографії Гуцульщини, а тому потребує актуалізації зусиль сучасних науковців для свого всебічного та об'єктивного дослідження.

Духовна культура Гуцульщини є калейдоскопічним сплетінням стародавніх язичницьких та християнських вірувань, які відображені в міфологічних уявленнях гуцулів, їхній календарній та родинній обрядовості, звичаях, у повсякденному житті. На збереження цього унікального симбіозу, очевидно, великий вплив мав ізольований спосіб життя гуцулів, через гірські умови їхнього проживання.

Література

1. Атаманюк Б., Грабчук М. Психоповедінкові інваріанти гуцулів. Гуцульщина. Перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні. Івано-Франківськ, 1994. С. 47–49.
2. Зубрицький М. Пачкарство бакуну /тютюну/ в горах у Галичині в ХІХ ст. : Наук. зб. Львів, 1904. 24 с.
3. Коцюбинський М. Тіні забутих предків. Твори в 4 т. Київ : Дніпро, 1985.
4. Пожоджук Д. Українська ввічливість – золотий скарб української етнокультури. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 6. С. 61–68.
5. Стельмахович М. Традиційна гуцульська родина. *Гуцульська школа*. 1994. № 1. С. 25–29.

Кучерак Ірина,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри професійної освіти та інноваційних технологій

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

e-mail: i.kucharak@gmail.com

ВИШИВКА НА ПЛАСТИКОВІЙ КАНВІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ключові слова: логопедія, дрібна моторика, вишивка, пластикова канва, старші дошкільники, моторні функції.

Щороку зростає кількість мовних порушень у дітей старшого дошкільного віку, структура яких щоразу набуває все більш складного характеру [5]. Інтоксикації та інфекції в пренатальний період, захворювання і травми в перші

роки життя, несприятлива екологія – фактори, що негативним чином впливають на розвиток мовлення.

Однак часто причина криється в неналежній увазі до дитини, у відсутності спеціально створених, оптимальних умов, а відтак – і недостатньому розвитку дрібної моторики рук як однієї зі сторін рухової сфери, що пов'язана безпосередньо з оволодінням предметними діями, розвитком продуктивних видів діяльності, письмом та мовленням [3].

Означене доводиться констатувати, незважаючи на науково доведений факт безпосереднього впливу дрібної моторики рук як сукупності дій нервової, м'язової, кісткової систем у поєднанні із зоровою системою [3, с. 77] на функції вищої нервової діяльності загалом та розвиток мови (Анохін П., Бехтерев В., Леонтьєв Л., Лурія О.). Розвиток дрібної моторики впливає не лише на моторні функції пальців рук, підготовку руки до письма, а й опосередковано – на увагу та пам'ять [3].

Науково доведено: прості рухи рук допомагають прибрати напругу з верхніх кінцівок, м'язової мускулатури та знімають розумову втому. Отже, стимулюючи дрібну моторику, формуємо здатність дитини заспокоюватися, тим самим активізуємо різні зони мовлення. Надалі ці навички дитині потрібні для довільного використання рухів – навчатися малювати, писати, одягатися [1].

Оптимальні можливості для розвитку дрібної моторики руки створює вишивка на пластиковій канві – різновид, доступний навіть для початківців – дітей старшого дошкільного віку.

Така вишивка сприяє координованості рухів пальчиками, тренуванню дрібних м'язів і стимуляції безлічі нервових закінчень на долоньках рук, тим самим позитивно впливаючи на самопочуття дитини [4].

Пластикова канва – доступний матеріал із розташованими рівномірно отворами, ідентичний своєму тканинному аналогу, який надає можливості втілити будь-які креативні задуми, адже має різний розмір елементів, палітру кольорів, різноманітні форми та розміри. Вишивку виконують шерстяними нитками чи бавовняними муліне. Такий вид творчості є абсолютно безпечним для дитини, адже можна використовувати в роботі безпечну пластмасову голку.

Вишивка на пластиковій канві, враховуючи особливості матеріалу, навчає сприймати та розрізняти кольори і їх відтінки, розвивати акуратність, зосередженість, спостережливість, формувати просторову уяву та художній смак.

Сучасні тенденції в розвитку системи освіти актуалізують необхідність розвитку потенціалу кожної дитини. Порушення мовлення здатні стати справжньою перешкодою на шляху досягнення означеного. Саме тому розвиток дрібної моторики рук дитини, а значить, опосередковано і мовлення, є важливим напрямом роботи, спрямованим на підготовку до навчання у школі зокрема та подальшу гармонійну соціалізацію в суспільстві загалом. Ефективною в цьому

ракурсі є вишивка на пластиковій канві як засіб розвитку дрібної моторики рук дитини дошкільного віку.

Література

1. Ботта Н. Лечебное воспитание детей с двигательными расстройствами церебрального происхождения / под ред. М. Гончаровой. Москва : Просвещение, 2003. 246 с.
2. Захарова А. И., Макарова В. С. Методика обучения учащихся технологи выполнения объемной вышивки крестиком на пластиковой канве : научно-методический электронный журнал «Концепт». 2017. Т. 11. URL: <http://e-koncept.ru/2017/770164.htm>.
3. Кольцова М. М. Ребенок учится говорить. СПб. : Сага, 2002. 223 с.
4. Туренко Н. М., Литвиненко А. В. Розвиток дрібної моторики пальців рук як необхідна умова психічного розвитку дитини. *Педагогіка здоров'я* : збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я» (м. Чернігів, 27–28 вересня 2019 р.). Чернігів, 2019. 392 с.
5. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. № 24. С. 273–276.

Лемко Галина,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

педагогічного факультету

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

e-mail: halyna.lemko@pnu.edu.ua

ВИШИВАНКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Ключові слова: вишиванка, Україна, національність, ідентичність, формування, регіон.

У теперішніх умовах перебування України, важливим у системі сучасної освіти є формування національної ідентичності особистості. Пам'ять про Героїв Небесної Сотні, усвідомлення самоідентичності, боротьба за свободу і територіальну цілісність України – визначальні складові, на яких ґрунтується теперішнє патріотичне виховання учнівської молоді. Сьогодні особливої

актуальності набуває концепція В. Сухомлинського, який неодноразово у своїх працях наголошував, що «...в житті людини має бути щось найголовніше, що стоїть вище від усіх повсякденних турбот, тривоги, пристрастей» [5, с. 456]. Тому варто виховувати національно свідомих особистостей, які захочуть працювати задля розвитку держави, достойно представляти її в цивілізованому світі, захищати її незалежність і територіальну цілісність. М. Стельмахович стверджував, що «виховання дітей має відповідати інтересам нашого народу, постійно живитися з цілющих народних джерел» [4, с. 164].

Одним із видів самоідентичності українського народу, відтворенням його цінностей, традицій, культури та історії є вишиванка. Вона уособлює давні звичаї і любов до Батьківщини. Вишиванка в усі віки охороняла від біди, була оберегом, нагороджувала яскравістю та теплотою в годину безнадійності і складних часів. У знаках, що закодовані в її узорах, уособлена домінанта української національної самобутності, оптимізму і сили. За висловлюванням Н. Лисенко, вишиванка «...є важливим джерелом вивчення етнічної історії населення, його соціально-класової структури, естетичних поглядів та уявлень» [3, с. 463].

Патріотична сутність вишиванки полягає в поєднанні народу, традицій, оскільки вона є початком національних звершень ще з давньої пори. Українська вишивка бере свій початок у час трипільської культури. На теренах теперішньої Черкащини археологи відшукали знахідку, датовану VI ст. нашої ери: відбиток чоловіків, які одягнені у щось дуже подібне на український національний костюм. Крім того, ще Геродот визнавав, що вишивкою був оздоблений одяг скіфів, які тривалий період проживали на просторах України. Атрибути орнаменту і кольори вишивки залежали від місцевості, від звичаїв і культурних цінностей. Згадки про вишитий одяг є в багатьох письмових джерелах, насамперед у «Слові о полку Ігоревім», в Іпатіївському літописі та інших пам'ятках. Київські князі різними способами підтримували традиції вишиваного одягу. Тому в той період вишивка вважалася однією з найбільш шанованих професій. Першу школу вишивки в Київській Русі заснувала сестра Володимира Мономаха – Анна – в XI столітті. Там дівчата вивчали мистецтво гаптування золотом і сріблом. Навіть перебуваючи під впливом з боку інших народів на цивілізацію стародавньої Русі, вишивка залишилася оригінальною, зберігаючи традиції та власну ідентичність.

Вишиванка виражає певний символізм нації. Використання українського одягу є формою «громадянського самовираження людини» [2, с. 249]. Крім того, вишивка посилює приналежність і є своєрідною етнічною картою нашого народу. Символіка різнопланова залежно від територіального розміщення. Існують зооморфні, рослинні, рослинно-орнаментальні узори. Адже в кожного регіону свої мотиви вишивки. Наприклад, на Прикарпатті вишиванки, насамперед, відрізняються за чотирма етнічними регіонами. Якщо на Опіллі надавали привілей рослинним орнаментам, то в селах Гуцульщини досі люблять геометричні візрі й численні тони. Різнобарв'я геометричних узорів і червоно-чорну гаму

забарвлень має Бойківщина, тоді як на Покутті сорочку могли оздобити чотирма і навіть п'ятьма візерунками, аби акцентувати увагу на майстерності жінки та багатстві вишивки.

На думку педагога О. Вишневського, «вишиванка є виразником душі українця» [1, с. 98]. Український народ сприймав вишиванку як святиню. Вироби передавалися з роду в рід, з покоління в покоління та оберігалися як святилище. Без вишиванки проблематично уявити українську культуру, побут і історію. Вишивання формує і формувало в дівчаток і жінок терпіння в роботі, розвивало і розвиває почуття прекрасного, краси. Часто зустрічається в художній колоритній українській літературі звичай, що дівчина повинна була вишити коханому сорочку – вишиванку, власну хустину та весільний рушник.

Вишиванка пронизана релігійним, обрядовим духом народних здобутків і мрій. Це рівень інтелектуальності українців, для яких вишиванка це не просто одяг, а щось дуже особливе: особисте, рідне, святе.

Отож, вишиванка – це символ, який зберігає коріння, ідентичність народу, розуміння себе. У вишиванці зашифровано наш генетичний код. Це душа українського народу, наша історія, міфологія, релігія, мистецтво наших пращурів.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський обл. наук.-метод. ін-т освіти : Львівське обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. 238 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
3. Лисенко Н. Етнопедагогіка дитинства. Навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 720 с.
4. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посібник. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
5. Сухомлинський В. Народження громадянина. Вибр. твори : в 5-ти томах. Київ : Рад. школа, 1997. Т. 3. 670 с.

Ленів Зоряна,
*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри логopedії та логопсихології
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Національного педагогічного університету
імені Михайла Драгоманова,
e-mail: lzoryana@ukr.net*

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, Нова українська школа, українська вишивка, розвиток мовлення.

На тлі інтеграційно-інклюзивних тенденцій реформування вітчизняної системи освіти та нових ціннісних орієнтирів гуманістично спрямована педагогіка приділяє значну увагу питанням освіти дітей із особливими освітніми потребами (далі – ООП) задля формування активної, всебічно розвиненої особистості, наділеної ключовими життєвими компетентностями, здатної до успішної соціалізації (Андрущенко В., Бех І., Бондар Віт., Бондар Вол., Данілавичюте Е., Демченко І., Джус О., Дмитрієва І., Засенко В., Заплатинська А., Кобель І., Колупаєва А., Кремень В., Коваленко В., Куйбіда С., Ленів З., Литовченко С., Лобода В., Мазін Д., Максименко С., Малишевська І., Мартинчук О., Миронова С., Пахомова Н., Савчук Л., Сак Т., Синьов В., Синьова Є., Скрипник Т., Софій Н., Супрун Д., Таранченко О., Тарасун В., Федоренко С., Фомічова Л., Хохліна О., Шевців З., Шевцов А., Шеремет М. та багато ін.) [1; 3; 4; 5].

Упродовж незалежності України освіта дітей із ООП зазнала суттєвих трансформаційних змін (від спеціальної освіти до інклюзивної, від інституалізації до інклюзії), що пов'язані з визначенням нової ідеологічної суспільно-освітньої парадигми, яка ґрунтується на засадах людиноцентризму [1; 5].

Згідно з концептуальними засадами Нової української школи, сучасні освітяни повинні сприяти забезпеченню всебічного розвитку, талантів, здібностей, можливостей усіх без винятку дітей, в тому числі учнів із ООП. Закономірно, що найкраще можливості розвитку особистості проявляються під час творчої діяльності, а формування мовлення засобами української вишивки дає можливість поєднувати цей процес із національно-патріотичним вихованням, адже першою ключовою компетенцією задекларованою в Концепції НУШ є спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. «Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування» [2, с.11].

Внаслідок аналізу психолого-педагогічної наукової та методичної літератури з проблеми дослідження основними аспектами застосування вишиванки в інклюзивному навчанні дітей із ООП визначаємо: 1. Культурно-просвітницький; 2. Професійно-реабілітаційний; 3. Терапевтично-навчальний.

Практичне втілення навчальної складової третього аспекту реалізується через активне використання в освітньому процесі української вишивки з метою розвитку мовлення в дітей із ООП, а саме: видів орнаментів, технік виконання (швів), мотивів, кольорової гами, символів, регіональних особливостей, тощо.

Авторська методика ввібрала в себе класичні та інноваційні підходи до розвитку мовленнєвої діяльності дітей і може бути екстапольованою в систему інклюзивної освіти. Методична система структурована на наступними блоками, що передбачають вправи та ігри з вишиванками, які розвивають: 1. Вищі психічні функції; 2. Компоненти мовленнєвої системи: фонетико-фонематичні процеси, лексику, граматику, зв'язне мовлення; 3. Оптико-просторові навички; 4. Графомоторну координацію. Дві крайні позиції становлять сутність розвитку сукцесивно-симультанних синтезів і цілеспрямованого гнозо-праксису, що є здебільшого порушеними в дітей із ООП, та лежать в основі навчання грамоти (письма й читання).

Відобразимо окремі фрагменти методики. Насамперед, корисно спільно з дітьми в ігровій формі знаходити на вишиванці елементи орнаменту схожі на букви чи частини букв. Для цього спершу показуємо, які ж елементи схожі на букви. Наприклад: гачки – на букву Г, хрести – на Х, півкола – на С, драбинки – на Н, зигзаги – на П, парканчики – на Н. Є багато геометричних орнаментів, у яких діти зможуть упізнати букви Л, А, Ї, О, Т, Ш та інші. Доцільно використовувати диктант орнаментів, а потім букв (за аналогією з графічним диктантом Ельконіна) тощо.

З метою розвитку аналітико-синтетичної діяльності головного мозку, можна використати такі ігри з вишиванками: «Склади букву, а потім – слово» (діти знаходять елементи букв або букви на вишиванці, виписують їх у зошиті, а далі придумують слова з тих букв, які склали чи знайшли: хата, птах, шило).

Доцільно грати в ігри, спрямовані на розвиток фонематичних процесів: «Три слова» (на знайдену на вишиванці букву діти підбирають по 3 слова. Наприклад: Л – ліс, льон, лисиця, П – пеньок, повітря, парасоля); «Передай рушник» (одна дитина передає іншій рушник та промовляє слово (наприклад, МАК), дитина, яка отримує вишитий рушник, має назвати кількість звуків у цьому слові, придумує власне слово та передає рушник далі (за необхідності асистент допомагає дітям). На початкових етапах необхідно використовувати короткі слова, які містять не більше 4 звуків без збігу приголосних, пом'якшених чи африкатів, а далі завдання може ускладнюватись – дітям пропонуватиметься називати слова, які позначають зображення на вишивці (гачок, дерево, коло, віночок). Така гра тренує також відчуття «порядку ряду» та причинно-наслідкові зв'язки, а також уважність і когнітивні процеси.

З метою розвитку лексико-граматичної будови мовлення пропонуються наступні ігри з вишиванками: «Бабусина наука» (педагог називає предмет, зображений на вишиванці, а дитина називає його ознаку. Наприклад, ромб – червоний, квітка – яскрава, лялька-мотанка – гарна, квадрат – великий; «Дидактичний синквейн» (гра передбачає поетапні відповіді дітей на запитання педагога зі збільшенням слів за таким алгоритмом: 1. Що (одне слово-іменник)? – «Рушник»; 2. Який (два слова-прикметники)? – «Барвистий, довгий»; 3. Що робити (три слова-дієслова)? – «Вишивати, накривати, прати»; 4. Речення з чотирьох слів, яке відображає ставлення дитини до предмета або що вона знає про предмет – «Рушник походить із Гуцульщини»; 5. Одне слово-асоціація або

синонім – «Оберіг»). Варто зауважити, що основні поняття та лексичний матеріал добираються відповідно до програм і вікових можливостей та потреб дітей із ООП, які зазначені в індивідуальній програмі розвитку (технологія адаптації та модифікації [4, с. 59].

Для розвитку графо-моторних навичок доцільно застосовувати новітню технологію «Ниткографія» (виформовування з ниток фігур, образів, букв, слів), а також вишивання на папері по нанесених попередньо дірочках. Більш старші діти для розвитку зорово-моторної координації та усного мовлення (оскільки весь процес супроводжується описом того, що робить дитина) можуть вчитись вишивати справжні вишиванки. Такі види діяльності потребують дотримання техніки безпеки та злагодженої співпраці вчителя та асистента учителя (технологія спільного викладання), чи асистента дитини (батьків) [4, с. 58].

З метою тренування оптико-просторового гнозо-праксису доцільно виконувати з дітьми прави за принципом «Проби Озерецького «Кулак. Долоня. Ребро», але адаптувавши до теми (наприклад: «Голка. Катуська. Тканина», «Хатка, Квітка. Парканчик»).

Потенціал української вишивки творчі педагоги можуть використовувати з огляду на поставлені завдання уроку з урахуванням особистісно зорієнтованого підходу та технологій диференційованого викладання й індивідуального оцінювання, тобто окремі з них можна виконувати індивідуально, окремі – у парах (технологія парного навчання), підгрупах. При цьому не в кожній підгрупі, де знаходяться діти з ООП, обов'язковою буде присутність асистента вчителя, тому що впоратись із такими завданнями зможуть допомагати, за необхідності, інші діти [4, с. 58].

Сучасні освітяни НУШ мають можливості для імплементації цікавих розвивальних ігор з українськими вишивками в освітній процес, застосовуючи педагогічну майстерність і креативність, візуалізацію за допомогою технічних засобів навчання [3, с. 282], а основне – дотримуючись засадничих принципів педагогічної науки, етапів методики та технологій інклюзивного навчання.

Отже, результати науково-практичних розвідок у царині інклюзивної освіти демонструють гостру потребу в розробці інноваційних практичних підходів до роботи з дітьми з ООП, які б органічно вплітались в засадничі концепти НУШ, національно-патріотичного виховання та сповідували одну з базових парадигм освіти – людино-, дитиноцентровану стратегію. Однак, методика потребує доповнень і апробації на широкій вибірці дітей із ООП. У чому й убачаємо перспективність напрямку подальшого наукового пошуку.

Література

1. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Педагогічна думка, 2008. 520 с.
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Рішення колегії МОН України № 10 від 27.10.2016 року. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Шеремет М.К., Ленів З.П., Лобода В.В, Максимчук Б.А. Стан сформованості СМАРТ-інформаційного критерію готовності фахівців до реалізації інклюзії в освіті. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2019. № 72 (4). 273–285 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_72_4_23

4. Leniv Z. Current approaches to teacher assistants training for working in inclusive educational space. *Nowoczesna Edukacja : Filozofia, Innowacja, Doświadczenie*, 2018. № 1(9), 55–61 p.

5. Loreman T., McGhie-Richmond D., Kolupayeva A., Taranchenko O., Mazin D., Crocker C., & Petryshyn R. A Canada-Ukraine collaborative initiative for introducing inclusive education for children with disabilities in Ukraine : participant perspectives. *School Effectiveness and School Improvement*, 2016. № 27(1). 24–44 p. DOI: 10.1080/09243453.2015.1018912.

Мафтин Лариса,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та
методики початкової освіти
Чернівецького національного
університету ім. Юрія Федьковича
e-mail: l.maftyn@gmail.com

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОПЕДАГОГІКИ : ВИШИВАНКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

Ключові слова: етнопедагогіка, виховання, українська вишиванка, світогляд, традиція, національні цінності.

Нова освітня реформа актуалізує проблему виховання всебічно розвиненої особистості, «освічених українців, відповідальних громадян і патріотів, здатних до інновацій» [2]. У травні 2019 року набув чинності указ Президента України № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», яким обумовлено безстроковість дії прийнятої раніше «Стратегії національно-патріотичного виховання» та поширення її впливу на всі вікові групи. Отже, виховання патріотизму в сучасному українському суспільстві залишається одним із першочергових завдань; відповідно, національно-патріотичне виховання декларується важливою складовою освітнього процесу. З огляду на це, виховна діяльність сучасних закладів освіти має будуватися на основі національних цінностей, адже саме через їх усвідомлення здійснюється мотивація особистості до національно орієнтованої поведінки.

Актуальність дослідження вишиванки в контексті української етнопедагогіки зумовлюється викликами сучасності: повільним формуванням громадянського суспільства, загальноукраїнської ідентичності; потребами виховання громадянина-патріота; збереження традицій; сповідування тих цінностей, які інтегрують суспільство, сприяють єднанню. Тож метою даної розвідки є обґрунтування виховного потенціалу української вишиванки як засобу етнопедагогіки та одного із маркерів національної самобутності.

Національні цінності є підґрунтям націєтворення, чинниками консолідації української нації на сучасному етапі її розвитку. Дослідники проблеми цінностей, виокремлюють ті, які є особливо значущими для українців: Бог, родина, Україна (Ващенко Г.), воля, гідність, соборність, честь, праця, самобутність тощо (Липинський В., Янів В., Стельмахович М. й ін.). Учені зазначають, що культурна самобутність є основою національної культури, тож розмивання національної ідентичності, девальвація культурних цінностей, у багатьох випадках переважання регіональної, територіальної ідентичності над національною, спекуляції довкола мовного питання, маніпуляції ідеями мультикультурності й ін. становлять для неї загрозу. Теза Е. Ренана про те, що людина, яка ідентифікує себе з певною нацією, усвідомлює себе членом цієї спільноти, нині набуває особливої актуальності. Заслужують на увагу й міркування Д. Донцова, І. Мірчука, Ю. Липи про те, що саме цінності є тією життєвою силою, енергією, навколо якої повинна об'єднатися нація, завдяки чому вона зможе уникнути розколу й деструкції.

Самобутність – це національна неповторність, оригінальність, своєрідність. Вона проявляється в певних прагненнях, визначених етичних нормах, способах комунікації, ментальності, художньо-мистецькому світогляді. Г. Філіпчук зазначає: «Світ варто бачити своїми очима. Тільки оригінальність душі нації робить її цікавою, продуктивною і корисною для Світу» [3, с. 284]. Національна індивідуальність українців віддзеркалена в матеріальній і духовній культурі. Багатющим скарбом національних цінностей є етнопедагогіка, без знання якої не можна усвідомити національну систему виховання, здійснити ті завдання, які нині стоять перед сучасною системою освіти. Розкриваючи зміст терміну «етнопедагогіка», варто зазначити, що його семантичний контекст науковці пояснюють через аналіз таких понять, як народна педагогіка (начально-виховний досвід народу, сукупне педагогічне знання), система етнічних уявлень, педагогічний досвід народу, особливості етнічного виховання тощо (Ушинський К., Волков Г., Духнович О., Стельмахович М.). Аналіз різних підходів до трактування цього поняття дозволяє узагальнити його характеристики – «педагогічна наука, яка вивчає особливості етнічного виховання; галузь педагогічних знань і досвіду українців, система поглядів на навчання і виховання підростаючого покоління, що склалася протягом століть у середовищі народних мас; наука про народну педагогіку» [с. 60]. Цінність етнопедагогіки – у її

виховних ідеалах, які знайшли свій вияв в усній народній творчості, звичаєвості та обрядовості, виховних традиціях, досвіді національного виховання.

Одним із виховних засобів, який увібрив у себе досвід тисячолітнього буття народу є українська вишиванка – особливий, унікальний, винятково важливий предмет у його неповторній культурній спадщині. Її червоні й чорні кольори – відображення історії народу, знакова система світоглядних уявлень українців. Попри історичні перипетії, вишиванка зберегла свої особливості, не втратила первісної енергетики, магії, символіки, захисної сили. Це своєрідний код, візитівка нації: прикраса, оберіг, молитва без слів; вияв пошани до своїх традицій та власного коріння; інструмент самовираження та демонстрації етнопонаціональної приналежності українців.

Саме українська вишиванка сьогодні унаочнює становлення нової свідомості, стає містком встановлення концептуального діалогу між традиційною і сучасною культурою – одним із консолідуючих чинників національної спільноти, стимулює пошук тих базових цінностей, які об'єднують країну: вишиванки одягають на державні свята, релігійні й світські заходи; традиційним став День вишиванки, паради, марші, флешмоби, присвячені вишиванці. Нині Україна через вишиванку презентує світові свій унікальний національний доробок – те, що консолідує, єднає українців у просторі, незважаючи на кордони й регіональні відмінності, те, що виховує духовність, дає можливість не тільки почувати себе українцем, але й пишатися цим у міжнародному співтоваристві.

Література

1. Етнопедagogіка-українознавство. Термінологічний словник. Навчальний посібник / Уклад. Л. В. Мафтин. Чернівці : Технодрук, 2015. 276 с.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти : офіц. сайт. URL: <http://nus.org.ua/news/>
3. Філіпчук Г. Г. Національна ідентичність : культурно-освітній вимір : монографія. Чернівці : Друк АРТ, 2016. 304 с.

Михайлишин Галина,
*доктор філософських наук,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
e-mail: halyna.mykhailyshyn@pnu.edu.ua*

Довга Мирослава,
*аспірант кафедри теорії і методик
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
e-mail: mirosya29@meta.ua*

ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ

Ключові слова: професійна підготовка, навчальні дисципліни, види знань.

В Україні характер та напрями підготовки соціальних працівників зумовлені переважно змістом наукових дисциплін, які мають відношення до соціальної діяльності, а також педагогічними традиціями вищої професійної освіти. Ураховуючи невеликий досвід організації надання соціальних послуг та новостворений інститут соціальної роботи та професійної підготовки фахівців соціальної сфери, необхідно заакцентувати увагу на тому, що в програмах часто домінують предмети педагогічного та психологічного циклів, вивчення державної служби і, відповідно, їхні випускники орієнтуються на роботу переважно в державних структурах соціальної сфери (соціальне забезпечення та соціальне страхування), інтернатах, установах пенітенціарної системи (соціальна педагогіка) [3, с. 105].

Питанням професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності цікавилися науковці, серед яких, Т. Голубенко, І. Зимня, А. Капська, О. Карпенко, О. Москалюк та ін. Проблемами змісту набутих знань у процесі професійної підготовки займалися І. Підласий, І. Міщенко, А. Капська, О. Карпенко. Але в наукових працях не висвітлено питання видів знань, набутих у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи саме з молодими сім'ями.

Реформуванню змістової (інформаційної) складової освітнього процесу закладів вищої освіти України сприяє і той факт, що кожен із них на підставі освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми відповідно до певної спеціальності розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність їх вивчення, форми проведення занять та їх обсяг, графік освітнього процесу, а також форми поточного й підсумкового контролю. У зв'язку з цим заклад вищої освіти може реалізовувати право на інформаційне наповнення начального процесу дисциплінами, які сприяють збереженню національної культурної спадщини й національної самоідентифікації в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів [5, с. 68].

У результаті дослідження освітніх програм та робочих навчальних програм підготовки бакалаврів соціальної роботи в закладах вищої освіти нами виділено навчальні дисципліни, за допомогою яких студенти набудуть відповідні знання та компетентності, що будуть становити зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями. Деякі аспекти діяльності соціального працівника викладені в дисциплінах загального характеру, де загалом розкрита мета, завдання, основні поняття, технології роботи з різними категоріями громадян. Вивчення особливостей і характеристик роботи соціального працівника

з молодими сім'ями передбачено в окремих темах або і взагалі виділено в окремих питаннях. Тому розглянуті навчальні дисципліни з професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями ми розділили на загальні (формується базові компетентності), спеціальні (формується спеціальні компетентності по роботі з усіма видами клієнтів) та дисципліни сімейного напрямку (формується компетентності по роботі з сім'ями), що відображено в таблиці 1

Таблиця 1

**Навчальні дисципліни професійної підготовки
майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями**

№ з/п	Заклади вищої освіти	Навчальні дисципліни		
		Загальні дисципліни (формується базову компетенцію)	Спеціальні дисципліни (формується спеціальну компетенцію по роботі з усіма видами клієнтів)	Дисципліни сімейного напрямку (формується компетенцію по роботі з сім'ями)
1	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	- Загальна соціологія - Основи Консультування - Правознавство (вибіркова дисципліна)	- Правові основи соціальної роботи - Соціальна педагогіка - Соціальна психологія - Соціальна профілактика - Теорії соціальної роботи - Соціально-медичний патронаж	- Основи родинного виховання - Педагогіка і психологія родинних взаємин
2	Києво-Могилянська академія		- Правові основи соціальної роботи - Психологія для соціальної роботи - Основи соціальної політики - Соціальна психологія (вибіркова дисципліна)	
3	Херсонський державний університет	- Основи консультування - Правознавство	- Соціальна педагогіка - Правові основи соціальної роботи	- Сімейне консультування та супровід

		(вибіркова дисципліна)	- Теорія соціальної роботи - Технології соціальної роботи	(вибіркова дисципліна)
4	Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж	- Право соціального забезпечення	- Основи соціальної політики - Теорія соціальної роботи - Методика і технологія соціальної роботи - Право в соціальній роботі - Соціальна педагогіка (вибіркова дисципліна) - Практична психологія в системі соціальної роботи (вибіркова дисципліна)	- Соціальна робота з сім'ями, дітьми та жінками

Серед спеціальних (фахових) компетентностей виділяють здатності до аналізу та оцінки соціально-політичних процесів; психічних властивостей, станів і процесів, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади; проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів тощо. Тобто майбутній фахівець із соціальної роботи має володіти знаннями із психології, соціології, політології, медицини, менеджменту, юриспруденції та інших дисциплін, що показує мультидисциплінарність даної професії. Через це професійна підготовка соціальних працівників також має здійснюватись комплексно [4, с. 129]. Також практичний досвід майбутньої професійної діяльності в роботі з сім'ями студенти набувають у процесі проходження навчальної та волонтерської практики, виробничої практики в ЦСССМ та територіальних центрах надання соціальних послуг.

Наявність відповідної освітньої кваліфікації випускника закладу вищої освіти як претендента на зайнятість не гарантує успішного виконання ним професійних функцій та потребує періоду довготривалої адаптації, набуття досвіду [1, с. 23].

О. Москалюк наголошує на тому, що головною метою підготовки фахівця є «його розвиток в особистісному, професійному та соціальному плані, а результатом є і набуття професійних знань і вмінь, і розвиток професійно необхідних якостей» [2, с. 38].

На основі вищезазначеного можна виділити змістовий контент, яким оволодіють майбутні соціальні працівники в процесі навчальної діяльності, що знайде відображення в набутих знаннях. Оскільки тема нашого дослідження стосується молодих сімей, то ми визначили, які види знань набувають студенти в процесі вивчення начальних дисциплін уже попередньо згаданих закладів вищої освіти:

1. Соціальні знання (Соціальна профілактика, Основи соціальної політики, Загальна соціологія).

2. Психологічні знання (Соціальна психологія, психологія для соціальної роботи, Практична психологія в системі соціальної роботи, Педагогіка і психологія родинних взаємин).

3. Педагогічні знання (Соціальна педагогіка, Теорія соціальної роботи, Основи консультування, Сімейне консультування та супровід, Основи родинного виховання, Педагогіка і психологія родинних взаємин, Соціальна робота з сім'ями, дітьми та жінками).

4. Технологічні знання (Технології соціальної роботи, Методика і технологія соціальної роботи).

5. Соціально-правові знання (Правові основи соціальної роботи, Право в соціальній роботі, Правознавство, Право соціального забезпечення).

6. Медичні знання (Соціально-медичний патронаж).

Таким чином, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників має здійснюватися комплексно. У процесі такої підготовки вони ознайомлюються з різною специфікою своєї майбутньої професійної діяльності, що є необхідністю під час вивчення ними навчальних дисциплін загального, спеціального та сімейного характеру. Набуті в сукупності знання, зокрема соціальні, психологічні, педагогічні, технологічні, соціально-правові та медичні, є необхідними в роботі з молодими сім'ями. Це зумовлено тим, що професія соціального працівника в сучасних умовах розвитку суспільства потребує фахівця з багатоаспектним, мультидисциплінарним та високим рівнем знань.

Література

1. Волошко Л. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 204 с.

2. Москалюк О. І. Формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Хмельницький, 2007. 211 с.

3. Попова А. С. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія : Педагогіка та психологія. 2017. Вип.2. С. 104–108.

4. Скачкова Г. С. Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2016. № 3(48). С. 128–133.

5. Fokin J. Theory and Technology of Learning: Approach Based on the Activity : Textbook for students of higher educational institutions. The publishing center «Academy», 2006. 240 p.

Орос Ільдико,
доктор філософії,
ректор Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II,
e-mail: ildiko@kmf.uz.ua

Біда Олена,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри педагогіки і психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II,
e-mail: tetyanna@ukr.net

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ УЧНІВ

Ключові слова: громадянська відповідальність, система, виховна робота, учні, активна громадянська позиція.

Розбудова України як незалежної, суверенної держави вимагає виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, забезпечувати соборність України, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити реальний внесок у реформаторські процеси.

Сучасна модернізація системи освіти вимагає пошуку нових педагогічних технологій, що здатні забезпечити формування громадянина з активною громадянською позицією, громадянською відповідальністю, яка передбачає не тільки оволодіння учнями знаннями про права й обов'язки громадян, переконання їх у доцільності демократичних перетворень суспільства, сформованість високих морально-вольових, патріотичних якостей і почуттів, а й виявлення вмотивованих громадянських вчинків, дій. У розробці такої технології формування громадянської позиції учнів полягає актуальність дослідження [1].

Громадянська відповідальність визначається єдністю думок, почуттів і діяльності, тому важливо дбати про розвиток емоційного, інтелектуального та практично-дійового компоненту громадянської культури, щоб повага до законів і символів Батьківщини, до її святинь, розуміння своїх прав і обов'язків

поєднувалися з реалізацією власних патріотичних почуттів, прав і обов'язків у повсякденному житті.

Результативність формування громадянської відповідальності залежить від того, як педагоги стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління учнів, демократичного стилю взаємодії; сприяють формуванню критичного мислення, творчості й самостійності, усвідомленню власних світоглядних орієнтацій [2].

Складовими громадянської відповідальності є громадянська освіченість, компетентність, активність, досвід громадської діяльності [3].

Основними методологічними позиціями, що враховуються в конструюванні структури й динаміки формування громадянської відповідальності особистості, є:

- уявлення про громадянську культуру особи як інтегральну властивість, ідеальну систему, яка проглядається через основні показники: структурність, системність, цілісність, функціональність;
- основні складові підсистеми цілісної системи громадянської культури особистості функціонують у рамках замкнутого кола, у якому існують різноманітні взаємозалежності: як одно-однозначні, одно-багатозначні, так і багато-однозначні й багато-багатозначні детермінації;
- існування в цих підсистемах природних, соціальних та системних якостей, які виступають одночасно й основними показниками сформованості громадянської культури як системної інтегральної якості; поділ соціальних та системних якостей на якості «першого» та «другого» порядку;
- ієрархічність, взаємопідпорядкованість елементів цілісної системи громадянської культури особи, накладання і взаємозв'язок окремих підсистем у їх цілісній системі; виступ природних якостей «другого порядку» в ролі соціальних якостей «першого порядку» та соціальних якостей «другого порядку» в ролі системних якостей «першого порядку»;
- інтеріоризація зовнішніх впливів, цінностей, обставин у взаємодії цілісних систем та екстеріоризація внутрішніх складових елементів системи, зміна зовнішніх обставин під впливом внутрішніх чинників;
- існування активних центрів у цілісній системі громадянської відповідальності особистості, домінантні прояви у її структурі окремих підсистем.

Структура громадянської відповідальності як цілісної системи включає три підсистеми, що характеризують природні, соціальні та системні якості громадянськості, взаємопов'язані ієрархічно та синергетично [4].

Висновки. Сучасна модернізація системи освіти вимагає пошуку нових педагогічних технологій, що здатні забезпечити формування громадянина з активною громадянською позицією, яка передбачає не тільки оволодіння учнями знаннями про права і обов'язки громадян, переконання їх в доцільності демократичних перетворень суспільства, сформованість високих морально-

вольових, патріотичних якостей і почуттів, а й виявлення вмотивованих громадянських вчинків, дій.

Література

1. Нікітіна Н. П. Формування громадянської позиції учнів у навчально-виховному процесі педагогічного ліцею. автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Луганськ, 2007. 23 с.

2. Виховання громадянської культури. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5496.html>

3. Педагогічні умови виховання громадянської правової культури старшокласників у процесі позакласної роботи. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19891-pedagogichni-umovi-vihovannya-gromadyansko%D1%97-pravovo%D1%97-kulturi-starshoklasnikiv-u-procesi-pozaklasno%D1%97-roboti.html>

4. Дерев'янюк Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.-метод. посіб. / за ред. В. Костіва. Київ: ТОВ «Праймдрук», 2011. 352 с.

Павленко Юлія,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової освіти,

природничих і математичних дисциплін

та методик їх викладання

Полтавського національного педагогічного

університету імені В.Г. Короленка

e-mail: iuliia.pa77@gmail.com

КУЛЬТУРА НОСІННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ ВИШИВАНКИ УКРАЇНСЬКОЮ ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: українська вишивка, мода на вишиванку, Іван Франко, Олена Пчілка, Володимир Короленко, Віра Роїк, Полтавщина.

У наш час одягнути вишиванку – модно та престижно. Практично кожен сучасний українець у своєму гардеробі має вишитий одяг. Однак, виявляється, що до середини ХІХ століття національне вбрання носили переважно селяни. І лише згодом українська еліта підносить вишиванку до рівня класичного європейського костюма, й таким чином демонструє свій національний вибір.

Ця публікація є вшануванням пам'яті не просто відомих українських модників, а визначних українців, які наприкінці ХІХ – початку ХХ століття

всупереч канонам, заборонам і наказам давали вартісні національно-культурні просвітницько-виховні уроки з українства. При цьому автор робить акцент на полтавських сторінках в історії піднесення української вишиваної цінності.

Іван Якович ФРАНКО (1856–1916) був знаним експериментатором, зокрема й у моді. Свого часу він уперше прирівняв до вишуканої європейської одяжної класики вишиту полотняну сорочку в народному стилі, уперше в історії одягнув вишиванку під чоловічий костюм-трійку та носив разом із краваткою. Вишитий одяг І. Франко носив скрізь: вдома та «в люди», вона була органічною складовою життя письменника.

Цікавий факт: у 1967 році Анна Франко-Ключко, донька Івана Франка, під час свого приїзду в Україну передала Музеєві Івана Франка у Львові полтавську мережану сорочку батька, яку зберігала «як найцінніший скарб» [3]. За даними музею, сорочку вишивала відома решетилівська майстриня Олена Самойлович на замовлення Миколи Лисенка, якого, у свою чергу, про це просила Ольга Франко, а Христя Алчевська привезла замовлення Франкам. Ця сорочка – унікальна річ, вишита білими нитками по білій тканині, у поєднанні кількох технік вишивання – мережки з настилом і прутиком із зубцюванням.

Яскравою представницею жіночої половини української інтелігенції межі ХІХ – ХХ століть є *Олена Пчілка*, уроджена *Ольга Петрівна ДРАГОМАНОВА*, у шлюбі *КОСАЧ (1849–1930)*, мама Лесі Українки, відома українська етнографиня, письменниця і громадська діячка, родом із Гадяча, що на Полтавщині.

За ініціативою матері всі діти Косачів змалечку носили народний вишиваний одяг, усі три доньки (Леся, Ольга, Ізидора) вправно вишивали й услід за прогресивною матір'ю прикрашали класичні блузи й сукні елементами української національної вишивки, про що свідчать численні світлини сім'ї Косачів, опубліковані зокрема у виданні Т. Скрипки «Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура» [2].

Як авторка першої ґрунтовної роботи з української орнаментики, альбому «Український народний орнамент: вишивки, ткани, писанки» (1876 р.), Олена Пчілка виграла гран-прі на I Всесвітній виставці в Парижі й за своє життя перевидавала цю збірку п'ять разів, щоправда перше видання в повному обсязі не збереглося, а лише окремі його частини знаходяться у фондах різних музеїв України. Від самої смерті авторки і донині ведеться активне відновлення її етнографічних збірок, видано репринти праць. Так, у шостому (посмертному) перевиданні «Українських узорів» читаємо заповіді визначної українки: «Бажано, щоб наші вишиванки зоставалися при своїй давній, властивій їм, красі» [4, с. 2]. Винятковим науковим підходом авторки було її прагнення знайти спільне, а не відмінне в орнаментах вишивки різних регіонів України. Далекоглядним стало також її застереження щодо ймовірності втрати багатьох прадавніх українських швів і вишиваних технік через політику насаджування більш простого у виконанні та відносно «молодого» західноєвропейського хрестика, історія розвитку якого

ледь сягнула 150 років і який називають також «брокарівським», від імені Г. Брокара, підприємця, який, власне, завіз та пропагував цю техніку шиття на наших землях.

Володимир Галактіонович КОРОЛЕНКО (1853–1921) – відомий російсько-український письменник, народився в Житомирі, а останні двадцять років життя разом із родиною мешкав у Полтаві та вирізнявся українолюбними поглядами. Серед світлин В. Короленка є одна, де письменник у вишиванці. Мало фактів відомо про цей знімок, однак молодий чоловік (на фото В. Короленкові 23 роки) подарував його майбутній дружині Євдокії ще задовго до шлюбу.

Не менш цікавою є інформація про те, що Володимир Короленко мав дружні стосунки з родиною знаної української майстрині-вишивальниці Віри Роїк, котра приходилася похресницею письменника [1].

Віра Сергіївна РОІК (1911–2010) народилася в місті Лубни Полтавської області на початку ХХ століття. Свій найперший у житті рушник вона вишила для Володимира Короленка. «Кримська полтавка», як сама себе любила називати Віра Сергіївна, прожила довге життя – 99 років, великою частиною якої є любов до вишивки. Після Другої світової війни переїхала до Сімферополя і там популяризувала українські вишивальні традиції. Її роботи є в багатьох музеях України і світу, у них майстриня використовувала близько 300 швів.

Отже, українська вишивка – унікальне явище Вселенського масштабу!

Література

1. Віра Роїк : геній української вишивки. *Лубенська районна державна адміністрація. Полтавська область.* 2018. URL: <http://lubnyu.adm-pl.gov.ua/page/vira-sergiyivna-royik>
2. Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів : їх устрій та культура. Київ : Темпора, 2013. 655 с.
3. Тихолоз Н. Вишиванка в родині Франків : від коду роду до коду народу. *Франко : наживо / Franko : Live (Авторський проект Наталі та Богдана Тихолозів).* 2017. URL: <https://frankolive.wordpress.com/>
4. Українські узори : зібрала Олена Пчілка (О. Косач) / передм. К. Дацького. 6-е вид. Новий Ульм : Вид-во «УВ» [Німеччина], 1947. 10 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11927/file.pdf>

Паска Тарас,
*аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника»,
e-mail: taraspaska5@gmail.com*

ГУЦУЛЬСЬКА ВИШИВКА І ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Ключові слова: Гуцульщина, гуцульщинознавство, декоративно-прикладне мистецтво, гуцульська вишивка, етнокультурна ідентичність.

У системі національного виховання здобувачів освіти важливу роль відіграє українське народне декоративно-прикладне мистецтво, зокрема художня вишивка Гуцульського краю. Воно сприяє формуванню етнокультурної ідентичності дітей і молоді, розвитку їхніх художньо-творчих здібностей і професійного самовизначення.

Гуцульський регіон охоплює східну, найвисокогірнішу частину Українських Карпат. Це територія восьми районів Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей, де проживає майже півмільйона жителів [2, с. 132].

Гуцульщину справедливо називають самотутнім, колоритним куточком України. Тут до наших днів збереглася автентична народна культура її корінних жителів – етнографічної групи гуцулів. Від мешканців інших регіонів країни вони відрізняються способом господарювання, заняттями, побутом, говіркою, одягом, звичаями, обрядами і традиціями.

Зрозуміло, що й гуцульська вишивка має ряд особливостей і неповторних рис. Напевно, немає такого гуцульського села або містечка, де б не займалися вишивкою, але справжніми осередками гуцульської народної вишивки можна вважати населені пункти Космач, Косів, Підзахаричі, Черганівка, Пістинь, Зелене, Вижниця, Яворів, Рожнів, Вашківці, Шешори, Прокурава та ін. [3, с. 216].

Головна особливість гуцульської вишивки – геометричний багатоколірний орнамент, який варіюється по-особливому в кожній місцевості. Часто навіть сусідні гірські села відрізняються художньо-вираженими засобами вишивання. А в кожному населеному пункті може побутувати від 10 до 30 різних орнаментів та вживатися свої самотутні назви вишивок, ниток, технік.

З метою вивчення й оволодіння гуцульським декоративно-прикладним мистецтвом подвижники та ентузіасти гуцульщинознавства ще в 1990-х – на початку 2000-х рр. розробили орієнтовні програми з гуцульщинознавства, де знайшло своє місце вивчення гуцульської вишивки. Велику роль у становленні гуцульської школи відіграли науковці, освітяни А. Григорук, І. Зеленчук, П. Лосюк, І. Пелипейко, Р. Скульський, М. Стельмахович, В. Хрущ, П. Шкрібляк та багато інших. З 2006 року в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника започатковано Міжнародний науково-дослідний проєкт «Гірська школа Українських Карпат», створено творчу навчально-наукову лабораторію. Сприяли цьому також регіональна програма «Освіта Гуцульського краю» (1995), програма Івано-Франківської обласної ради «Розвиток народних ремесел і

промислів на Прикарпатті» (2000), указ Президента України «Про збереження і популяризацію гуцульської культури» (2009).

Вивчення народної вишивки в гуцульських школах відбувається на уроках гуцульщинознавства, образотворчого мистецтва, трудового навчання, під час гурткової діяльності. Обов'язковий елемент засвоєння гуцульської вишивки – збирання і вивчення її зразків у рідному селі чи місті, спостереження за роботою відомих майстрів цього виду мистецтва, відвідування виставок, музеїв, центрів народної творчості. Багатий досвід допрофесійної підготовки з художньої вишивки на Гуцульщині нагромадили загальноосвітні та позашкільні заклади освіти в населених пунктах Яворів, Рожнів, Вербівці, Город, Річка, Брустури, Кути, Старі Кути, Косів, Верховина, Рахів, Надвірна, Путила [3, с. 218].

Популяризація народної вишивки серед дітей та молоді проводиться шляхом знайомства з творами відомих майстрів вишивального мистецтва Гуцульщини. Це, зокрема, художник-орнаменталіст Георгій Гарас із Вижниччини (1901–1972), який за сорок років створив близько трьох тисяч зразків буковинського орнаменту на основі народних гуцульських взірців (переважно рушники й краватки) [4, с. 5].

Ксенія Колотило (1916–2007) із Підзахаричів на Путильщині – всесвітньо відома майстриня художньої вишивки, меценатка, яка з 1939 р. проживала в еміграції у Відні. У її збірці понад 1000 узорів для серветок, подушок, скатертин, сорочок, рушників. У школі її рідного села відкрито музей Ксенії Колотило, а в Білоберізькій школі Верховинського району – музей вишивки її імені.

Талановитими майстрами гуцульської вишивки, із творчістю яких знайомляться учні під час занять, стали Дмитро Пожоджук, Валерій Малиновський, Ганна Арсенич, Ганна Герасимович, Марія Гудима, Ольга Курик, Олена Гасюк.

Заслужений майстер народної творчості України Василина Янушевська-Шкрібляк із с. Зелене (Верховинщина) відкрила музей гуцульської вишивки у власному будинку. Тут школярі, студенти, туристи знайомляться з оригінальними експонатами, зробленими майстринею власноруч – гігантськими вишитими іконами, пишними подушками, гуцульським одягом, рушниками.

Віднедавна потребує всебічного вивчення і осмислення творча спадщина найретельнішої дослідниці гуцульської вишивки Ірини Свйонтек (1937–2018). За півстоліття під час етнографічних експедицій вона зробила 60 тисяч фотографій взірців автентичної карпатської вишивки, видала 7 унікальних мистецьких альбомів (2005–2016) [1, с. 3]. Ці альбоми визнано як навчальні посібники, тому що там висвітлено точне походження найкращих зразків народних вишивок Івано-Франківщини, подається паспортизація кожної фотоілюстрації з узорами та типажами гуцулів і покутян. Альбоми Ірини Свйонтек мають музейну цінність, цінність для етнологів і етнографів, для майстрів вишивки, а також можуть служити джерелом інформації для етнотрипів майбутнього. Вона, як і Заслужений майстер народної творчості України Д. Пожоджук, вважала, що

гуцульське село Космач, відоме знаними майстрами художньої вишивки та інших видів гуцульського декоративно-прикладного мистецтва, заслуговує на те, щоб його віднести до культурної спадщини ЮНЕСКО, тобто посісти заслужене місце в культурній спадщині світу від України [5, с. 165–166].

Таким чином, гуцульська народна вишивка є духовним символом і оберегом національної пам'яті українців, важливим засобом формування етнокультурної ідентичності сучасної молоді, її художньо-творчих здібностей і професійного самовизначення. Про це свідчить зростаюча популярність міжнародного свята «Всесвітній день вишиванки» серед дітей та молоді Гуцульського краю.

Література

1. Єдина у своєму чині. Ірина Свйонтек. *Галичина*, 2018. № 33. С. 3.
2. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент як засіб формування ідентичності українця, громадянина-патріота України (на прикладі вивчення гуцульщинознавства). *Вчені-горяни – гірській школі: науково-методичний посібник* / за ред. П. Лосюка. Косів : Писаний Камінь, 2018. С. 132–137.
3. Паска Т. Вивчення декоративно-прикладного мистецтва Гуцульщини як засіб формування художньо-творчих здібностей і професійного самовизначення здобувачів освіти. *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій: український і зарубіжний досвід: монографія*. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. С. 210–240.
4. Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса. Львів : МС, 2008. 180 с.
5. Свйонтек І. Презентація альбомів «Космацькі вишивки Косівщини». *Космач: традиція і сучасність: збірник науково-популярних статей за результатами науково-практичної конференції* / за ред. Д. Дзвінчука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2016. С. 162–170.

Поясик Оксана,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки і психології
Коломийського ННІ ДВНЗ ПНУ імені Василя Стефаника
e-mail: oksana.poiasyk@pnu.edu.ua

ВИШИВАНКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ГОРЯН : ТРАДИЦІЇ ВІЗЕРУНКІВ

Ключові слова: вишивання, гуцульська вишивка, техніка вишивання.

Одним із найбільш масових, улюблених видів українського народного мистецтва є вишивання. Це унікальний вид народної творчості, котрий втілює

духовне джерело українського народу та дарує нам багатство його творчих сил. Для українця вишиванка – не просто мистецтво. Це щось дуже особливе: особисте, рідне, святе. Вишивка – як символ, який зберігає його коріння, ідентичність, розуміння себе. Це наша історія, міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа нашого народу. Та більше того, у вишивці зашифровано наш генетичний код. В Україні вишивати вміли в усіх регіонах. Кожна область, інколи навіть село володіли своїми унікальними техніками вишивання. Дівчаток із наймолодшого віку привчали до вишивання.

Вишивка, зокрема гуцульська, допомагає досягнути і зберегти традиції матеріально-духовних, художньо-стильових канонів вишивання з її давніми магічними символами. Місце та роль вишивки в житті людини в обрядово-ритуальній сфері освячені віковими традиціями, відлуння яких дійшло до сьогодення. Вона використовувалася зазвичай як оберіг від хворіб, лиха, як побажання добра та щастя.

Вишивкою як найулюбленішим та найпоширенішим видом народного мистецтва завжди прикрашали одяг (жіночі та чоловічі сорочки, кептарі, кожухи, сердаки, чоловічі штани (гачі)), рушники, скатерті, наволочки на подушки, простині та ін. Наприкінці ХІХ та початку ХХ століть для вишивання використовували нитки з вовни чи льону, які власноруч пряли жінки, пізніше шовкові, металеві, срібні, золоті нитки, муліне. Інколи одяг доповнювали бісером, коралами, гудзиками, головками металевих цвяхів.

Багатство гуцульської вишивки демонструється в різновиді технічного виконання. Володимир Шухевич у своїй фундаментальній праці «Гуцульщина» подає 12 технік гуцульської вишивки: низинка двох видів, стебнівка, плетінка, обмітка, кіска, шов «поперек голки» («ключка»), штапівка («решітка»), настилування («соснівка»), («хрестик»), двостороння стебнівка («шнурок плетений», «мережка-цирка»). Колекції сорочок з Гуцульщини та Покуття дають можливість стверджувати, що такі техніки вишивання, як поверхневий кучерявий шов, виклювання тощо є чи не найстарішими і на сьогодні позабутими. Поширена техніка вишивання – низинка. Напевно, жодна з усіх технік вишивання впродовж багатьох років не зазнала такого складного процесу кристалізації художньо-стильових канонів, як низь. Цій техніці притаманний високий рівень художньо-технічної майстерності. У старих зразках вишивок контур мотивів завжди виконувався чорною ниткою, а сам узір, візерунок і фон – кольоровими. Локальна художня особливість гуцульської вишивки – в поліхромному й орнаментальному рішенні. На кожному виді носі використовувалися відповідні техніки вишивання. Так, вставки сорочок прикрашалися низью, хрестиком, циркою, перемітки – стебнівкою, сердаки, кожухи й онучі – кіскою, штапівкою [2, с. 42].

Здавна вишивки на Гуцульщині відзначались строкатою багатоколірністю та різноманітною геометричною орнаментикою. Вона включає в себе прості мотиви і

складні фігурні елементи, мотиви-комплекси. Це ромб, напівромб, по-різному поєднані в горизонтальному або вертикальному напрямках. Це виразно проявляється в декоруванні жіночих сорочок, особливо їх рукавів. Згідно з розміщенням вишивок на рукавах, сорочки можна поділити на дві групи: сорочки, у яких вишиті уставки та манжети й ті, у яких вишита вся площа рукавів між ними. Вишивка розташована на уставках, манжетах, на всій площині рукава, а також на обшивці довкола горловини та на пазусі. Вишивка виконана вовняними нитками. Мотив, що переважає в орнаментиці, – круглі квіткові розети, вписані у восьмикутник на уставках. Такі ж мотиви, тільки без обрамлення, заповнюють густо цілу довжину рукава [1].

Крім ромба, поширені в традиційному геометричному орнаменті гуцульської вишивки квадрат, трикутник, круг, косоподібна фігура, хрести, зубці, кучері, меандр, плетінка тощо. Ці основні геометричні фігури створюють у різних поєднаннях стрічкові композиції. Усі ці мотиви відомі в мистецтві східних слов'ян уже в X–XIII століттях. Один із них – це геометризація рослинних та інших образотворчих форм, а також трансформація в геометричні мотиви зображень людей, звірів, птахів, рослин тощо.

У гуцульській вишивці збереглися геометризовані антропоморфні, зооморфні мотиви. Вони чітко простежуються у вишивках верхнього жіночого одягів: на сердаках, кептарях, кожухах та гуглях. Типовою композицією гуцульської вишивки є різні за шириною стрічкові смуги, котрі розташовані строго симетрично, згідно з орнаментальною сіткою, створеною з комплексу горизонтальних, вертикальних, скісних, прямих і кривих ліній, що обґрунтовують відповідні орнаментальні ритми. Наступні, легкі стрічкові композиції вишивок розміщені на місцях зшивання окремих частин одягу: рукавах сердаків, кожухів, мант, низу холошів, по краях онуч, капчурів. Для Гуцульщини є характерними розеткові та квадратів композиції з численними варіантами контурного обрамлення. Розглянуті види вишивок розкривають складну систему орнаментики, властивої для тієї чи іншої техніки виконання, матеріалу та призначення [2, с. 43].

Отож, характерними рисами гуцульської вишивки є геометричний орнамент, а кольорова гама – від червоно-жовтого до зеленого кольору. Техніка вишивання теж різна – від гладі, низинки до хрестика. Вишиванки переходили у спадок від старшого покоління до молодшого і стали чудовим проявом духовного становлення українського народу.

Література:

1. Гуцульське жіноче вбрання 100 років тому. URL: <https://inlviv.in.ua/suspilstvo/statti/gutsulske-zhinoche-vbrannya-100-rokiv-tomu-video>
2. Ткачук Я. Гуцульська вишивка та покутська вишивка. *Гуцульська вишивка в колекції НМНМГтаП імені Й.Кобринського*. Монографія/ Заг. ред.: О. Никорак; відповідальна за випуск: Л. Лихач. Київ : Родовід, 2010. С. 42–59.

Просіна Ольга,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри філософії і освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «УМО» НАПН України,
e-mail: prosina.olga.v@gmail.com*

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: патріотизм, громадянськість, пограниччя, почуття кордону.

Говорячи про ефективність виховання особистості в закладах позашкільної освіти, ми акцентує увагу на важливості педагогу виховувати учнів власною поведінкою. У педагога має бути сформований свідомий патріотизм, який є нерозривний з відповідальністю. Процес національного відродження України потребує від громадян не лише віри і любові до свого народу, а й усвідомлення своєї відповідальності перед суспільством, народом, нацією. Педагог, який є малосвідомим, або не думає про свою відповідальність, або ж боїться її. Для нього власні дії визначаються суто особистими потребами й інтересами, а за долю країни, він вважає, що відповідальним є хтось, але не він безпосередньо. Тоді як відповідальність передбачає, з одного боку, усвідомлення необхідного, а з іншого – можливість вибору шляхів його реалізації.

З патріотизмом органічно поєднується етнічна самосвідомість громадянина. Етнічна самосвідомість підростаючого покоління базується на етнічній ідентифікації, яка вбирає в себе любов до свого народу, віру в його духовні сили, готовність до праці на користь народу; знання та уміння осмислювати його моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; передбачає систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, звичками, знаннями, відповідальністю перед своїм народом [1].

Українське суспільство налічує більше двохсот різних національностей, кожна з яких має свою етнічну самосвідомість. Проте це не заперечує їхній готовності служити інтересам країни, у якій вони проживають – Україні. На більш високому рівні етнічна самосвідомість переростає в національну самосвідомість. Остання передбачає ідентифікацію особистості з усім народом України, незалежно

від свого етнічного походження, політично об'єднаного єдиним інститутом громадянства, територією, економікою, історичною долею та перспективами майбутнього. Свідомі патріоти України – це і українці, і росіяни, і євреї, і татари, і молдавани, й інші народності, які живуть на території однієї держави, що утворилась внаслідок політичної інтеграції етнічних спільнот, збагачують її своєю культурою і сприяють її розквіту.

Слід зауважити, що процес розвитку незалежної, суверенної й демократичної Української держави тісно пов'язаний із формуванням української політичної нації, становленням громадянського суспільства, передбачає значну трансформацію світоглядних орієнтацій і самосвідомості народу в полі етнічній, багатоконфесійній, соціально-розрізненій країні, якою нині є Україна, з різним історичним минулим її регіонів, не до кінця вирішеною мовною проблемою. Необхідно знайти таку систему цінностей, яку б розділяли більшість членів суспільства і яка б фактично наповнила зміст сучасного українського патріотизму.

Об'єднати представників суспільних груп у єдиний цілісний організм – українську політичну націю – може громадянський патріотизм, в основі якого повинні бути цінності громадянського змісту – громадянські права і свободи, рівноправність, спільність громадян зі стратегічних напрямів і цілей розвитку держави та суспільства, взаємна толерантність і соціальна солідарність між різними суспільними групами. До системи цінностей громадянського виховання належать: гордість за свою Батьківщину, лояльність до української держави, повага до її символів, атрибутів, мови, повага до української нації та її історичного минулого та інші.

Визначальною характеристикою національного патріотизму є його гуманістична моральність, яка об'єктивно притаманна громадянському суспільству, бо виходить за рамки вказівної і забороняючої систем та піднімається на більш високий рівень ціннісно-світоглядної орієнтації, яка включає в себе такі риси, як чуйність, милосердя, доброта, увага, совісність, справедливість, працелюбність, толерантність, чесність, гідність, любов і повага до своїх батьків, до свого роду.

Свідомий патріотизм несумісний із шовінізмом, расизмом, які проявляються в неповазі й ненависті до інших народів і націй, їх культури і прав. Сепаратизм – недопустимі дії, які не властиві українському патріоту, бо він має дбати про єдність України. Недооцінка патріотизму як найважливішої складової суспільної та індивідуальної свідомості призводить до послаблення соціально-економічних, духовних і культурних основ розвитку суспільства і держави.

У світі наприкінці ХХ – п. ХХІ ст. відзначаються багаточисельні конфлікти на «кордонному ґрунті». Різноспрямовані впливи – геополітичні, культурні, релігійні та інші водночас роблять пограниччя зоною притягіння і взаємовідштовхування, а також простором для масштабних маніпуляцій.

Освітні процеси в зоні пограниччя мають свою специфіку. Розкриваючи особливості пограниччя, доцільно звернути увагу на поняття «кордон». Актуальним стає новий аспект у патріотичному вихованні – виховання «почуттям кордону» (термін К. Хаусхофера), це дає можливість громадянам відчувати територіальну цілісність держави, сприяє розвитку саме бар'єрної функції державного кордону.

Література

1. Виховуємо громадян-патріотів України : наук.-метод. посібник / [І. Д. Бех, К. І. Чорна, К. О. Журба, В. А. Киричок, І. М. Шкільна, Г. А. Назаренко ; за ред. К.І. Чорної]. Черкаси : ЧОПОПП, 2012. 273 с.

2. Просіна О. В. Специфіка патріотичного виховання учнів в умовах східного пограниччя України / О. В. Просіна. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. К. : Видавець Зволейко Д. Г., 2016. Вип. 20. Кн. 1. 360 с. С. 151–163.

3. Шкільна І. М. Формування національно-культурної ідентичності старших підлітків в умовах пограниччя. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2018. № 22. С. 295–306.

Рашидова Світлана,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки

*Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк*

ВИШИВКА – КУЛЬТУРНА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Ключові слова: вишивка, вишиванка, вишивання, культурна традиція, український народ, виховання молоді.

Для українця вишивка, вишиванка – це щось дуже особливе: водночас особисте і національне, але завжди рідне, святе. Вишивка – культурна традиція українського народу, що зберігає національне, народне коріння, ідентичність, розуміння себе, несе в собі генетичну пам'ять. У ній – наша історія, міфологія, релігія, давнє мистецтво, душа народу.

В Україні вишивати вміли в усіх регіонах. Кожна область, інколи навіть село володіли своїми унікальними техніками вишивання. Дівчаток з наймолодшого віку привчали до вишивання. У деяких областях це ремесло любили навіть чоловіки. Воно виникло дуже давно і передавалося від покоління до покоління.

Про наявність і масове побутування вишитих виробів в Україні свідчать історичні, літературні, фольклорні та речові пам'ятки.

І сьогодні вишивка розповсюджена на всій території України, у тому числі і на Донбасі. Але якщо в інших регіонах вишивані вироби виготовляють і в домашніх умовах, і на підприємствах художніх промислів, то на Донбасі тільки на дому. Як зазначає І. Яхно, історією вишивальної справи південно-східного регіону ніхто не займався, і тому склалася думка, що вишивка на Донбасі не має глибокого коріння. Археологічні розкопки, етнографічні розвідки в різних районах (Великоновосілівському, Новоазовському та інших) працівників наукових відділів обласних краєзнавчих музеїв спростовують це твердження і розкривають надзвичайно цікавий світ регіональної вишивки. На основі цих знань була створена програма, яка ставить завдання: оволодіти навичками мистецтва вишивки; розвивати творчі здібності, естетичний смак учнів; поглиблювати інтерес до народної вишивки і розшифровки її символіки на основі «знакового письма»; знайомити з художніми традиціями нашого народу [1, с. 21–22].

Упродовж часів вишивки використовували для оздоблення одягу і тканин, для обладнання житла. У кожному регіоні вироблялися своєрідні прийоми художнього оздоблення тканин для одягу та інтер'єру. Вишивання одягу – давня традиція. Оздоблювалися жіночі головні убори – перемотки, очіпки, хустки, стрічки; чоловічі шапки; жіночі та чоловічі сорочки; кожухи, безрукавки, свити, юпки та ін. Найбільше уваги приділялося оздобленню чоловічих і жіночих сорочок; причому в основному декорували рукав, допоміжну роль відігравали узорні стрічки, що прикрашали горловину, пазуху, манжети тощо. В інших видах одягу – безрукавках, гуглях, мантах – вишивку розташовували переважно в місцях з'єднання двох полотнищ, чим підкреслювали крій і силует. Для оздоблення інтер'єру найбільше уваги приділялося вишиванню рушників, скатертин, наволочок та ін.

Матеріалом-основою для вишивання здавна служила домоткана вовняна, лляна, конопляна тканини.

За мотивами орнаменти вишивок поділяють на три групи: *геометричні* (абстрактні), *рослинні*, *зооморфні* (тваринні) [2, с. 41]. Вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів мають різноманітні вишивальні шви, так звані «техніки», яких відомо на Україні близько ста.

Народна художня вишивка України при своїй єдиній стильовій основі все-таки різноманітна. У процесі історичного та культурного розвитку викристалізувалися мотиви орнаменту, композиції та колорит, характерні для кожного регіону України. Із покоління в покоління передавали майстрині своє вміння, свої секрети рукоділля, розуміння прекрасного, а з цим частку своєї душі та духовні витоки народу. Від матері до дочки, від бабусі до онуки переходили у спадок крій одягу, орнаментальні мотиви, їх композиційні вирішення, кольорові особливості. Таким чином зберігалася ця традиція і стала одним із

найрозвинутіших і найпоширеніших видів народного мистецтва та унікальним явищем художньої культури українського народу.

Талановиті вишивальниці працюють і сьогодні, спираючись на багаті традиції української вишивки, збагачують їх новими надбаннями. Народні майстрині репрезентують сучасну українську вишивку, демонструють не тільки високий рівень своїх творів, але й несуть у світ національну духовно-матеріальну культуру.

Відродно те, що в закладах освіти України, від Львова до Луганщини, цей вид народного мистецтва зберігається і активно відроджується. Про це свідчать і уроки трудового навчання, і виховні заходи, що присвячуються цьому виду мистецтва, музеї «Світлиці», що створюються в багатьох українських школах. Все це сприяє вихованню молоді в національних історико-культурних і культурно-художніх традиціях. Дівчата – майбутні господині – набувають, крім того, таких якостей, як працелюбність, естетичний смак, майстерність, бажання творити власними руками, практичну можливість передати свої уміння власним дітям тощо. Вишивка збагачує моральний стан учнів, формує характер (витримку, ретельність, акуратність, цілеспрямованість, наполегливість, дисциплінованість), виховує дбайливе ставлення до продукту праці, сприяє збереженню народних традицій, вихованню поваги до свого народу, його історії, культури, гордість за свою Батьківщину. Використання у виховній роботі зі школярами музейних здобутків та центрів народного мистецтва, залучення майстринь робить цей процес більш ефективним.

Культурна традиція вишивання знайшла своє відображення і в художньому слові відомих українських письменників.

Так, перший прозаїк нової української літератури Г. Квітка-Основ'яненко, змальовуючи побут селянства і деякі пов'язані з ним обряди та звичаї, розкривав погляди народу на інтимні, родинні стосунки людей. У повісті «Маруся», зображуючи історію кохання, окремі картини побуту, Г. Квітка-Основ'яненко знайомить водночас з деякими моральними, естетичними, побутовими принципами народу. Наприклад, малюючи типовий портрет сільської дівчини, її чарівність, письменник підкреслює таке: «Сорочечка на ній біленька, тоненька, сама пряла і пишні рукава сама вишила...» [3, с. 41]. Словом не тільки накреслюється зовнішній вигляд Марусі, а й водночас підноситься народний ідеал красивого одягу як такого, що твориться власною працею і талантом. Отже, одяг, створений власноруч, – це відбиття внутрішньої краси дівчини, її людської гідності і самоповаги. Виходить, що Г. Квітка-Основ'яненко не лише намалював типовий одяг сільської красуні, а й відбив естетичні смаки й моральні норми народу.

У багатоактному весільному обряді деякі елементи мали особливо важливе значення, зокрема, рушники, якими дівчина на заручинах пов'язувала сватів, і хустка, виготовлена для нареченого своїми руками. Так, із драми «Наталка

Полтавка» І. Котляревського учні дізнаються не тільки про те, що в системі народних поглядів на шлюб засуджується насильство, попрання принципу добровільності, але і те, що в народі дуже міцні традиції: героїня під тиском обставин (материнське прохання) подала рушника, що означало згоду вийти заміж за возного. Рушники виготовлялися руками жінки, дівчини [4, с. 136].

В етнографічних епізодах з п'єси «Наталка Полтавка» і повісті «Маруся» акцентується увага на такому елементі ритуалів сватання і поховання, як рушник. Він широко використовувався і в побуті, і на свята, у радісних подіях, і в горі. У повісті «Маруся» показано, що на рушниках опускали домовину. Вишиті рушники в'язали сватам, друзям, боярину. Крім того, ними накривали весільний коровай та інші печива, прикрашали інтер'єр хати (обрамлювали ікони, фотокартки), виявляли приязнь гостям (хліб-сіль підносили на рушнику).

З рушником, вишитим матір'ю чи дружиною, як і з білою сорочкою, уходив з дому син чи чоловік. Саме цю традицію зафіксував А. Малишко у своїй «Пісні про рушник». Невипадково поет назвав вірш піснею, і він став нею. Ліричний герой твору сам оцінює, чим для нього є на життєвих дорогах рушник, подарований матір'ю на долю, на згадку:

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива, ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

У цій пісні рушник стає художнім образом – символом нерозривності зв'язку людини з рідним краєм, зі своїм родом, що й надає їй сил для подолання життєвих труднощів, відчуття кровного зв'язку з батьківщиною.

У творах Т. Шевченка часто зустрічається образ хустки. Героїня драми «Назар Стодоля» Галя, тікаючи від батька, який хотів видати її заміж за нелюба, бере з собою хустку. Показуючи її Назарові, дівчина з гордістю говорить: «Що, хороша? Я сама вишивала і гроші на шовк сама заробляла». Як бачимо, у хустку вкладається праця і почуття дівчини, від того вона особливо дорога і для дівчини, і для хлопця. Коханому, який від'їжджав з дому в невідкладних справах, дівчина дарувала цю хустку, яка мала охороняти від біди, нагадувати про неї.

Народна пісня засвідчує, як ставився до цього дарунку сам хлопець:

Я не буду хустиноньки ні терти, ні м'яти,
Буду тою хустиною сидельце вкривати;
Ой як гляну на хустину – згадаю дівчину,
Ой як гляну на сидельце – втішу своє серце!

А в іншій пісні козак, пам'ятаючи про можливу загибель, додає ще одне пояснення:

Дай же, дівчино, хустину,
Може, я в бою загину –
Покриють очі темної ночі,

Легше в могилі спочину [4, с. 139–140].

У народних уявленнях дівчина, жінка повинні бути господинями, які своїми руками шують і вишивають сорочку, рушник чи хустину, які є берегинями домівки, родини, Батьківщини. У народній ліриці знаходимо:

Нема хусток, нема скрині,
Нема Каті-господині [5, с. 298].

Література

1. Яхно І. П. Українська вишивка в сучасній школі. *Педагогічна скарбниця Донеччини* : науково-методичний журнал. 1996. № 1 (3). С. 21–22.
2. Гасюк О. О. Степан М. Г. Художнє вишивання : Альбом. Київ : Вища школа, 1984. 247 с.
3. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Тв. : У 6-ти т. Київ, 1957. Т. 1.
4. Таємниця духовного скарбу : Із популярного народозавства. *Донбас*, 1994. № 1–6.
5. Будівський П. О. Вдовіченко Л. П. Специфіка української народної лірики Луганщини. *Луганищина : Етнокультурний вимір*. Луганськ, 2001. С. 290–300.

Романюк Світлана,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
e-mail: svdelev@gmail.com*

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА ВИШИВКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, національна культура, вишивка, орнамент, етнокультурний розвиток.

В умовах динамічних глобалізаційних процесів, активній спрямованості України до європейських стандартів життєдіяльності суспільством висувуються підвищені вимоги до підготовки та професійного становлення сучасного вчителя. Одним із важливих засобів його формування як креативної особистості, здатної реагувати на неоднозначні виклики бурхливого часу, генерувати нові ідеї, використовувати інноваційні технології в освітньому процесі, плекати національну ідентичність та духовно-моральні цінності молодого покоління є

багатовікові самобутні культурні надбання й традиції українського народу. З-поміж широкої палітри декоративно-ужиткового пласту національного мистецтва потужним педагогічним потенціалом володіє вишивка, у якій викристалізувалися не лише історія українського народу, його сьогодення, а й майбутнє, національна та громадянська свідомість, висока освіченість, невичерпна мудрість, духовна свобода.

Етнокультурний феномен становлення особистості висвітлено в працях І. Беха, М. Грушевського, І. Зязюна, Г. Кожелянка, П. Кононенка, В. Крисаченка, Г. Лозко, С. Русової, М. Стельмаховича, Г. Філіпчука та ін.

Про підвищену увагу вітчизняних учених до національної освіти й виховання освітянської еліти свідчать численні наукові розвідки педагогів, психологів, соціологів, етнографів, фольклористів, різного рівня конференції, семінари, круглі столи, які проводяться в наукових установах і закладах освіти нашої держави та зарубіжних країн.

Процеси націотворення, формування національної самосвідомості та виховання національної гідності можливі лише за умови власного культурного саморозуміння. Тож цілком закономірним є те, що впродовж останнього часу проблема етнокультурного становлення майбутнього вчителя на засадах народознавчих надбань та її роль в освітньому процесі набуває прискорених обертів. Магічною силою народного декоративно-прикладного мистецтва є українська вишивка, яка увібрала в себе світоглядні ідеї, естетичні смаки, художньо-естетичний світогляд її творців.

Як зазначає С. Русова, «кожен знає і справедливо гордиться надзвичайною різноманітністю, багатством і вміло добраними барвами наших вишивок» [2, С. 23]. Вишивка є своєрідним засобом комунікації і «ґрунтується на збереженні знань, надбанні нових та передаванні їх наступним поколінням» [1].

Тому не дивно, що сьогодні вишивка набула широкого визнання. Вона прикрашає сучасний інтер'єр, одяг, надаючи своєрідності й неповторності всьому, що оточує людину. Виникла вишивка з любові до навколишнього світу, із потреби не тільки бачити й відчувати красу, а й творити її власними руками. Атрибутикою декорування української оселі в її історичній ретроспективі були яскраві розписи, орнаменти, які формували естетичні смаки зростаючих поколінь, були взірцем працьовитості та мистецьких здібностей українського народу.

Етнокультурний розвиток майбутніх учителів початкових класів відбувається не лише через систему засвоєння суми знань про історію України, її народознавчу спадщину, а й через залучення студентів до творення різних видів народного мистецтва. Така діяльність забезпечує не тільки збагачення їх інтелектуальних можливостей, а й позитивно впливає на емоційну, духовно-моральну, творчу сферу особистості. Яскравим прикладом такого «занурення» є практичні заняття з трудового навчання для майбутніх учителів початкової школи в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Саме тут

студенти залучаються до творчих майстерень народних умільців, проводять майстер-класи, що, у свою чергу, є дієвим засобом їхньої підготовки до творчої професійно-педагогічної діяльності з молодшими школярами та власного самовдосконалення. Студенти залюбки долучаються до творення вишивки, адже вона сприяє формуванню національного самоусвідомлення, самовияву особистості, розвитку її психічного здоров'я, позитивних емоцій. Під час занять вони використовують різні види технік вишивання та орнаменталістики вишивки, як рослинної, так й геометричної. Адже кожна несе своєрідну сакральність українського народу, втілює духовне багатство її творців. Успішність становлення професійної майстерності майбутнього вчителя початкової школи забезпечується ефективною системою розроблених форм навчальних занять, особливостями їх організації та змістового наповнення. Позитивне враження справляють на студентів регіональні особливості української вишивки, які є надзвичайно багатими та колоритними і залучають їх до краси вишивального мистецтва. Так, для буковинської вишивки характерним є використання яскравих барв усіх кольорів веселки, щедre декорування одягу бісером, через що вона є найважчою в Україні.

Педагогічний потенціал української вишивки багатогранний, він несе в собі не лише магічну силу, красу, а й сприяє розвитку уяви, фантазії, допомагає майбутнім учителям пізнавати навколишній світ, розвивати органи чуття і руху, виробляти координацію і вправність пальців, пробуджує творчу ініціативу. Вишивка є поштовхом до логічного мислення, забезпечує індивідуальний підхід у виконанні завдань і вирішенні проблем. Саме тому сучасний учитель повинен бути тим педагогом-митцем, який невтомно плекає культуру, береже традиції свого народу, передає їх юному поколінню. Адже традиційна і модерна вишивка ввійшла сьогодні в кожну нашу родину не лише як прикраса, а як символ, оберіг, своєрідний талісман, уособлення етнокультурної самобутності українського народу.

Література

1. Максименко С.Д. Основи генетичної психології : навч. посібник. КНПЦ : Перспектива, 1998, 220 с.
2. Русова С. Душа народу і дух нації. Філадельфія, Америка, 1948, С. 23.

Сабол Діана,
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри освітнього лідерства
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
e-mail: d.sabol@kubg.edu.ua*

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ НА ЕТНІЧНУ СВДОМІСТЬ

Ключові слова: етнос, етнічна свідомість, народно-прикладне (ужитково-прикладне) мистецтво, етнічна компетентність, самоідентифікація, етнофор, українська народна вишивка.

Етнічне – це основа творення нації, те, що свідчить про відмінність одного народу від іншого, певна історична та культурна самобутність, генетичний феномен, основа формування нації [2, с. 43]. «Етнічне» в соціальному плані, на думку О. М. Лозової, – це те «вроджене», що лежить в основі суспільної свідомості, оскільки самим фактом народження людина віднесена до певної етнічної групи [3, с. 56]. Етнічне допомагає в самоідентифікації особистості і формується індивідом на основі певного рівня освіти й культури, коли етнічне стає предметом осмислення особи. Етнічна специфіка кожного народу визначається мовою, традиціями, особливостями проявів культури, обрядів, художньої творчості, звичаїв, що визначає належність індивіда до певної нації.

Кожна особистість може по-різному уявляти свою належність чи неналежність до певної етнічної спільноти, і система таких уявлень створює етнічну компетентність особистості. Етнокомпетентна особистість легко відрізняє «своє» від «чужого», відчуває межі своєї етнічної культури і початок «мови» іншої культури, а відтак і коди власної культури для такої людини є природними, звичними.

Знаковість культури власного етносу виявляється природною, діє на рівні несвідомого, формує в індивіда інтуїтивне відчуття загальних принципів організації етнокультури. На нашу думку, така знаковість українського етносу найкраще збереглася в народній вишивці, тому вивчення впливу саме цього виду українського прикладного мистецтва може розглядатися підґрунтям для формування етнічної свідомості.

Самосвідомість формується на певному ґрунті: людині потрібні знаки її національної належності, ознаки, за якими вона могла б судити про себе як про представника певного етносу.

Народна вишивка як визначний артефакт української культури виступає ще й чуттєвою інформацією. Це ілюструє дію несвідомого механізму формування етносвідомості: молода людина, перебуваючи в оточенні артефактів рідної культури, несвідомо відчуває її вплив, особливо при позитивному ставленні до культури.

Зважаючи на те, що неабиякий вплив на особистість справляє рідна культура, до складу якої входить народно-прикладне мистецтво й українська народна вишивка, зокрема, остання підсвідомо формує важливу для становлення етнофора етнознакову компетентність.

Для формування етнічної свідомості, становлення творчої особистості особливо в юному віці, важливо мати зразок для наслідування, причому не стільки далекий ідеал, скільки найближчий приклад народу. Витвори народно-прикладного мистецтва можуть слугувати ознакою ідентичності індивіда. Етнофор може судити про себе як про представника певного етносу завдяки знакам своєї національної належності.

Заняття прикладною творчістю в дитячому та юнацькому віці сприяють формуванню особистості, розширюючи і розвиваючи свідомість, етнічну зокрема; виховують шанобливе ставлення до свого коріння, допомагають в освоєнні культурної спадщини через рідну культуру, що є для кожної людини простим і прямим каналом отримання інформації. Як мамина колискова рідною мовою – найперший позитивний вплив на дитину, так і рідна культура, заняття народно-прикладною творчістю – найперший позитивний вплив на формування особистості і її свідомості, етнічної зокрема. У дорослої ж людини творче самовираження сприяє терапевтичній профілактиці, формує психологічну стійкість, є засобом набуття психічного і психологічного здоров'я та гармонізації особистості.

Народна вишивка, на відміну від вишивки художньої, слугує ознакою причетності її створювача (користувача) до певного етносу. У вишивці правомірно виявляються ознаки не лише національно-специфічної, а й загальнолюдської культури.

Цю думку поділяє Л. П. Булгакова, зазначаючи, що серед етнокультурної спадщини української нації народна вишивка посідає одне з найважливіших місць. Дослідниця звертає увагу на те, що завдяки українській народній вишивці відбувається самоусвідомлення етнофора, бо народна вишивка виражає генетичну пам'ять та першовитоки народу, слугує своїй ідентичності [1, с. 18]. Розглядаючи знакову специфіку української народної вишивки, авторка називає вишивку міфопоетичною картиною світу наших предків, яка закодована в знаково-символічних графемах, що відтворювалась різними матеріалами та техніками впродовж віків і збереглася до сучасності в орнаментальній та символічній системі вишивки традиційного одягу. Водночас система орнаменту та кольору допомагала передавати всю гаму почуттів творця, його світобачення, сприйняття навколишнього світу, підкреслює багатогранну пізнавальну функцію вишивки [1, с. 18].

Сприймаючи, розуміючи, відтворюючи та емоційно оцінюючи знаки і символи української народної вишивки, молода людина вибудовує у своїй свідомості етнічний образ світу. Таким є один із механізмів розвитку етнічної свідомості [4, с. 48].

Українська народна вишивка має також виховні та розвивальні функції, які варто використовувати в розвитку етнічної свідомості підростаючого покоління.

Література

1. Булгакова Л. П. Етнокультурна характеристика народної вишивки Поділля (кінець XIX - 30-і роки XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.05 – етнологія. Львів, 2000. 348 с.
2. Лозова О. М. Методологія психосемантичних досліджень етносу / О. М. Лозова. Київ : Видавн. дім «Слово», 2011. 175 с.
3. Лозова О. М. Психосемантична структура етнічної свідомості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2008. 479 арк.
4. Сабол Д. М. Психологічні особливості формування етнічної свідомості в юнацькому віці засобами української народної вишивки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 – вікова та педагогічна психологія. Київ, 2015. 201 арк.

Стрельченко Ірина,
студентка 4 курсу групи ПО-43
педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
e-mail: strelchenko.irena@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ КОЛЬОРУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Ключові слова: семантика, вишивка, символічність, колір, культура.

Дослідження особливостей семантики кольору української вишивки розкриває важливі аспекти вираження в ній живописної, графічної та орнаментальної культури народу. На шляху суспільного процесу в міру його поступу віками формувалися закономірні процеси художньо-естетичного мислення народу. Як найбільш масовий і різнофункціональний вид мистецтва українська вишивка займає чільне місце у всезагальній художньо-естетичній картині людського буття, а також історії культури українського народу.

Семантичне поле кольорів є засобом передачі чуттєвого сприйняття світу. Кожна мова має свою семантику кольору, що пов'язано з історією народу, його культурою, побутом, традиціями тощо. Власне, **символіка та семантика кольору** – це приховане значення, яке надається різноманітним кольорам та їх відтінкам для вираження і передачі певних концептів, ідей, настроїв і почуттів [5].

Українська народна вишивка є цінністю, у якій народ закарбував бачення навколишнього світу, красу й неповторність оточення крізь символічну призму, притаманну лише йому. З давніх часів люди надавали велике значення «читанню фарб», це знайшло відображення в тій чи іншій формі в давніх релігійних текстах,

алхімії, магії, астрології, у ритуальній практиці та в кольорових елементах прикладного мистецтва [3]. Колір завжди розкривається в аспекті історично-національних, регіональних особливостей з урахуванням, що великі історичні епохи мали лише їм притаманний колірний вираз та своє колірне мислення, яке є не тільки малярським засобом, а також виразником духовного й культурного рівня суспільства, естетичних досягнень, показником пізнання природи, навколишнього світу, засобом спілкування й предметом естетично-духовного обміну.

Розглянемо найбільш виразні особливості семантики кольору традиційної української вишивки, що сформувалися впродовж століть.

Білий колір в українській культурі означає невинність, чистоту й радість. Він нейтральний: пов'язаний з чарівною силою денного світла, що виражає спорідненість із Божественною силою, осередям світлого «Правого» світу. Білий світ символізує все видиме, осяяне небесним світлом. Білий місяць означає світлий, ясний; білі коні возять колісницю бога Сонця. У давнину це колір бога Білобога, ангелів, святих, праведників [1].

Жовтий сприймається як колір тепла, радості, свободи. Часто його ототожнюють із сонячним світлом та проявом Божественного. Також використовується в іконописанні поруч із близьким до нього золотим. Жовтий колір є відображенням свободи і щастя, то саме це його значення підсилюється завдяки гладенькій відполірованій блискучій поверхні золота. Золото, незалежно від його купівельної спроможності, виражає почуття безмежного осяйного щастя [4].

Червоний колір досить суперечливий, адже з одного боку він символізує любов, тепло та енергію, проте з іншого – страждання, біль, помсту та агресивність. Червоний колір – символ не лише любові людської, але й Божої до тих, кого створив по своїй подобі та образу. Син Божий заради спасіння людства пролив свою святу кров, а після нього – інші мученики за віру Христову.

Синій – символ водяної стихії, жіночої основи, як протиставлення вогняно-червоній чоловічій. Поєднання цих барв ще раз нагадує про твердження що світобудова стоїть на боротьбі та єдності протилежностей. В українській вишивці синій колір використовується здебільшого як контур, а не саме наповнення. Ця барва символізує духовність та відповідає високому ступеневі розвитку людини.

Зелений уособлює собою злагоду, спокій, молодість. Неодноразово зеленому кольору приписувалися цілющі властивості. В українській літературі саме трави (і відповідно – зелений колір) зазвичай символізують зцілення. Знахаркам і ворожкам надають небаченої сили могутності та влади над людиною, її здоров'ям та долею [2].

Коричневий – затишок, безпека і відпочинок. Утворений колір від затемнення жовто-червоного, а, отже, експресивність його помірна. Найчастіше в українській вишивці використовується на Буковині та в поліхромних вишивках Західної України.

Чорний колір має негативне значення в більшості випадків. Його ототожнюють зі злом, хворобою, тугою, смертю. Але альтернативне значення також має місце бути, як символу заглиблення, поміркованості, зрілості [4].

Підсумовуючи все вищезазначене, необхідно підкреслити, що кожен колір в українській культурі, зокрема у вишивці, є відображенням багатьох символів, що виокремлювалися не лише на теренах нашої держави, але й були запозиченими з традицій інших країн світу, також беззаперечними є впливи віри і релігії, історико-національних та регіональних особливостей.

Література

1. Войтович В. М. Українська міфологія. Українська міфологія. Вид. 3-є. Рівне : Видавець В. Войтович, 2012. 664 с.
2. Домненко Т. В. Семантика кольору в контексті культури української вишивки. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2016. Випуск 43. Частина 1. С. 141–146.
3. Історико-культурологічні аспекти семантики кольору. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_kak.php (дата звернення 18.05.2020).
4. Кольори національної вишивки – бачення кольорів. URL: https://art-time.at.ua/load/katalog_uzoriv/simvolika_ukrajinskoji_vishivki/kolori_nacionalnoji_vishivki_bachennja_koloriv/52-1-0-656 (дата звернення 18.05.2020).
5. Патлатюк Ю. Особливості кольорової символіки в англійській лінгвокультурі. *Науковий пошук студентів XXI ст.*: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. 412 с.

Фідкевич Олена,
*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: elena.fid@ukr.net*

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ : ШЛЯХИ СИМВОЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: вишиванка, символ, образ, українська поезія, вірш.

Вишиванка для українців – це не просто елемент національного строю, це важливий світоглядний символ. У її різнокольорових візерунках закодована українська міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа народу.

Саме так вишиванку найчастіше представлено в сучасній українській поезії, зокрема у вірші Ю. Хандожинської, який і починається власне з чіткого визначення: «Вишиванка – символ України». Національні концепти «вишиванка» і «калина» в цьому лаконічному поетичному творі знаходяться на одному щаблі із архетипом «мати», що надає йому суто українського контексту і осмислення:

Вишиванка – символ України,
Віддзеркалення вкраїнської душі,
Де рясніють кетяги калини
Й мамина сльоза на полотні.

У цьому вірші вишиванка не є авторським індивідуальним символом, як і у переважній кількості віршів українських поетів. Це передусім відображення, ретрансляція процесу символізації цього елемента українського національного одягу, його вишиваних орнаментів у народній свідомості.

Наразі актуалізація символу вишиванки пов'язана із процесом розбудови незалежної української держави впродовж останніх десятиріч. Через нього репрезентуються архетипи «мати», «земля», «природа», «доля», «свобода» в українському національному вимірі. І сама вишиванка стає ознакою залучення до українського світу, до українських цінностей. За словами Ліни Костенко: «Носи вишиванку – шануй українське».

Така тенденція осмислення образу вишиванки простежується у віршах В. Дерія «Одягнімо, друже, вишиванку» (символ національного єднання), Л. Вознюк «Сорочка-оберіг» (символ долі і материнської турботи), Є. Зозуляка «Розкажи вишивальнице-юнку...» (символ волі), А. Канич «Вдягни вишиванки» (символ національної ідентичності) й ін.

Багато віршів про вишиванку належить поетам, які пишуть вірші для дітей. Цей факт має своє пояснення, тому що саме в дитинстві закладається любов до рідної землі, природи, традицій. Саме тому образ вишиванки яскраво представлено в українській поезії для дітей, адже вона має значний виховний потенціал й увиразнену дидактичну спрямованість (Любиченко Н., Хоросницька М., Гринько В., Май Н., Яковенко Я. та інші).

Символізація образу вишиванки в цих віршах відбувається переважно поза авторською індивідуальною художньою системою, під впливом передусім світоглядних філософських потреб осмислення явища [1, с. 635], а сам символ «вишиванка» актуалізується як «концепт-артефакт», який відноситься до «ментально-психонетичного комплексу» [2, с. 247].

Таким чином, у дослідженні образу вишиванки в українській поезії важливо ураховувати її ментально обумовлену складову, яка ґрунтується на архетипічній

основі. Саме ця ментальна складова є визначальною для багатьох поетів у процесі символізації вишиванки в їхніх творах.

Але цікавим для подальших ґрунтовних досліджень цього питання є розгляд символу вишиванки як результату індивідуального творчого осмислення автора, що має ознаки його автентичної художньої системи і засобів презентації.

Це передовсім вірш Д. Павличка «Два кольори», що започаткував романтичну традицію сприйняття двох найпоширеніших складових символу вишиванки: червоного і чорного кольорів, яке наслідувалося пізніше багатьма поетами:

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне – то любов, а чорне – то журба.

Поет написав вірш «Два кольори» 29 лютого 1964 року. За спогадами доньки композитора О. Білаша, він є результатом творчої сублимації з приводу, здавалося б, незначної події – зустрічі із жінкою, на плечах якої була чорна хустка з червоними трояндами. І в уяві поета одразу склалася антитеза «червоне – то любов, а чорне – то журба».

Цікаво, що таке ж осмислення чорного і червоного кольорів вишиванки представлено у вірші М. Сома, який також видано в 1964 році і входить до його збірки «Вишиванка».

З вечора пригожого аж до ранку
Вишивала дівчина вишиванку.
Вишивала, дівчина, вишивала,
Чорну і червону нитку брала.

А що чорна ниточка – розставання,
А червона ниточка – то кохання.
Щоб та чорна ниточка часто рвалась,
А червона ниточка гладко слалась.

Утім у народній традиції ці кольори, зазвичай, не були настільки однозначними й антагоністичними, як в авторському сприйнятті Д. Павличка і М. Сома.

За думкою А. Вежбицької, концепти кольору у свідомості народу пов'язані з певними універсальними елементами людського досвіду, до яких відносять вогонь, сонце, рослинний світ, землю, день, ніч [3].

Слід зазначити, що чорний колір в Україні має багато значень і символізує не тільки сумні події. Досить широко поширені в українців чорні вишиванки. Вони символізували мудрість і накопичені знання поколінь, тому їх часто носили літні люди. Крім того, чорний колір символізує землю, родючість, добробут, тому його нерідко використовують у предметах побуту і в одязі. Навіть весільні

вишиванки в деяких районах вишивали орнаментами чорного кольору, щоб побажати молодим багатства і родючості.

Червоний колір, дійсно, часто використовували для вишивки святкового одягу, дитячої та юнацької вишиванки, весільного одягу. Має червоний колір і оберегові і сакральні функції, оскільки він є дуже активним і сильним, що дає велике енергетичне підживлення, життєву силу стихії Вогню. Переважає червоний колір і на більшості весільних рушників, тому що символізує любов, радість, безперервність роду і кровну спорідненість.

Червоний колір в орнаменті також являв собою кров, яку проливали українські воїни в битвах за свій народ, тобто набував трагічного значення, притаманного чорному кольору.

Отже, чорний і червоний кольори у віршах Д. Павличка і М. Сома мають ознаки індивідуальної символізації, яка ґрунтується на притаманному для цих поетів романтичному сприйнятті світу, хоча із збереженням відчуття її сакрального коду, коду людського життя.

У вірші О. Самійленка «Ненаписаний лист Тараса Шевченка», привертає увагу незвичний образ Бога у вишиванці, українського Бога Тараса Шевченка, який спрямовує його творчість і визначає сутність його поезії.

Торочили: пропащий він, п'яниця,
Брехнею перейшли і небо, й світ.
Я вас не бачу – є селянські лиця,
Яких достоїн пензель і граніт.

У серці Бог. Він носить вишиванку.
Кріпачка тому Богу за жону.
Він береже її – засмучену селянку,
А я йому борги не повернув.

Образ Ісуса у вишиванці зустрічаємо і у вірші С. Жадана «Як це діється тут, на Сході?» (1918), але символ вишиванки тут набуває трагічного звучання: «комір у нього на вишиванці темніє, ніби шрам на горлі».

Це, безперечно, символ із потужним асоціативним потенціалом, що характерно для поезії постмодернізму, і детально аналізувати його змістове наповнення, мабуть, недоцільно, але контекст подій на Сході грає важливу роль в осмисленні вишиванки в цьому вірші як символу вселенської скорботи і трагічної долі українського народу:

А в церкві знаються на законах.
Лежить вогонь на кожнім мерцеві.
В церкві святі на старих іконах
одягнені просто, як всі місцеві.

Ісус на іконі сумирний вранці,

мовить слова – печальні, нагорні.
Комір у нього на вишиванці
темніє, ніби шрам на горлі.

Оригінальною є символічне осмислення вишиванки і у вірші «Вишиванка» Ю. Іздрика, який представляє світ як густу вишиванку, де переплутано кольорові нитки, нав'язано чимало вузлів і перехрещено людських доль:

за що не візьмешся – вузлів плутанина
заплетені сіті пропущені петлі
між схрещених нитей прошито людину
недбалою стьождою гладдю чи хрестиком
стежки ніби стяжки затягнуті туго
у мережу що межує з мереживом.

мій боже! мій боже! – кричиш йому в вухо
та будь же уважний чи хоч обережний!
та глухо у бога і хтось безперервно
пряде і гаптує пусту мішковину
а берег далекий манить оберегами
і кожна дорога – тонка павутина

опучками пальців без голки без ножиць
зубами чи нігтями – хто вже як може
невидиму нитку на інші несхожу
виплутує кожен... ну мало не кожен

кохана
дитинко
ми й в сутінках світу
де поспіхом навхрест прострочено мить
знайдемо свою павутинку зі світла
вона не урветься –
вона задзвенить

Поезія Ю. Іздрика суб'єктивна й асоціативна, її оригінальність ґрунтується на сприйнятті світу як хаотичного поєднання різних явищ, понять, відсутності гармонії.

Сталий, традиційний образ вишиванки осмислюється ним не як упорядкована система, де все гармонійно і має свій певний сенс. У Ю. Іздрика вишиванка – це не вишите життя на полотні, як у Д. Павличка, що минає за своїми законами. Це незрозуміла людині система «недбалих стьожок» (недбалість, взагалі-то, не є ознакою народної вишивки!)

Людина, за Ю. Іздриком, живе у «вузлів плутанині» абсурдному світі, де кожен виплутує свою «нитку» й шукає «павутинку зі світла» і де неможливо досягнути і змінити світ, можливо лише змінити себе. За цими образами ниток, шиття й вишивання – постмодерна філософія життя у світі без опори, «на нитках», де кожний має шукати свою «павутинку із світла».

Отже, навіть ця невеличка добірка віршів дозволяє зробити висновок, що основні тенденції символізації образу вишиванки в поезії – це як відтворення традиційного сприйняття її як духовного коду українців, так і індивідуалізоване художнє сприйняття, яке має оригінальну суб'єктивну складову і яка водночас додає загальноприйнятому сприйняттю цього символу нових ознак відповідно до контексту поетичних творів, до особливостей художніх систем авторів.

Література

1. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : Монографическое учеб.пособие. Киев : Фитосоцицентр, 2002. 335 с.
2. Літературознавчий словник-довідник. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів . Київ : Академія, 1997. 749 с.
3. Wierzbicka A. «There are no "color universals" but there are universals of visual semantics», *Anthropological Linguistics*, vol. 47., no. 2, 2005. pp. 217–244.

Фільо Марина,

учитель початкових класів,

старший учитель, учитель вищої категорії

Свалявської гімназії Свалявської районної ради

Закарпатської області,

e-mail: filjo_marina@ukr.net

« ...І НЕХАЙ ГУБИТЬСЯ КОЛІР У НИТКАХ...» (З ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ВИШИВАНКИ)

Ключові слова: вишиванка, вишивка, орнамент, колір, Закарпаття.

Закарпаття – одна з небагатьох областей, яка має велику різноманітність локальних варіантів вишивки як одягової, так вишивки інтер'єрного призначення. У давнину вишивали здебільшого скатертину та рушники, якими господині прикрашали свої хати, використовуючи народні традиції не тільки українців, а також багатьох національних меншин (словаків, угорців, румунів), які тут проживали впродовж багатьох століть.

В угорських хатах тримали на кухні *falvédő* (фолвидо), або «захист стіни». Такі «настінні рушники», мали багато угорських родин на Виноградівщині, Берегівщині та інших районів Закарпаття. Вони захищали кухонну стіну від плям і водночас були свого роду «благословінням дому».

Вишиванка для закарпатця – це не тільки елемент одягу та атрибут патріотичного кітчю – це дещо більше: святе, духовне – генетична пам'ять, у якій зашифрований особливий код нації.

Ось які історичні назви має різний одяг на Закарпатті:

Головні убори – хустя, кестиман, платок, чепець, весільна косиця.

Сорочка – довганя, опліччя, кошуля, заспульниця, ромованка, блуза.

Спідниці – сукня, віган, сукман, юбка.

Фартуки – плат, шурц, сапиначка, припиначка.

Спідні спідниці – фодрованці.

Взуття – постолі, бочкори, вербці, чоботи, чіжми, бокончі, топанки.

Безрукавки – лайбик, камізелька, бунда, візитка.

Верхній одяг – реклик, уйош, кожух, гуня, сердак, сірак.

Прикраси – монисто, гердан, силянка, гусоші.

Пояси – окрайка, пасина, тканка.

Шкарпетки – капчурі, штримфлі, фусиклі.

Закарпатська вишивка – це дуже різнобарвна та густа вишивка – традиційними тут були більше десятка кольорів. Чи не кожне село тут мало свою «улюблену» гаму: від чорно-фіолетової та вишневої до зелено-голубої.

Найпоширеніші техніки: вирізування, двостороння гладь, хрестик, низина, або, як тут її ще називали, «перетинання» чи «протягування», та болгарський хрестик, кучерявий стіб, пряма та коса гладь.

Усього на Закарпатті існувало чотири основні види орнаментів (принаймні так їх умовно виділяють):

- бойківський (найскромніший орнамент з геометричних фігур);
- гуцульський (найяскравіший та найбільш різноманітний);
- лемківський (витончені квіткові мотиви);
- угорський (виключно рослинний).

Найдавніші кольори, які використовувалися у вишивці – це природні барви: білий, чорний або сірий. Для вишивання застосовували нитки різного роду: вовняні, льняні, а також муліне. Широке розповсюдження мали й нитки, завезені з Американського континенту та натуральні фарби, які можна було придбати у єврейських корчмах. Для закріплення кольору фарбовані нитки наші бабусі запікали в житньому тісті – так вони не втрачали забарвлення впродовж десятиліть.

За допомогою вишивки скріплювалися полотнища для збірки одягу, маскувалися та декорувалися шви. Усі отвори на сорочці: комір, манжети, пазуху, подолок – оздоблювали вишивкою, що за уявленнями пращурів мало оберігати

людину від лихого ока та хвороб. Сама ж тканина вважалась непроникною для злих сил, оскільки виготовлялася предметами (веретена, прялки), на яких вже були нанесені оберегові знаки. Таку ж функцію виконували вишиті орнаменти: хрести, вазони, зірки на рукавах та пазусі.

Весільні сорочки вишивали білими нитками. На сорочках дітей, які часто хворіли, зображали жолуді. На сорочках, які носили у Піст, обов'язково мав бути фіолетовий колір (смиренність, стриманість).

За кольором, мотивом вишивки на рукавах жіночих сорочок можна було визначити, з якого району (а районів у нашій області 13) чи навіть села людина.

Основні фігури – ромб, який прикрашався іншими елементами, – і так звані кривульки (зигзаг). Найдавніша закарпатська вишивка – це геометричні форми, а вже у ХХ столітті сюди проникають рослинні мотиви.

Для одягової вишивки угорців Закарпаття характерною була вишивка рослинного характеру, виконана технікою «двосторонньої гладі».

Верхню плечову частину рукавів жіночих сорочок румунів Закарпаття декорували кількома поперечними смугами вишивки. Особливого колориту їй надає орнаментальна смуга з чорним фоном та поліхромними візерунками на ньому.

Для бойків Закарпаття характерні короткі жіночі сорочки-опліччя з довгими рукавами на манжети, з бічним поздовжнім розрізом пазухи дрібноморщеною нагрудною частиною.

На жіночих сорочках лемків Великоберезнянщини вишивкою найпишніше оздоблювалася нагрудна морщена та верхня плечова частина рукавів. Тут вишивали цілі композиції з квітів, «косиці».

На жіночих сорочках гуцулок Рахівщини основне місце займає «уставка» – вишивка, що вставляється в рукав. Вона складається з трьох частин: центральної частини («власне уставки»), обрамлюючих її стрічок («пуюток», «снурок») та орнаментальних зубчатих смуг («поверхниць»), що містять підмотиви, або зменшені мотиви, зображені на центральній частині уставки.

Колоритними та архаїчними є уставки, у яких ромб поєднується з іншими геометричними мотивами: восьмипелюстковою розетою, прямим та скісним хрестами. Мотив ромба, символізував землю, родюче начало якої позначали скошеним хрестом з крапками-зернами всередині кожної з чотирьох ділянок «поля».

Найбільшого поширення у всій закарпатській вишивці набув ромб. Обрамленням ромбикових рядків є безкінечні ламані лінії – «меандри», які є надзвичайно давнім орнаментом. Меандровий мотив є символом безкінечності, неперервності та ритмічності руху води, життя та всього світу. У народі вірили, що цей символ є оберегом від злих сил, які за повір'ям, одного разу потрапивши в цю безкінечну лінію, будуть вічно кружляти по ній і ніколи вже не зможуть зашкодити власникам речі, на якій він зображений.

Не втрачають актуальності вишиванки й сьогодні. День вишиванки – свято, яке покликане зберегти традиції українців. У цей день усі – від малого до великого – вбираються в національний одяг, що виглядає дуже святково. У нашій гімназії в цей день проводиться конкурс «Найвишиваніший клас». Цього дня наша школа тоне в розмаїтті барв вишиванок – учнів та вчителів.

Література

1. Varosh – онлайн-журнал про Закарпаття. URL: <https://varosh.com.ua/>
2. Народитися у сорочці: Як вишиванка береже генетичний код закарпатців. *Деро. Закарпаття*. 21 травня 2020. URL: <https://zak.depo.ua/ukr/zak/vishivanka-26112016180000>
3. Чим особлива закарпатська вишиванка. У третій четвер травня українці святкують День вишиванки. *Деро. Закарпаття*. 16 травня 2019. URL: <https://zak.depo.ua/ukr/zak/chim-osobliva-zakarpatska-vishivanka-20190516962960>

Хорошковська-Носач Тетяна,
*науковий співробітник
відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: khoroshkovska@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ УСНОМОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ВИШИВАНКОЮ ЯК ОБЕРЕГОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ключові слова: усномовленнєва компетентність, орфоепічні навички, словниковий запас, граматичні навички й уміння, аудіювання, діалогічне й монологічне мовлення, формування, завдання, гра, вишиванка.

Одне із важливих завдань сучасної школи – сформувати в учнів мовленнєву компетентність, складовою якої є уміння сприймати, розуміти й відтворювати почуту інформацію, ставлення до неї, уміння вступати в діалог чи дискусію і підтримувати їх, формулювати запитання й відповідати на них, висловлювати згоду, заперечення, припущення, аргументовано відстоювати свою позицію, формулювати й висловлювати власну думку тощо. Усномовленнєва компетентність включає уміння правильно вимовляти звуки української мови, знати й доречно вживати у мовленні слова, граматично правильно будувати висловлювання, уміти слухати й розуміти почуте.

Формування та вдосконалення *орфоепічних навичок* передбачає вправлення учнів у правильній вимові звуків відповідно до загальноприйнятих орфоепічних норм. Так, під час ознайомлення учнів з вишиванкою як оберегом українського народу слід наголосити, що слово «вишиванка» в українській мові має подвійний наголос: на другому («виші́ванка») або на третьому («вишива́нка») складі, слово «ві́шитий» – лише на першому, а «виші́ваний» – на другому. Також доцільно звернути увагу школярів на вимову назв регіонів України, які походять від назв областей, наприклад, вишиванка з В́ниччини, Доне́ччини, Жито́мирщини, Запорі́жжя, Ки́ївщини, Оде́щини, Су́мщини тощо, а також тих, що історично склались протягом століть: Букови́на, Галичи́на, Гуцу́льщина, Закарпа́ття, Полі́сся, Придніпро́в'я, Слобожа́нщина та ін.

Основою для формування усномовленнєвої компетентності є наявність в учнів певного лексичного запасу. Тому важливе значення має проведення *словникової роботи*, яка складається з двох етапів: пояснення (семантизації) значення слів і активізації їх у мовленні. Так, можна ознайомити учнів зі словами «вишиванка», «візерунок», «дизайнер», «оберіг», «орнамент», «символ», «традиція» тощо. Семантизацію слів доцільно здійснювати шляхом демонстрації предметів, малюнків або описово: учитель показує предмет чи його зображення, чітко вимовляє його назву, учні кілька разів повторюють, наслідуючи вчителя [1, с. 100]. Активізація слів у мовленні «тісно пов'язана з практичним засвоєнням граматичних форм» [1, с. 100–101]. Ефективним на цьому етапі буде використання ігрової вправи «Так чи ні?». Наприклад, учитель демонструє учням малюнок із зображенням вишитої сукні і запитує: «Це рушник?» (Ні, це вишиванка), «Вишиванка біла?» (Ні, жовта), «Вишиванка чоловіча?» (Ні, жіноча).

Засвоєнню слів і граматичних форм сприяють ігрові завдання, наприклад, гра «Відгадай символ». Учитель повідомляє: «Це зображення є символом сили та міцності». Учні мають здогадатися, що це листя дуба. Або: «Яка рослина символізує красу?» (Калина). Ефективною для збагачення словникового запасу учнів є вправа «Асоціативний куш». Наприклад, учитель пропонує учням дібрати асоціації до слова «вишиванка»: «Що ви уявляєте, коли чуєте слово «вишиванка»?» (Сорочка, сукня, Україна, Батьківщина, матір, краса, свято). Така робота спонукає учнів міркувати, висловлювати свої думки, почуття, емоції, ставлення до предмета, про який іде мова. Цікавою є гра «Знайдіть зайве слово»: учитель пропонує учням низку слів і пояснює, що серед них є «зайве», учням потрібно визначити його. Наприклад: 1) вишиванка, орнамент, символ, червоний («зайве» слово «червоний»); 2) зелений, червоний, колір, білий («зайве» слово «колір»). При цьому «зайвим» може бути слово, яке належить до іншої частини мови або стосується іншої теми. Завдання можна ускладнити, запропонувавши учням не лише знайти «зайве» слово, а й аргументувати свій вибір. Важливе значення для збагачення лексичного запасу учнів мають кросворди. Розгадувати їх цікаво й корисно. Крім того, це розвиває кмітливість, пам'ять школярів, розширює

їхній кругозір. Отже, з метою збагачення словника учнів, можна запропонувати їм розгадати кросворд про вишиванку.

Будь-яке висловлювання, як відомо, складається зі слів, словосполучень, фраз і речень, які мають бути правильно поєднані між собою. *Граматичні навички й уміння* (наприклад, уживання відмінкових закінчень іменників, прикметників і займенників, особових закінчень дієслів, сполучення іменників з прийменниками, використання форм однини і множини тощо) «забезпечують граматично правильне оформлення мовлення» [3, с. 27]. З метою формування граматичних умінь корисним буде завдання дібрати прикметники до слів «вишиванка», «рушник», «сорочка». На етапі формування мовленнєвих граматичних навичок доцільно пропонувати учням зразки мовлення: «На вишиванці зображено калину. Що зображено на рушнику? На сорочці?» (На рушнику зображено троянду. На сорочці зображено листя дуба), «Синій колір символізує воду й небо, позбавлення від хвороб і душевний спокій. Що символізує жовтий колір?» (Жовтий колір символізує багатство, достаток).

Невід'ємним складником усного мовлення є *аудіювання* – уміння слухати й розуміти почуте, сформованість яких має важливе значення в освітньому процесі. Для аудіювання учням можна запропонувати цікаві, пізнавальні тексти, вірші, пісні про вишиванку, які корисно не лише слухати, а й заучувати напам'ять. З метою перевірки почутого вчитель може поставити два-три запитання за змістом, наприклад: «Коли святкують День вишиванки?» (У травні. У третій четвер травня), «Який колір означає весняну землю, що обіцяє щедрий урожай?» (Коричневий). Можна запропонувати учням намалювати почуте або знайти серед малюнків той, що відповідає змісту прочитаного [1, с. 94].

Уміння спілкуватися передбачає сформованість в учнів *умінь діалогічного й монологічного мовлення*. З метою формування їх учителям доцільно використовувати завдання, які спонукають школярів до побудови висловлювань. Так, на початку уроку можна провести невелику бесіду про те, що учні знають про День вишиванки, про символіку кольорів і орнаментів у вишивці. З метою розвитку монологічного мовлення доцільно запропонувати інтерактивну гру «Мікрофон» (учні по черзі розповідають, що нового дізнались про День вишиванки), «Незакінчені речення» (учитель формулює початок речення і пропонує учням завершити його, наприклад: «Сьогодні на уроці я дізнався(лась)...», «Цікавою для мене була інформація про...» тощо).

Під час формування усного мовлення, О. Хорошковська радить «використовувати прийом малювання, коли учні малюють окремі предмети у зв'язку з темою, яка вивчається» [2, с. 122]. Як зазначає дослідниця [2, с. 123], дидактична цінність такої роботи полягає в тому, що учні з одного пояснення повинні зрозуміти завдання вчителя, узяти папір, олівці, фломастери потрібного кольору, а потім відповісти на запитання «Що ти намалював(ла)?», «Якого кольору вишиванка/квітка?» тощо. Так, можна запропонувати учням намалювати

вишиту сорочку, будь-яку людину або свою родину у вишитому одязі, потім описати намальоване. Крім того, учні можуть виготовити вишиванку з паперу, зробити аплікацію та описати процес своєї праці: «Для аплікації мені потрібні...», «Спочатку я роблю/вирізаю/малюю...». Завдання можна сформулювати й так: «Намалюйте вишиванку, кольори якої символізують...», «Намалюйте вишиванку з рослинним орнаментом. Розкажіть, що символізують візерунки та кольори на створеній вами вишиванці».

Цікавим завданням для учнів є складання сенканів – невеликих творів, що складаються з п'яти рядків, у яких: перший рядок – одне слово-іменник; другий – два слова-прикметники; третій – три дієслова; четвертий – фраза з чотирьох слів – ставлення до названого в першому рядку слова; п'ятий – одне слово-іменник, асоціація до слова в першому рядку. Прикладом сенкану про вишиванку може бути:

Вишиванка.
Гарна, українська.
Оберігає, захищає, прикрашає.
Я люблю носити вишиванку.
Краса.

Серед завдань, що спонукають учнів до створення власних висловлювань, можуть бути: «Розкажіть, як святкують День вишиванки у вашому закладі освіти. У родині», «Підготуйте невелике повідомлення про вишиванку. Почніть його так: «День вишиванки відзначають...», «Я люблю...», «Мені подобається...», «Вишиванка для мене – не просто одяг...».

Як свідчить практика навчання, у школярів виникають труднощі, коли їм треба самостійно сформулювати запитання. Тому завдання вчителя навчити учнів не лише відповідати, а й запитувати, наприклад: «Що означає червоний колір на вишиванці?», «Що символізує калина у вишивці?».

З метою формування умінь діалогічного мовлення доцільно запропонувати учням скласти й розіграти діалог про вишиванку, святкування Дня вишиванки (по 3–4 репліки на кожного учня), використовуючи запитання й короткі відповіді на них, а також етикетну лексику.

Як показали результати навчання, такі завдання цікаві для учнів. Використання їх має позитивний вплив на формування усномовленнєвої компетентності школярів.

Література

1. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. Київ : Промінь, 2006. 256 с.
2. Хорошковська О. Н. Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах I ступеня з мовами викладання національних меншин України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2013. 160 с.

3. Яновицька Н. І. Формування граматичних умінь з української мови учнів початкових класів шкіл з польською мовою викладання : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2013. 110 с.

Цуркан Таїсія,
*кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри педагогіки
та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
e-mail: taisiiag@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ЕТНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Ключові слова: громадянська культура, вишивка, вишита сорочка, громадянська та історична освітня галузь.

Традиційне українське вбрання завжди привертало увагу дослідників, оскільки воно виступає одним із переконливих доказів самобутності українського етносу та несе в собі інформацію про матеріальний і духовний бік його життя. Незважаючи на те, що українське народне вбрання різних регіонів упродовж певного часу викликає зацікавлення дослідників, чимало питань і надалі залишаються відкритими.

У педагогічній науці України дослідниками вивчається проблема громадянського виховання особистості, зокрема: філософсько-методологічні аспекти (Зязюн І., Кремень В., Филипчук Г. та ін.); психолого-педагогічні основи громадянського виховання (Бех І., Боришевський М., Киричук О. та ін.).

Таким чином, здійснений історіографічний аналіз засвідчує, що, незважаючи на окремі наукові напрацювання в етнологічних, історичних та мистецтвознавчих працях, на сьогодні немає спеціального дослідження, яке б висвітлювало побутування українського народного вбрання та його вплив на формування громадянської культури молодших школярів. Отже, тема вивчення використання традиційного вбрання українців через призму громадянської культури є актуальним напрямом дослідження.

Саме в культурі індивід знаходить засоби й сили для духовного зростання. На основі аналізу сутності поняття громадянська культура особистості в працях

науковців вона розглядається нами як суспільне явище, інтегральна властивість особистості, у структуру якої входить своєрідне поєднання якостей особистості.

Основи громадянської культури молодших школярів закладаються в курсі «Я досліджую світ», який, відповідно до Концепції Нової української школи», реалізує громадянська та історична освітня галузь.

Проаналізувавши змістові лінії цієї галузі, зазначаємо, що громадянська культура особистості формується як за типовою програмою О. Савченко, так і Р. Шияна.

Зокрема, змістова лінія «Моя шкільна і місцева громади» (за редакцією Р. Шияна) забезпечує розуміння базових норм шкільного та місцевого громадського життя, дає змогу посильно долучатися до їх відтворення та модернізації. Сприяє набуттю учнями первинного досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії, впливає на формування емоційно-ціннісного компонента громадянської культури дитини.

Відповідно, змістова лінія «Людина і суспільство» (за редакцією О. Савченко) спрямована на формування у школярів елементарних уявлень про об'єкти найближчого оточення: школа, магазин, парк, храм, лікарня тощо, а також знання про рідний край, місто, село, у якому живеш, про символи України, ознайомлення з національними традиціями, звичаями.

Як бачимо, формування громадянської культури та ознайомлення молодших школярів з культурним надбанням українського народу закладено в меті змістових ліній громадянської та історичної освітньої галузі.

Регіональні особливості української народної вишивки вивчаються в контексті загальної характеристики народного одягу як усієї України, так і окремих її областей, визначаються спільні та відмінні риси художньо-стилістичних та технічних особливостей декорування традиційного вбрання, стильова специфіка орнаменту, його композиційне та колористичне вирішення, особливості технік вишивання [1].

Уважаємо, що саме українська вишита сорочка може слугувати засобом формування етнічної самосвідомості школярів, адже сьогодні популярність цього етнічного атрибута стрімко зростає.

«Сьогодні поняття етнічної самосвідомості визначається як складна інтеграційна властивість психіки, завдяки якій людська свідомість пізнає свою власну природу й набуває здатності безпосередньо відображати себе; властивість, що забезпечує систему уявлення індивіда про себе, конструює Я-концепцію, є одним з найважливіших факторів становлення, розвитку і самовдосконалення особистості» [2]. Саме українська народна вишивка як «творчий продукт» цілого етносу може слугувати в становленні особистості та формуванні громадянської культури.

Важливо підкреслити, що вишивка «ґрунтується на збереженні знань, надбанні нових і передаванні їх наступним поколінням», що виступає як

традиція [3]. У першому класі молодші школярі знайомляться з темою «Що закодовано в українській вишиванці», де разом із вчителем аналізують значення певного візерунка та засоби створення вишиванки. На нашу думку, у процесі роботи з молодшими школярами варто використати інтегрований потенціал цієї теми, зокрема об'єднавши її з технологічною, мистецькою змістовою лінією чи мовно-літературною.

Під час вивчення теми «Народні символи України. День вишиванки» також варто поговорити з дітьми про традиційний український одяг, його значення в давнину і в сьогоденні. Вишивка як вид мистецтва виникла за давніх часів і переходила з покоління до покоління. Давнина існування вишивки в Україні засвідчується археологічними знахідками ще доби палеоліту. При розкопках поховань ще перших століть нашої ери археологи знаходили вовняний одяг (вірніше, його залишки), оздоблений різнобарвною вишивкою.

Останнім часом українські вишиванки та вишиті речі стають популярнішими за будь-який модний бренд. Робота з учнями за інтегрованим тижнем «Мода» може супроводжуватись обговоренням того, як змінилася мода, яким є одяг сучасних українців. Неодмінно треба згадати й про давню символіку вишивки, яка прикрашала одяг наших предків. У цьому допоможе і відеоматеріал «Українська вишиванка: національний одяг у давнину й сьогодні».

У початковій школі можна практикувати різні форми прищеплення громадянської культури через використання української народної вишивки. Цікавими для дітей та дорослих будуть акція «Шкільна родина у вишиванці», флешмоб «Вишиванка єднає українців». Для учнів 3–4 класів варто запропонувати проєкти «Досліджую вишивку рідного краю», «Вишиванка – генетичний код нації».

Щорічно День вишиванки відзначають у третій четвер травня. Долучення до свята молодших школярів – гарна традиція кожної школи на Буковині.

Отже, у культурі будь-якого народу є особливості і традиції, які відображають його самобутність, автентичність та унікальність. Безперечно, Україна має чимало неповторних традицій та багату культурну спадщину, але чи не найбільшим надбанням українського народу споконвіку вважалася вишиванка. Використання цього багатого етнічного джерела української культури допоможе сформуванню громадянську самосвідомість молодших школярів.

Література

1. Булгакова Л.П. Етнокультурна характеристика народної вишивки Поділля (кінець XIX – 30-і роки XX ст.). Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.05 – етнологія. Львів, 2000.
2. Лозова О.М. Методологія психосемантичних досліджень етносу. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 175 с.

3. Максименко С.Д. Основи генетичної психології : навч. Посібник. Київ : НПЦ Перспектива, 1998. 220 с.

Червінська Інна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач творчої навчально-наукової лабораторії
«Гірська школа Українських Карпат»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
e-mail: chervinska.inna@gmail.com*

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ

Ключові слова: вишиванка, ідентичність, соціокультурний простір, генетичний код, народна творчість, регіон Українських Карпат.

Проблема витвору автентичного народного мистецтва – української вишиванки, яка складає особливу ментальну цінність нашого народу, – не втрачає своєї актуальності в умовах глобалізації суспільства. Вишиванка – сакральний, національний, прадавній одяг українців. Українці – це нація, яка тісно асоціюється з вишиванкою.

Від часів появи письменника Івана Франка в інтелектуальних колах у вишитій сорочці, вишиванка набирає ознак національної ідентичності. У новітній інтерпретації вона продовжує своє життя в Україні та за її межами, а її культурна цінність зростає. У більшості українських родин вишиванку досі дбайливо передають як спадок із покоління в покоління: від матері – доньці, від батька – синові. Незважаючи на те, що деякі традиції відійшли, однак і зараз за орнаментом, за використаними кольорами, за кроєм сорочки можна дізнатися, з якого регіону походить вишиванка, який сакральний зміст та освітньо-виховний потенціал у неї закладено. Вишиванка – це символ, який зберігає наше коріння, це спосіб проявити свою ідентичність, підтвердити розуміння своєї історії, культури, традицій, віри.

У вишитих речах вплетено міфологію та символіку, зашифровано генетичний код та виписано праісторію народу. Досить часто вишиванку розглядають як твір мистецтва, який зберігає етнічну пам'ять, історичну спадщину поколінь. Збережені колекції вишиванок є джерелом пізнання вікових пластів національного буття, творчої душі народу як уособлення українського

національного ідеалу. Для представників багатьох регіонів України вишиванка – це більше, ніж предмет одягу, це символ краси, таланту, духовності.

Народну творчість жителів регіону Українських Карпат слід уважати тим духовним і моральним фундаментом, який сприяє формуванню покоління не лише з власною індивідуальністю, а й з розумінням приналежності до певної нації – національної ідентичності, уявленням про себе як про члена певної нації. Будь-який народ є творцем і володарем цілої скарбниці створених ним матеріальних цінностей, які становлять його національні святині. Вони містять значний освітньо-виховний потенціал, набувають більшої значимості та стають безцінним фундаментом, здатним забезпечити соціокультурний розвиток та самозбереження нації.

Всебічний розвиток особистості неможливий без відродження духовної культури та вітчизняних етнічних виховних традицій, надбань народної педагогіки. Педагогічна наука і практика довели, що становлення особистості відбувається у процесі її взаємодії з мікро- та макросоціумом, тобто матеріальним і культурним середовищем, а також у взаємодії з різними соціальними інститутами, зокрема, з сім'єю, громадою, творчими спільнотами, формальними чи неформальними об'єднаннями.

Зростання національної свідомості народу, прагнення досконало пізнати джерела культурної спадщини, почерпнути багатства національної історії стають за цих умов внутрішньою потребою особистісного розвитку. Тому одним із пріоритетних завдань сучасної національної системи освіти і виховання молоді є всебічний розвиток зростаючої особистості, а також надбання нею національних і загальнолюдських цінностей та соціокультурних практик.

Життя людей в умовах високогір'я впливає на формування характеру, поведінки, спілкування, визначення пріоритетних видів діяльності, оскільки особливості поведінки мешканців цього регіону зумовлені специфікою гірського середовища. Адже для того, щоб молодій людині досягти визначених завдань, добитися певного успіху, необхідно перш за все навчитися жити за законами природи, вміти налагоджувати стосунки та співпрацювати з іншими членами спільноти. Мешканців гірських районів з раннього дитинства привчають до оволодіння певним ремеслом таким, як боднарство, ліжникарство, лозоплетіння, вишивання тощо. Тобто молоді люди змалечку підтримують натуральний спосіб життя, користуються специфічними для гірської місцевості прийомами життєзабезпечення, добре знають різноманітні народні промисли та ремесла, майстерно володіють певними техніками вишивання. Вони намагаються жити за неписаними законами природи та традиціями життєдіяльності своєї спільноти.

На формування базової культури зростаючої особистості, яка проживає в регіоні Українських Карпат, значний вплив має соціокультурний простір з його автентичними етнокультурними надбаннями, які сприяють творчому розвитку особистості та стимулюють її саморозвиток. Оскільки досить часто середовище

особистісного культурного розвитку школяра розглядається як «поле життєдіяльності та життєтворчості дитини», що обумовлює його розвиток на основі засвоєння родинних традицій, гуманістичних цінностей та ідеалів, особистісного пізнання навколишнього світу. Особливості поведінки та світогляду горян зумовлені специфікою географічного середовища та надбаннями соціокультурного простору. Тому педагогам потрібно ефективно використовувати в освітньому процесі закладені родиною основи знань про народну творчість, традиції та звички людей, з метою подальшого розвитку особистості. Адже для того, щоб молодій людині досягти визначених завдань, добитися певного успіху необхідно діяти за законами природи, традиціями родини та вимогами суспільства.

Дослідники В. Качкан, Л. Орбан-Лембрик, В. Шкуратов та ін. вказують на певні відмінності в мисленні, поведінці, ціннісних орієнтаціях жителів мегаполісу й жителів віддаленого високогірного села чи гірського містечка. Адже народившись та зростаючи в певному географічному середовищі, перебуваючи під впливом соціокультурного простору та враховуючи етнічну специфіку регіону, молода людина засвоює прийняті в ньому регулятиви (правила або вимоги, з якими люди вибудовують свою поведінку й визначають подальші основи життєдіяльності). «А особистість реалізує у своїх вчинках і на своєму життєвому шляху накладені культурні нашарування та програми поведінки, часто навіть не усвідомлені нею» [1, с. 5]. У більшості досліджень освітнього та культурного феномена української вишиванки відзначається, що різні соціокультурні умови, залежно від середовища, діяльності засобів масової інформації та розвитку субкультури, певним чином сприяють або ж перешкоджають розширенню простору її впливу на формування ідентичності зростаючої особистості.

Процес формування соціокультурної ідентичності сприяє цілісному відображенню соціальної сутності зростаючої особистості, її суб'єктивної активності, спрямованої на доцільне перетворення навколишньої дійсності. А «ідентифікація забезпечує міжособистісну й групову ідейно-ціннісну узгодженість, яка виступає механізмом подолання різноманітних конфліктів з метою збільшення ефективності спільної діяльності, підтримання духовно-моральних орієнтирів та певних змістових інновацій» [2, с. 6]. На думку дослідників проблем соціокультурності, завдяки активному застосуванню в освітньо-виховному процесі сучасної школи таких народно-педагогічних засобів, як рідна мова, усна творчість, народна музика, народні промисли та ремесла, атмосфера рідної домівки та інші чинники сприяють підвищенню ефективності всебічного розвитку зростаючої особистості. Оскільки саме мистецтво, народні промисли та ремесла, календарно-побутова обрядовість, якої дотримуються горяни, виступає тим своєрідним полем поєднання і зіставлення індивідуальної та групової ідентичності.

Література

1. Леонтьев Д. А. Лабиринт идентичностей : не человек для идентичности, а идентичность для человека. *Философские науки*. 2009. № 10. С. 5–10.
2. Бех І. Д. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : посібник / [І.Д. Бех, О.М. Докукіна, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба]. Київ : ІПВ, 2019.

Шевчук Антоніна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки,
дошкільної, початкової та спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
e-mail: Shevchuk.tonya@gmail.com*

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, орнамент, вишивка, геометричні та рослинні мотиви.

Три десятиліття української незалежності позначилися позитивною динамікою залучення в дошкільну освіту етнокультурної компоненти, зокрема української вишиванки як носія культурного коду нації, виняткового явища в українському декоративно-ужитковому мистецтві, як унікального щоденного одягу і святкового вбрання дітей, жінок і чоловіків, людей зрілого віку.

За ініціативою студентки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Лесі Воронюк у 2006 році ініційований Всесвітній день вишиванки, який за 15 років став енергетичним виявом народної любові патріотичних громадян і прихильників вишиванки. Він щороку припадає на третій четвер травня, тобто у будній день, чим створюється можливість утвердження традиції носіння етнічного вишитого українського одягу в повсякденні. Склалася нова традиція вдягати цього дня українську вишиванку – у дитячий садок та у Верховну Раду, у школу й на наукову конференцію, в університет і на сценічний майданчик, у коледж і на прогулянку парком.

У день вишиванки в закладі дошкільної освіти хлопчики й дівчатка залучаються до різних тематичних активностей – організації виставки вишиванок у групі, фотосесії у вишиванках, заняття з образотворчої діяльності, музично-театралізованої розваги тощо. Вочевидь, для педагогів актуальною стає проблема виявлення такого освітньо-виховного потенціалу української вишиванки, який би відповідав емоційно-пізнавальним можливостям дошкільників, збагачував би інформацію про вишиванку та перетворював би її на актуальні для зростання

дитини нові знання, давав би поштовх для творчих дій дітей та отримання креативного досвіду, впливав на особисте життя й поведінку дітей поза межами дитсадка тощо.

Відповідно метою статті визначено охарактеризувати освітньо-виховний потенціал української вишиванки для дитини дошкільного віку задля його успішної реалізації, формування в дітях шанобливого і конструктивного ставлення до вишиванки. Досягнення мети потребує розгляду основного потенціалу вишиванок як тканих виробів українського одягу із вишивкою, чим і пояснюється лаконічна назва для дитини: вишивка – вишиванка.

Загалом з-поміж провідних видів українського декоративно-ужиткового мистецтва давніми традиціями славиться орнаментальне народне ремесло, що прикрашає вироби гончарства, килимарства, ткацтва, вишивки, різьблення, писанкарства, ковальства. Зважаючи на те, що орнамент відтворює предметний світ побуту, природи і світ уявлень людини, його визнають образним літописом, носієм народної мудрості та творчих пошуків талановитих майстрів, а відповідно – джерелом пізнання народної традиції. Завдяки орнаменту художній виріб перетворюється на мистецький, залишаючись при цьому ужитковим. Своїм корінням орнаментальне мистецтво сягає в глибоку давнину і несе відбиток вікової традиційної культури. Виплекане геніальними представниками народу, воно впевнено увійшло в побут селян і містян, стало відомим далеко за межами України.

Орнаменти, що ними прикрашають свої вироби народні майстри, багаті й різноманітні. Наукове тлумачення слова «орнамент» (лат. *ornamentum* – оздоба, прикраса) пов'язується зі значенням візерунка, узору; того, що побудоване на ритмічному чергуванні й поєднанні. В орнаменті вишиванки поєднуються геометричні елементи (лінії, трикутники, кути, круги, півкола, овали, ромби, квадрати, хрести), стилізовані рослинні й тваринні мотиви (пишні й мініатюрні квіти; древо життя; родове дерево; коники, півники, курочки), пташині образи (зозульки, орли, голуби), сцени із побуту людських взаємин (тема любові, весілля), фігури-символи (мати-берегиня з піднятими руками; матір-земля; музика з сопілкою). Відповідно трактування українських орнаментів дослідники пов'язують із системою образів, символів, захисних оберегів, побажань щастя, здоров'я, добробуту, доброго врожаю, картинками життя, що відображають взаємини «людина – природа», «людина – людина».

Кожен вишитий виріб прикрашається, зазвичай, кількома орнаментами. Наприклад, центр малюнка сорочки вишивають рослинним мотивом (квітка, листочки), а обідок рукава і комір вишиванки оздоблюють геометричними візерунками. Таким чином, у вишивках сорочки використовують рослинні й геометричні мотиви, що по-особливому прикрашають виріб. Технологія вишивки доволі складна (понад двісті видів вишивальних швів і понад двадцять технік),

хоча й доступна кожному. Утім діти дошкільного віку переважно сприймають розмаїття технік, а відтворити можуть лише найпростіші з них.

Чарівного ефекту вишитим виробам надають чисті кольори ниток (від чорного кольору землі до білого морозного кольору) у поєднанні з фоновим кольором сорочки. Народні майстри добре знають про вплив кольору на зір і на психіку людини, про те, що з кольором у свідомості людини зазвичай асоціюються певні уявлення, настрої та переживання. Тож у вишиваних виробах майстрині використовують переважно світлий тон натуральної тканини, що підсилює «звучання» орнаменту – контрастного одноколірного і багатоколірного або заспокійливо-ніжної кольорової гами, пастельних тонів, «тонкого» оздоблення. Діти можуть порівнювати кольори вишивок, тлумачити їх, виявляти особисте ставлення, змальовувати зразки, створювати нові.

У висновку зазначимо, що сучасними майстринями українська вишивана краса передається наступним поколінням як щось цінне і шанобливе. Неабиякий попит сучасних українців на вишиванки свідчить про затребуваність традиції, яку маємо пов'язувати з накопиченням і успадкуванням художніх зразків вишиванок, відтворюванням і передаванням українського одягу сучасним поколінням, актуалізацією їх у теперішньому часі, тому що справжній розвиток традиції – у їх оновлюванні й збагаченні завдяки включенню в нові культурно-побутові умови, зокрема й дошкільної освіти.

Шевчук Кристина
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
e-mail: 30.chriss@gmail.com*

ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ

Ключові слова: цінності, буковинська вишивка, ціннісний потенціал.

Ціннісні ставлення людини складають інтегративне її відношення до навколишнього світу, а ціннісні відношення до рідного краю утворюють знання, розуміння, усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, цінування, збереження та примноження його звичаїв і традицій, ідентифікація з культурою та світоглядом нації.

Українська народна вишивка сьогодні є своєрідним генетичним кодом народу, у якому закарбовані його історія, побут, система родинних відносин,

ставлень і відношень до навколишнього світу. А тому і українська вишиванка сьогодні віддзеркалює систему цінностей та ціннісних орієнтацій, притаманних буковинцям. Серед безлічі автентичних орнаментів та кольорів, своєрідного життя голки та нитки криються цінності – загальнолюдські, абсолютно вічні, що передаються з покоління в покоління, пишуть історію. Для Буковини у вишиванці, рушнику, подушці вшито, вплетено чисте кохання, подружню вірність, чесність думок, повагу до праці, пошану до старших, дбайливе ставлення до батьків, добро, милосердя тощо.

Проблема цінностей тісно пов'язана з практично-діяльним характером ставлення людини до світу. Значимість поняття цінностей постає, коли необхідно аналізувати структуру людської діяльності. Адже активність людини, її діяльність неможлива без орієнтацій у навколишній дійсності, свідомого вибору, що передують прийняттю рішень. Така поведінка диктує оцінку навколишніх предметів і явищ, визначення їх позитивної значимості для суб'єкта, постановку цілей, планування системи дій, керованих на ціннісному ставленні до дійсності.

В історичному поступі вишиті рушники, одяг, речі вжитку передавали і передають до нині цінності добра, любові, вірності, життєвої мудрості. Саме життя вимагає від людини і абсолютної стійкості, і відносної духовної гнучкості. І це для її ж блага, для того, щоб вона могла свідомо, зріло спрямовувати свої зусилля в ситуації вибору найбільш оптимальних їй з погляду можливостей. І в даному питанні надзвичайно важливого значення набувають абсолютні ціннісні орієнтири, адже без спрямованості на вищі цінності важко собі уявити посправжньому осмислене життя. Зміст буття або смисл існування мають здатність реалізовуватись, таким чином втілюючись у цінності – своєрідні норми, взірці.

Ціннісний потенціал української вишиванки є своєрідним простором духовного саморозвитку, де кожна людина рухається власним шляхом серед інших, орієнтуючись відповідною системою цінностей. Немає нічого дивного, що людина схильна розглядати взаємодію та ланцюг природних явищ як аналогію свого власного ціннісного ставлення до світу, бо з появою розумної, думаючої душі, світ і сам набуває духовного ціннісного змісту. Можна цілком однозначно стверджувати, що буковинська вишиванка багата духовним ціннісним змістом, своєрідним, автентичним даному краю. Їй притаманне співвідношення реальних значень об'єктів життєдіяльності, що відображається в суб'єктивних уявленнях людини про своє становище у світі і про цінності навколишніх предметів.

Ціннісний потенціал української вишиванки актуальний як з огляду дослідження суспільства в цілому, так і під час аналізу суспільної свідомості. Адже розв'язуються не тільки гносеологічні, а й оціночні функції.

У світі цінностей відбувається ускладнення мотивів поведінки людини і причин соціальної дії. На перший план виступає те, що повинно відповідати уявленням людини, у яких проявляється самоутвердження і свобода особистості. Ціннісні мотиви торкаються структур самосвідомості особистості. Адже особа, дії

якої підпорядковуюються ідеалам-цінностям, здатна виражати соціальні інтереси і суспільні потреби. Історично склалося, що українська жінка, вишиваючи, передавала на полотно свої почуття, потреби, життєві жалі та радості, тим самим відображаючи суспільний та соціальний устрій.

Ціннісне сприйняття української вишиванки виявляється змістовним у соціальному розумінні, не завдяки формі, а в силу того, що саме соціальні властивості речей стають предметом перетворення в процес духовної творчості.

Система цінностей української вишиванки, яка окреслює певну культуру, представляє собою результат тієї духовної праці, яка здійснюється всім суспільством – це дієва сторона суспільної свідомості.

На нашу думку, поняття цінності вишиванки, зокрема української, пояснює її приналежність до природної і соціальної предметності (тобто як матеріальних, так і духовних речей-ідей, теоретичних понять, систем, а також визначених, соціально фіксованих форм суспільного життя) бути корисними та необхідними для існування і розвитку суспільства в цілому або певного індивіда, тобто задовольняти особисті та суспільні інтереси та потреби. Таким чином можна зробити висновок, що система цінностей, розгорнута у вишиванці, безпосередньо пов'язана з реальністю, з основами суспільного життя.

Отже, аксіологічне трактування української вишиванки утвердило вартості в культурній системі й обґрунтувало їх як загальноприйнятні зразки останньої, що через суспільне визнання стають цінностями і роблять можливим існування соціуму.

Література

1. Іванчук М. Г., Шевчук К. Д. Виховний потенціал (виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю): Навчально-методичний посібник. Чернівці : Рута. 2009. 235 с.
2. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання. Чернівці : Рута, 2001. 319 с.

Шевчук Лариса,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: sh.l.m@ukr.net*

**ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ІНФОРМАЦІЄЮ ПРО ВИШИВАНКУ В КОНТЕКСТІ
ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ УЧНІВ ЗЗСО
З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН**

Ключові слова: вишиванка, ознайомлення з навчальною інформацією, словниковий запас, збагачення словникового запасу учнів, вивчення української мови як державної, навчання в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин.

Ознайомлення учнів з інформацією про вишиванку – це усвідомлення значення слова «вишиванка», формування уявлення про процес виготовлення вишиванки, різноманітність вишиванок залежно від видів вишивки, залежно від регіону України та ін.

Для оптимального ознайомлення учнів закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) з навчанням мовами національних меншин з інформацією про вишиванку в контексті збагачення словникового запасу з української мови доцільно планувати відповідну навчальну діяльність, ураховуючи цілу низку умов. Зупинимося більш детально на їх описі.

1. Використання різних видів інформації:

- за способом сприйняття – візуальної, слухової, тактильної (наприклад, дати дитині не тільки розглянути її, а доторкнутися, відчутти пальчиками дрібненькі стібки);

- за формою подання – текстової, звукової, комбінованої (тобто, доцільно дібрати відповідні тексти, світлини, картини, аудіозаписи, відео тощо).

2. Застосування різних прийомів семантизації, зокрема таких, як:

- ✓ переклад або тлумачення слова рідною мовою;

- ✓ пояснення нових слів з використанням наочності;

- ✓ пояснення слів з опорою на системні зв'язки (за допомогою опису значення або контексту, словотворчого аналізу, добору синонімів або антонімів та ін.).

Водночас, коли ми говоримо про збагачення й активізацію словникового запасу, варто наголосити, що важливо дотримуватися наступності етапів. Зокрема, це ознайомлення з новим лексичним матеріалом під час першого етапу, репродуктивна та продуктивна діяльність під час наступних етапів.

3. Урахування специфіки білінгвізму (порівняння слів українською та рідною мовою, урахування транспозиції та інтерференції). Так, феномен транспозиції, що полягає в позитивному перенесенні вмінь і навичок мовлення рідною мовою на українську, сприяє розумінню та більш швидкому засвоєнню нових слів і спричинює суттєвий позитивний ефект за умови, якщо рідна мова є близькоспорідненою до української. Інтерференція призводить до проникнення елементів рідної мови в українську, що призводить до порушення норм, гальмування набуття правильних навичок державної мови через уже засвоєні знання, сформовані уміння і навички рідної мови. Під час вивчення неспоріднених мов феномен інтерференції спричинює фонетичні помилки (учні неправильно

вимовляють звуки), близькоспоріднених мов – фонетичні та лексичні помилки (неправильна вимова школярами звуків, нерозуміння ними слів або їх відтінків) та ін.

Зазначене вище можливо проілюструвати такими прикладами:

- в українській мові *вишивАнка* або *вишИванка* (можливо наголошувати двояко), тоді як у польській мові лише *wyszywАnka*;
- *вишивати* (українською мовою) і *wyszuwać* (польською мовою);
- *вишиваю*(українською мовою) та *wyszuwat* (польською мовою);
- *вишиваю* (українською мовою), *вышиваю* (російською мовою);
- *нитка* (українською мовою) і *нитка* (російською мовою) тощо.

4. Важливою і навіть першочерговою умовою зазначеної діяльності є формування позитивної мотивації. Педагог має пропонувати дітям щось цікаве. Наприклад, у початкових класах об'єднатися в групи та позмагатися, хто більше добере слів на тему «Вишиванка»; створити візерунки для вишиванки. Для старшокласників цікаво розглянути світлини вишиванок від українських дизайнерів Оксани Караванської, Оксани Полонець, Галини Олещук, Галини Михайлюк, брендів «Два кольори», «ЕТНО ДІМ», «Любисток» та ін., із колекцій від модного дому «Valentino», Жан-Поля Готьє, Гуччі, із колекцій модельєра Віти Кін та обрати вишиванку на свій смак.

Зрозуміло, що, плануючи ознайомлення учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин з інформацією про вишиванку, обов'язково слід урахувувати вікові особливості школярів, здійснювати це як під час навчання української мови, так і під час вивчення рідної мови.

Наприкінці хочу зазначити, що першочергово слід мати на увазі, що ж таке вишиванка. Адже вишиванка – це щось казкове, незвідане, чарівне. Ми часто дивимося, але не бачимо. Тож потрібно допомогти дитині зупинитися, і у світі, перенасиченому інформацією та збудниками гаджетоманії, побачити красу вишиванки, серцем відчути її магію. І посіяні в серці дитини зерна принесуть гарні плоди у вигляді прагнення досконало вивчити українську мову та любові до рідного краю.

Література

1. Дороз В.Ф. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики у школах з російською мовою навчання : монографія. Київ–Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 184 с.
2. Хорошковська О.Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. Київ, 1999. 306 с.
3. Словник : Польсько-український. Українсько-польський / [під заг. ред. В. Бусела]. Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2016. 672 с.
4. Шевчук Л.М. Робота з інформацією у сільській школі: проблеми та перспективи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : збірник наукових

праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.; гол. ред. О.І. Безлюдний]. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. Вип. 53. С. 192–196.

5. Шевчук Л.М. Вправи і завдання для словникової роботи учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин у підручниках з української мови. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2019. Вип. 22. С. 292–305.

Шестобуз Ольга,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
асистент кафедри педагогіки
та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
e-mail: o.shestobuz@chnu.edu.ua*

ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ ТВОРІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ключові слова: образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, естетичні почуття.

Україна завжди славилася різноманітними видами декоративно-прикладного мистецтва: вишивкою, декоративним розписом, художньою керамікою, декоративним ткацтвом, різьбленням, виробами зі шкіри, художньою обробкою металу, лозоплетінням тощо, які вражають своїми високими художніми якостями. Звернення до життєдайних джерел народного мистецтва, до збереження та оновлення всіх його видів – це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій і цінностей, відродження культури українського народу.

Вивчення декоративно-прикладного мистецтва в початковій школі має відбуватись у контексті суміжних естетичних, мистецтвознавчих, культурологічних знань, які є необхідними для формування уявлень про його функціонування в загальній культурі суспільства. Виховний потенціал образотворчого мистецтва міститься в самій його суті й базується на естетичних ідеалах особистості у процесі формування естетичних почуттів, інтересів, смаків, ставлення до навколишньої дійсності.

Відомо, що поруч із набуттям знань вагомим чинником розвитку молодших школярів є чуттєві форми освоєння дійсності, які спонукають до особистісного переживання явищ навколишнього світу і допомагають усвідомити його

розмаїття. Такі форми пізнання властиві образотворчому мистецтву, що набуває все більшого значення як своєрідний результативний інструмент впливу на становлення особистості. У молодшому шкільному віці важлива роль належить самовираженню дітей через власну художньо-естетичну діяльність. Ураховуючи психофізіологічні особливості школярів цього віку, під час вивчення мистецької освітньої галузі необхідно залучати їх до творчої практичної діяльності в образотворчому, музичному, театральному, екранних видах мистецтва тощо [1].

Метою навчання мистецтва, як зазначається в мистецькій освітній галузі, є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних і міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Специфічною рисою означеної освітньої галузі є те, що вона органічно поєднує в собі теоретичний і практичний аспекти художньо-творчої діяльності на основі залучення дітей до надбань національного й світового образотворчого мистецтва; завдяки його художньо-образній формі відбувається сильний емоційний вплив на формування особистості, що сприяє розвитку її активності, спрямованої на творення краси в навколишній дійсності та на внутрішнє самовдосконалення [2, с. 44].

Творчі завдання з декоративно-прикладного мистецтва у процесі формування естетичних почуттів, смаків, уявлень молодших школярів доцільно пропонувати при вивченні стилізації форм оздоблювальних елементів різних видів декоративно-прикладного мистецтва – декоративного розпису, народної іграшки, витинанки, писанкарства тощо. Діти молодшого шкільного віку з великою зацікавленістю виконують навчальні завдання з тем:

– у 1 класі – «Світ мистецтва навкруги», «В гостях у майстрів», «Весняні мотиви», «Твій мистецький край» (ознайомлення з виробами народних майстрів, орнаментами, візерунками на писанках, елементами петриківського розпису);

– у 2 класі – «Народні свята», «Народна композиція», «Народні ритми» (вивчення декоративного мистецтва, української писанки, декоративного розпису, орнаменту, вишиванки, символіки кольорів української вишивки) [2];

– у 3–4 класах – «Краса народних виробів», «В гостях у майстрів декоративно-прикладного мистецтва», «Світ Петриківки», «Дерево життя», «Пташка щастя», «Секрети вишитого рушника», «Українські сувеніри» (здобуття знань про ескіз вишивки для рушників, петриківський розпис, витинанки, народні вишивки).

Вивченню декоративно-прикладного мистецтва в початковій школі при формуванні естетичних почуттів сприяють такі ефективні умови: реалізація комплексного естетичного розвитку молодших школярів, що включає проведення уроків, де поєднуються образотворче мистецтво, музичне мистецтво, художня

праця, українознавство та ін.; зміна місця проведення уроків (шкільний клас, музеї, виставкові центри, майстерні митців тощо); застосування інтерактивних методів навчання. Зробити уроки образотворчого мистецтва цікавими й захоплюючими, розвивати естетичні почуття молодших школярів на кращих зразках декоративно-прикладного мистецтва допомагають творчі завдання, ігрові вправи, нетрадиційні техніки малювання [3, с. 135].

Таким чином, ефективність виховних можливостей творів декоративно-прикладного мистецтва характеризується рівнем індивідуального прояву естетичних почуттів і смаків, духовних цінностей, їх перетворення в неповторний внутрішній світ суб'єкта, що потребує відповідної підготовки з вивчення образотворчого мистецтва.

Література

1. Захарчук-Чугай Р. В., Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво. Київ : Знання, 2012. 342 с.
2. Типові освітні програми для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, затверджені наказом МОН від 08.10.2019 № 1272. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2706-tipov-osvtn-programi-dlya-1-2-h-klasv-nush>.
3. Шестобуз О. С. Образотворче мистецтво з методикою навчання : навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 232 с.

Шишман Іван,
*заслужений художник України,
доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтв
Ізмаїльського державного гуманітарного університету*

ВИШИВАНКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ КОСТЮМІ УКРАЇНЦІВ І БОЛГАР

Шкретієнко Людмила,
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач Київського
інституту бізнесу та технологій*

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ключові слова: виховний потенціал, українська вишиванка, вишивка, дошкільники.

Виховний потенціал української вишиванки є цінністю, у якій закладено ментальність народу, його самобутність, що віддзеркалює історичне минуле. Визначаючи особливості та види її становлення, слід зазначити, що вона «ґрунтується на збереженні знань, надбанні нових і представленні їх наступним поколінням, що виступає як певна традиція» [2].

Ми погоджуємося з думкою про те, що українська вишиванка може виступати як специфічне вираження, через композиції, колір і орнамент яких можна визначити відмінні ознаки певного етносу. Це підтверджує Т. Кара-Васильєва: «Вивчення народної української вишивки закономірно входить в коло проблем національної культури, історії, етнографії, освіти, соціології, психології, бо саме знаковість, сакральне значення, семантика допомагають нам в своїй українській самоідентифікації. Це ті закодовані письмена, які читаються в наших вишиванках і допомагають нам усвідомлювати свою належність до свого етносу, засвідчують невмирущі, життєствердні сили, допомагають у формуванні етнічної свідомості» [5].

Про могутній психолого-педагогічний і виховний потенціал української вишиванки, народних промислів, їхню виховну та культурологічну суть йдеться в дослідженнях М. Євтуха, Н. Кузан, Л. Оршанського, М. Стельмаховича, Б. Прокоповича, Є. Сявавко, Б. Тимківа та ін. Вони стверджують, що українські традиції допомагають відновлювати історично-духовну пам'ять, зосереджують увагу особистості на глибинах естетичної та педагогічної свідомості всього українського етносу, дозволяють цілеспрямовано формувати її аксіологічні уявлення, збагачують процес становлення та ментальності [1; 3].

З нашої точки зору, ознайомлення дошкільників з українською народною творчістю, зокрема вишиванкою становить найкращий матеріал для розвитку, для пошукової роботи дітей, їх активності, зацікавленості на занятті. Розмаїття виховних заходів народознавчої тематики як за змістом, так і за формою

дозволить виховати в них любов до рідної мови, природи рідного краю, українського народу та шанобливе ставлення до звичаїв і традицій.

Українські дослідники (Артемова Л., Богуш А., Лисенко Н., Поніманська Т., Рогальська Н., Стельмахович М.), розглядаючи проблеми народознавчого характеру, наголошують на важливому значенні ознайомлення дошкільників з історією України, традиціями, символами, зокрема з українською вишиванкою. У 60–80 рр. ХХ ст. дослідники Л. Беляєва, С. Козловська, К. Назаренко та ін. досліджували проблему ознайомлення дошкільників з окремими аспектами суспільного життя, що також є важливим складником їх становлення.

Думки педагогів знайшли своє відображення в лінгводидактичних студіях А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Дикої, О. Горошкіної, Т. Котик, С. Карамана, О. Копусь, В. Ляпунової, Т. Садової та ін. Учені стверджують, що мова, калина, вишиванка тощо є унікальним засобом прилучення людини до цінностей духовної культури різних поколінь. Опановуючи ці знання, дитина зростається корінням з історичною та культурною спадщиною свого народу.

Б. Рибаків, досліджуючи семантику української вишиванки, виявив його міфологічну основу, тісний зв'язок із язичницькими віруваннями слов'ян, довів, що джерела його сягають часів палеоліту. Через систему орнаменту, кольору передавалися складні переживання творця, його світобачення, сприйняття навколишнього світу, що свідчить про багатогранну пізнавальну та виховну функцію вишивки. Своєрідно виступає вишивка в складній системі інших факторів [4].

Отже, виховний потенціал української вишиванки для дітей старшого дошкільного віку можемо визначити як унікальний, цікавий, багатогранний світ прояву народного світогляду, краси, майстерності та мудрості.

Література

1. Історія декоративного мистецтва України : У 5 т. Т. 3 (голов. редактор Г. Скрипник) НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2009, 516 с.
2. Сабол Д.М. Етнокультурна семантика української вишивки. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : збірник наукових праць / Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України; [ред. С.Д. Максименко]. Київ, 2011. 278–285 с.
3. Сабол Д.М. Прикладна творчість як засіб гармонізації особистості. *Збірник наукових праць Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Одеса, 2012.
4. Савка Л.В. Методика вивчення «Української народної вишивки» майбутніми вчителями обслуговуючої праці. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. Київ : вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001.
5. Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности. *Философские и политические статьи*. Донецк : Донбасс, 1999. 198 с.

УХВАЛА

Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки»

21 травня 2020 року

Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» проведена відділом навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України та навчально-науковою лабораторією «Гірська школа Українських Карпат» Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

У її роботі взяли участь науковці, викладачі закладів вищої та середньої освіти, учителі закладів загальної середньої освіти, аспіранти, магістранти, культурно-громадські діячі України та діаспори.

Під час конференції було виголошено доповіді, що стосувалися різних аспектів етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки:

- формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді;
- формування вищих смислів зростаючої особистості у процесі засвоєння духовної спадщини українського народу;
- інтерпретація та використання символів вишиванки в шкільному освітньому процесі;
- потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти дітей із особливими потребами;
- вишиванка в культурі України та національних спільнот;
- традиційні техніки вишивки різних регіонів: освітній контент;
- культура носіння і дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця XIX – початку XX століття;
- досвід збереження українських традицій у діаспорі.

Проведено активне обговорення проблеми реалізації етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки в сучасному освітньо-культурному просторі та ухвалено рішення, яке запропоновано подати на розгляд у МОН України:

- 1) ініціювати проведення конференції щорічно;
- 2) ширше використовувати в освітньому процесі етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки, залучаючи дітей до культурних надбань українського народу, формуючи національну свідомість.

СВІТЛИНИ УЧАСНИКІВ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ

ЕТНІЧНЕ ВЕРНАННЯ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПОПУЛЯРНІСТЬ ЗА КОРДОНОМ

Україна – це єдиний історичний, культурний і духовний простір, який є основою нашої національної ідентичності.

Тетяна Єлизарова, канд. пед. наук, доцент

Роль вишиванки у формуванні національної свідомості студентів

Наталія Єлизарова, д.п.н., професор кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

Етнокультурний потенціал мистецтва вишивки у професійному становленні майбутніх учителів початкової школи

Світлана Романюк, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

С.М. Герасименко

Символіка візерунків буквицької вишивки в сучасному освітньому просторі

Дарина Коваленко, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

«УКРАЇНО МОЯ ВИШИВАНКА: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ТА ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ» 21 травня 2020 р.

Наталія Єлизарова, д.п.н., професор кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

Етнокультурний потенціал інклюзивної дитячої літератури (на матеріалі твору Євгенія Пірога «Тридцять перший меридіан»)

Людмила Прокопівна, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

Вишивані обереги моєї родини

Цілювачка, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

Українська вишиванка як маркер національної ідентичності героїв у сучасній українській прозі для дітей та юнацтва

Тетяна Коваленко, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

Формування національно-культурної ідентичності в умовах пограниччя

Світлана Романюк, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

«Вишиванка в національному костюмі українців і болгар»

Матусевич Катерина, вчитель-методист, м.Нирів, Івано-Франківська область

Людмила Прокопівна, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

МАГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ В НАРОДНИХ ПОВІР'ЯХ

Тетяна Коваленко, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології, заступник декана факультету гуманітарних наук

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
УРОЧИСТЕ ВІДКРИТТЯ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ	5
ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ	6
Колесніченко-Братунь Наталія Символи національної ідентичності і культурна дипломатія	7
Івасюк Оксана Інтерпретація та використання символів вишиванки у шкільному освітньому процесі	8
Сирник Марко Українська вишиванка в соціокультурному контексті українців у Польщі	9
Буженко Ірина Досвід збереження українських традицій у діаспорі	11
Бех Іван Формування вищих смислів зростаючої особистості у процесі засвоєння духовної спадщини українського народу	12
Євтух Микола Українська народна вишиванка крізь призму соціокультурної ідентичності	13
МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ	15
Бакуліна Наталія Слова-символи як духовний код етнокультури : лінгвокультурні зіставлення	15
Біла Олена, Курпек Валентина Застосування дидактичного ресурсу декоративно-ужиткового мистецтва України в проєктній діяльності молодших школярів	18
Богданець-Білоskalенко Наталія Образ вишиванки у творах для дітей	20
Богута Валентина Збереження традицій вшанування вишиванки в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка	23
Будник Олена Етнічна соціалізація особистості : простір родинних виховних традицій	25
Василишин Ярослава Ірина Сенік – героїня світу. Вишивання як порятунку 34-річного ув'язнення в таборах	28

Вашак Оксана Роль української народної вишивки в національному вихованні дошкільників	31
Вовк Мирослава Сучасні дефініції поняття «фольклор» : проблема дефінітивного аналізу	33
Ворощук Оксана Особливості вишивки сіл Снятинського району (Івано-Франківська область)	37
Гой Наталія Особливості формування етнічної свідомості молодших школярів засобами української народної вишивки	39
Голуб Ніна Рушниковий орнамент очима Світлани Китової (за книжкою «Полотняний літопис України»)	41
Гончар Людмила Батькам про виховання дитини : поради народної педагогіки	44
Гораш Катерина Роль українських народних традицій і звичаїв в освітньому середовищі гімназії	48
Горошкіна Олена Лінгвокультурологи на уроках української мови в ліцеї	50
Гриців Тетяна Етнокультурний потенціал проєктної технології виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в молодших школярів засобами народної педагогіки	52
Грищенко Юлія Українська вишиванка як унікальний символ національної культури	56
Дерев'янка Оксана Лексична семантика предметів і реалій весільного обряду у Великій Британії та США	58
Деркачова Ольга Етнокультурний потенціал інклюзивної дитячої літератури (на матеріалі твору Євгенії Пірог «Тридцять перший меридіан»)	60
Дудка Ольга, Власій Олеся Формування національного самовираження учнів засобами цифрових технологій в умовах глобалізації освітнього простору	63
Дутчак Віолетта Вишиванка як атрибут концертного виконавства бандуристів України та української діаспори	65

Журба Катерина Формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості як фактор безпеки	67
Замрозевич-Шадріна Світлана Українська вишивка – наш оберіг	70
Ілійчук Любомира Формування національної ідентичності особистості засобами української народної вишивки	73
Карась Ганна Етнокультурний та виховний потенціал пісенно-хорової творчості про українську вишиванку	75
Кондратюк Світлана, Павлущенко Наталія, Данько Наталія Етнографічні та регіональні особливості вишивки на Слобожанщині	78
Круль Лариса Етнонормативна культура Гуцульщини	82
Кучерак Ірина Вишивка на пластиковій канві як засіб розвитку дрібної моторики рук старших дошкільників	84
Лемко Галина Вишиванка як засіб формування національної ідентичності особистості	86
Ленів Зоряна Потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти	88
Мафтин Лариса Виховний потенціал етнопедагогіки : вишиванка в українській культурній традиції	92
Михайлишин Галина, Довга Мирослава Змістовий компонент процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями	94
Орос Ільдико, Біда Олена Виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи учнів	99
Павленко Юлія Культура носіння і дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця ХІХ – початку ХХ століття	101
Паска Тарас Гуцульська вишивка і формування етнокультурної ідентичності сучасної молоді	104

Поясик Оксана Вишиванка як засіб розвитку духовності горян : традиції візерунків	107
Просіна Ольга Виховання особистості громадянина-патріота в закладах позашкільної освіти	109
Рашидова Світлана Вишивка – культурна традиція українського народу і виховання молоді	111
Романюк Світлана Етнокультурний потенціал мистецтва вишивки у професійному становленні вчителя початкової школи	115
Сабол Діана Вплив української народної вишивки на етнічну свідомість	118
Стрельченко Ірина Особливості семантики кольору української вишивки	120
Фідкевич Олена Українська вишиванка в українській поезії : шляхи символізації	123
Фільо Марина «...І нехай губиться колір у нитках...» (з історії закарпатської вишиванки)	127
Хорошковська-Носач Тетяна Формування в учнів усномовленнєвої компетентності під час ознайомлення з вишиванкою як оберегом українського народу	130
Цуркан Таїсія Формування громадянської культури молодших школярів через використання етнічного потенціалу української вишиванки на уроках «Я досліджую світ»	134
Червінська Інна Соціокультурний контекст освітньо-виховного потенціалу української вишиванки	137
Шевчук Антоніна Освітньо-виховний потенціал української вишиванки для дітей дошкільного віку	140
Шевчук Кристина Ціннісний потенціал української вишиванки	142
Шевчук Лариса Ознайомлення з інформацією про вишиванку в контексті збагачення словникового запасу учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин	145

Шестобуз Ольга Виховні можливості творів декоративно-прикладного мистецтва у процесі формування естетичних почуттів молодших школярів	147
Шишман Іван Вишиванка в національному костюмі українців і болгар	150
Шкребтієнко Людмила Виховний потенціал української вишиванки для дітей старшого дошкільного віку	150
УХВАЛА Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки»	152
СВІТЛИНИ УЧАСНИКІВ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ	154

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«Україно моя вишивана :
етнокультурний та освітньо-виховний
потенціал української вишиванки»**

**Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції,**

присвяченої Всесвітньому дню вишиванки

21 травня 2020 р.

(електронне видання)

За науковою редакцією Н. Богданець-Білоskalенко

Формат 60x84 1/16

Друк. арк. 2,875

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-82

e-mail: book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників,
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08.2009